

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Gedragseffecten van de accijnsverhoging op **tabak** in 2023

Voorgenomen gedragsverandering versus daadwerkelijke aanpassing van het gedrag

Gedragseffecten van de accijnsverhoging op tabak in 2023

Voorgenomen gedragsverandering versus daadwerkelijke
aanpassing van het gedrag

RIVM-rapport 2024-0069

Colofon

© RIVM 2024

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

DOI 10.21945/RIVM-2024-0069

A. Rotteveel (auteur), RIVM
M. Lambooy (auteur), RIVM
A. de Wit (auteur), RIVM

Contact:

Ardine de Wit

Volksgezondheid, Zorg en Maatschappij, Gezondheidseconomie en Zorg
ardine.de.wit@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in het kader van Programma 5, Onderzoek grenseffecten verhoging tabaksaccijns (2023 ADD.RBB.02, d.d. 14 april 2023)

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven

Nederland

www.rivm.nl

Publiekssamenvatting

Gedragseffecten van de accijnsverhoging op tabak in 2023

Voorgenomen gedragsverandering versus daadwerkelijke aanpassing van het gedrag

Tabak duurder maken is een van de effectiefste maatregelen om rokers te laten stoppen met roken. De Nederlandse overheid heeft daarom de accijns op tabak twee keer flink verhoogd: op 1 april 2023 en op 1 april 2024. Het RIVM heeft in 2023 aan ruim 1300 rokers gevraagd of deze maatregel invloed heeft gehad op hun gedrag. Dat blijkt zo te zijn.

De bevroegde rokers zijn gevoelig voor de prijs van tabaksproducten. Zij verwachtten vóór de accijnsverhoging dat zij ander rookgedrag zouden vertonen door een prijsstijging. Een flink deel van hen heeft dat ook echt gedaan. 28 procent van de ondervraagden heeft een poging gedaan om te stoppen met roken. Bij 10 procent is het gelukt om te stoppen. 18 procent zegt minder te zijn gaan roken door de maatregel.

Gezondheid blijft de belangrijkste reden om te stoppen met roken. Maar de hogere kosten kunnen net een extra zetje geven om het ook echt te gaan doen. Dit geldt zeker voor mensen die al het idee hadden om op korte termijn (binnen zes maanden) te gaan stoppen. Zij passen hun gedrag vaker aan dan mensen die dat idee niet hadden.

Accijnsverhogingen hebben dus vooral effect op mensen die al het idee hadden om te stoppen met roken. Het blijft daarom belangrijk beleid te maken dat mensen op dat idee brengt, zoals voorlichting, rookwaren minder beschikbaar maken en rookvrije omgevingen.

Verder blijkt dat mensen meer tabaksproducten in het buitenland zijn gaan kopen, als deze producten daar een stuk goedkoper zijn. Denk aan Duitsland en België. Ook al zeiden ze van tevoren dat ze dat niet zouden doen. Het RIVM leidt hieruit af dat mensen waarschijnlijk voor zichzelf meer producten kopen als ze in het buitenland zijn. Of ze nemen dan vaker rookwaren voor andere rokers mee. Na de accijnsverhoging kwam in totaal ongeveer 10 tot 11 procent meer rookwaren uit het buitenland.

Het onderzoek richt zich op vier vormen van gedragsverandering door een prijsmaatregel. Dat zijn: stoppen met roken, minder sigaretten roken, rookwaren kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product. 33 procent van de ondervraagde rokers veranderde het rookgedrag, waarvan stoppen met roken (of een poging daartoe) het meeste voorkwam.

Kernwoorden: accijnsverhoging, tabak, gedragsverandering, grensverkeer, vragenlijstonderzoek

Synopsis

Behavioural effects of smokers after the 2023 excise duty increase: intended and actual behaviour

Making tobacco more expensive is one of the most effective measures to get smokers to quit. With this in mind, the Dutch government recently increased the excise duty on tobacco substantially twice: on 1 April 2023 and on 1 April 2024. In 2023, RIVM asked over 1,300 smokers whether the increase had affected their behaviour. This turned out to have been the case.

The smokers surveyed were sensitive to the price of tobacco products. Before the excise duty increase, they said that a price hike would likely cause them to change their smoking behaviour. A good number of them actually did make changes: 28 per cent of those surveyed made an attempt to quit smoking, with 10 per cent actually managing to quit.

Another 18 per cent said they smoked less as a result of the measure. Health remains the main reason to quit smoking. However, the higher cost may just give that extra push to actually do so. This is especially true for people who are already thinking of quitting in the short term (within six months). They adjust their behaviour more often than people who are not already thinking of quitting.

An increase in excise duty apparently affects those with a pre-existing intention to stop smoking. It remains important to target policies to get people to think about stopping. This can be done with a combination of policies, e.g. education, decreasing availability of tobacco and smoke-free environments.

Furthermore, it appears that people have started buying more tobacco products abroad in countries where they are cheaper, such as Germany and Belgium, even though they said beforehand that they would not. RIVM deduces from this that people are likely to buy more products for themselves when they are abroad or buy more tobacco products for others. After the excise duty increase, an estimated additional 10 to 11 percent of all tobacco products consumed came from abroad.

The survey focused on four types of behavioural change as a result of a price intervention: quitting smoking altogether, smoking fewer cigarettes, buying tobacco products abroad and switching to a cheaper product. 33 per cent of the smokers surveyed changed their smoking behaviour, with quitting (or attempting to quit) being the most common behavioural change.

Keywords: excise duty increase, tobacco, behavioural change, border traffic, questionnaire survey

Inhoudsopgave

Samenvatting — 9

1 Inleiding — 13

- 1.1 Achtergrond van dit onderzoek — 13
- 1.2 Resultaten van eerder onderzoek uit 2020 — 14
- 1.3 Doelstelling onderzoek — 15
- 1.4 Leeswijzer — 16

2 Methode — 17

- 2.1 Voormeting — 17
 - 2.1.1 Gebruikte vragenlijst — 17
 - 2.1.2 Dataverzameling — 19
 - 2.1.3 Data-analyse — 19
- 2.2 Nameting — 21
 - 2.2.1 Gebruikte vragenlijst — 22
 - 2.2.2 Dataverzameling — 22
 - 2.2.3 Data-analyse — 22
- 2.3 Ethische aspecten — 23

3 Voorgenomen gedrag en prijsgevoeligheid vóór de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023 — 25

- 3.1 Kenmerken deelnemers voormeting ten opzichte van de rokende Nederlandse bevolking — 25
- 3.2 Kenmerken sigarettenrokers versus shagrokers — 26
- 3.3 Voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging op tabak — 30
- 3.4 Prijsgevoeligheid voor de vier gedragsopties bij verschillende prijzen van rookwaren — 31
- 3.5 De impact van de intentie om te stoppen met roken op prijsgevoeligheid — 34
- 3.6 Prijsgevoeligheid voor de gedragsopties naar leeftijd — 37
- 3.7 Invloed van nabijheid van de grens op de prijsgevoeligheid voor het kopen van rookwaren in het buitenland — 38
- 3.8 Conclusie voormeting — 41

4 Daadwerkelijk gedrag na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023 — 43

- 4.1 Aantal rokers dat gestopt is met roken of geprobeerd heeft te stoppen — 43
- 4.2 Kenmerken steekproef nameting versus steekproef voormeting — 44
- 4.3 Aanpassingen in rook- en koopgedrag na de accijnsverhoging op tabak — 45
 - 4.3.1 Kenmerken van rokers die hebben geprobeerd te stoppen met roken — 47
 - 4.3.2 Kenmerken van rokers die hebben aangeven minder te zijn gaan roken — 49
 - 4.3.3 Kenmerken van rokers die hun rookwaren (vaker) in het buitenland zijn gaan kopen — 51
 - 4.3.4 Kenmerken van rokers die zijn overgestapt op een goedkoper product of merk — 54
- 4.4 Voorgenomen gedrag versus daadwerkelijk gedrag — 56

4.5 Conclusie nameting — 58

5 Discussie — 61

5.1 Samenvatting resultaten — 61

5.2 Vergelijking met resultaten eerder onderzoek uit 2020 — 62

5.2.1 Voormeting — 63

5.2.2 Nameting — 63

5.2.3 Intentie versus gedrag — 63

5.3 Beschouwing van de resultaten — 64

5.4 Beperkingen onderzoek — 69

5.5 Aanbevelingen — 72

5.6 Conclusie — 73

Dankwoord — 75

Referenties — 77

Bijlage A Vragenlijst voormeting — 79

Bijlage B Vragenlijst nameting — 89

Bijlage C Aanvullende kenmerken onderzoekspopulatie voormeting t.o.v. tabel 2 hoofdrapport, uitgesplitst voor sigaretten- en shagrokers — 95

Bijlage D Combinaties van gedragsopties waarvoor sigaretten- en shagrokers aangeven prijsgevoelig te zijn — 99

Bijlage E Bedragen waarbij prijsgevoelige sigaretten- en shagrokers overgaan op het uitgevraagde gedrag, per gedragsoptie — 100

Bijlage F Analyses naar mate van prijsgevoeligheid van rokers — 104

Bijlage G Kenmerken deelnemers nameting versus kenmerken deelnemers voormeting — 105

Bijlage H Aandeel van de rookwaren dat afkomstig was uit het buitenland bij de voor- en nameting onder rokers die nog rookten tijdens de nameting — 108

Samenvatting

Achtergrond van het onderzoek

Omdat roken de grootste te vermijden doodsoorzaak is in Nederland, voert de overheid al jaren tabaksontmoedigingsbeleid uit. Prijsmaatregelen, zoals het verhogen van accijns op rookwaren, worden door de Wereldgezondheidsorganisatie gezien als de meest kosteneffectieve maatregelen om rokers te laten stoppen met roken. In het in 2018 afgesloten preventieakkoord werd afgesproken dat de accijns op tabak in enkele stappen verhoogd zou worden naar een prijs van €10 per pakje sigaretten in 2024. In het Belastingplan 2024 is hier nog een extra accijnsverhoging bovenop gekomen, waardoor de prijs van een pakje sigaretten na 1 april 2024 €11,20 is en de prijs van een pakje shag is opgelopen tot €24,60.

Rondom de eerste accijnsverhoging, per 1 april 2020, heeft het RIVM onderzoek uitgevoerd naar de voorgenomen en gerealiseerde gedragsverandering na deze accijnsverhoging. Uit dat onderzoek bleek dat 11 procent van de deelnemers na de accijnsverhoging gestopt was met roken. De coronapandemie heeft het leven in 2020 echter ingrijpend veranderd. Daarom was het lastig om in het onderzoek uit 2020 stevige conclusies te trekken over de gedragsveranderingen na de accijnsverhoging op tabak. Omdat de grenzen door de coronapandemie deels gesloten waren, was het met name onmogelijk om iets te zeggen over een eventuele toename van aankopen van rookwaren in het buitenland, waar tabak doorgaans goedkoper is, door de gestegen prijzen in Nederland.

Opzet van het onderzoek

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft het RIVM daarom gevraagd om nogmaals onderzoek uit te voeren naar de voorgenomen en gerealiseerde gedragsverandering na de accijnsverhogingen van 1 april 2023 en 1 april 2024. Hiervoor is een groep rokers zowel vóór als na de accijnsverhogingen op tabak gevraagd naar hun rookgedrag. Het ging in dit onderzoek om mensen die sigaretten en shag roken. Gebruikers van e-sigaretten of andere rookwaren konden niet mee doen. Vóór de accijnsverhoging op tabak is deze groep rokers gevraagd naar hun voorgenomen gedragsaanpassing bij verdere prijsstijgingen van rookwaren. Het doel van dit onderzoek is dan ook om de prijsgevoeligheid en de voorgenomen gedragsverandering na een forse accijnsverhoging te vergelijken met de waargenomen gedragsverandering na invoering van deze accijnsverhoging. In het onderzoek staan vier vormen van gedragsverandering centraal, te weten stoppen met roken, minderen met roken, rookwaren kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product (zoals e-sigaretten en cigarillo's) of een goedkoper merk. Deze vier vormen van aanpassing van het rookgedrag stonden ook al centraal in het onderzoek in 2020. Het huidige onderzoek was in opzet gelijk aan het onderzoek in 2020. Dit rapport beschrijft de resultaten uit het onderzoek rondom de accijnsverhoging van 1 april

2023. In het voorjaar van 2025 volgt nog een rapport over de resultaten rond de accijnsverhoging van 1 april 2024.

Resultaten van de voormeting in maart 2023

Aan de voormeting in maart 2023 deden 1653 rokers mee. De steekproef in dit onderzoek week enigszins af van de gemiddelde Nederlandse rokende bevolking. Er was met name een ondervertegenwoordiging van jongeren, een oververtegenwoordiging van rokers van 50 jaar en ouder en een oververtegenwoordiging van theoretisch opgeleide rokers.

De steun voor de accijnsverhoging op tabak was laag onder alle rokers, maar vooral laag onder shagrokers. Van alle rokers was 65 procent het oneens met de voorgenomen accijnsverhoging; slechts 16 procent steunde de accijnsverhoging wel. Die steun liep op tot 33 procent indien de extra belastinginkomsten van een accijnsverhoging gebruikt zouden worden om rokers te ondersteunen bij hun pogingen te stoppen met roken.

Bij het verwachte bedrag van rookwaren na de accijnsverhoging op tabak nam, afhankelijk van de gedragsoptie, 19 tot 35 procent van de rokers zich voor het gedrag aan te gaan passen. Het kleinste aandeel rokers (19 procent) nam zich voor te stoppen met roken, het grootste aandeel rokers (35 procent) nam zich voor minder te gaan roken of rookwaren in het buitenland te gaan kopen.

In het algemeen zijn rokers prijsgevoelig, minder dan tien procent van de totale groep respondenten gaf aan het huidige rookgedrag nooit (dat wil zeggen, voor geen van de vier uitgevraagde gedragsreacties) te zullen aanpassen, hoe hoog de prijs ook zou worden. Minderen met roken en stoppen met roken bleken de gedragsopties te zijn waar sigarettenrokers bij het laagste bedrag op over gaan. Sigarettenrokers gaven vaker dan shagrokers aan prijsgevoelig te zijn voor deze gedragsopties en zeiden ook al bij een lager bedrag over te gaan op minderen en stoppen met roken. Shagrokers gaven daarentegen vaker aan prijsgevoelig te zijn voor het kopen van tabak in het buitenland of overstappen op een goedkoper product dan sigarettenrokers. Ook zij dachten al bij lagere bedragen te gaan kiezen voor deze gedragsopties. Shagrokers gaven aan het minst prijsgevoelig te zijn voor de gedragsoptie stoppen met roken. Sigaretten- en shagrokers bleken qua achtergrondkenmerken flink van elkaar te verschillen. Shagrokers zijn vaker man, hebben vaker een praktisch opleidingsniveau, en kopen hun rookwaren vaker in het buitenland. Ook zijn ze vaker te kenmerken als een verstokte roker: ze hadden een langere rookhistorie en rookten meer sigaretten per dag. Ook identificeerden zij zichzelf vaker als een echte roker.

Verwachtingen die we op grond van ons eerdere onderzoek hadden over kenmerken van rokers die samenhangen met prijsgevoeligheid werden bevestigd in de voormeting. Zo gaven rokers met een concretere stopintentie aan eerder (bij een lagere toekomstige prijs) te zullen minderen of stoppen met roken. Rokers met een concretere stopintentie waren daarnaast minder snel geneigd om hun rookwaren in het

buitenland te kopen. Jongere rokers (rokers tussen 16 en 25 jaar) gaven vaker aan prijsgevoelig te zijn dan rokers die ouder zijn. En zoals verwacht, waren rokers die hemelsbreed dicht bij de grens wonen al bij een lagere prijs geneigd om rookwaren in het buitenland te kopen dan rokers die hemelsbreed verder van de grens vandaan wonen.

Resultaten van de nameting in december 2023

Van de 1653 deelnemers aan de voormeting hebben er 1340 meegedaan met de nameting in december 2023. Dat is een respons van 81 procent. In totaal had 33 procent van de rokers die meededen aan de nameting hun rookgedrag aangepast na de accijnsverhoging van 1 april 2023. Eén op de tien rokers was gestopt met roken en één op de vijf rokers had een stoppoging gedaan. Acht procent van de rokers gaf aan dat ze zijn gaan minderen met roken. Zes procent van de deelnemers zeiden vaker naar het buitenland te zijn gegaan voor het kopen van rookwaren. Voor 53 procent van de rokers die geprobeerd heeft te stoppen of gestopt is met roken speelde de accijnsverhoging op tabak mee in de keuze om een stoppoging te ondernemen. Gezondheid was de belangrijkste reden om te willen stoppen met roken. Van de mensen die gestopt is of heeft geprobeerd te stoppen met roken, noemde 86 procent gezondheid als belangrijkste reden. Rokers die geprobeerd hebben te stoppen met roken hadden vaker bij de voormeting al een concrete stopintentie (binnen zes maanden), rookten minder lang, ervaarden meer steun vanuit hun omgeving om te stoppen met roken en identificeerden zichzelf minder vaak als echte roker.

Gemiddeld genomen is de hele steekproef vaker rookwaren in het buitenland gaan kopen. De groep rokers die heeft aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen liet echter een nog grotere verandering zien. In tegenstelling tot wat verwacht zou kunnen worden, woonden rokers die aangeven hun rookwaren (vaker) over de grens te zijn gaan kopen hemelsbreed niet dicht bij de grens. Zowel bij de voor- als bij de nameting hebben we gevraagd welk deel van de totale consumptie van rookwaren afkomstig was uit het buitenland. Dit kan zowel gaan om zelf in het buitenland gekochte rookwaren als om rookwaren die door anderen meegebracht zijn. We schatten dat bij de nameting 10 tot 11 procent van alle geconsumeerde rookwaren *extra* afkomstig is uit het buitenland, in vergelijking met de voormeting. Dit wijst erop dat de accijnsverhoging tot meer grensverkeer heeft geleid.

Overeenkomst tussen voorgenomen en gerealiseerd gedrag na de accijnsverhoging

Er is een grote overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag: 60 à 70 procent van het voorgenomen gedrag kwam overeen met het daadwerkelijke gedrag. Deze hoge overeenkomst kwam vooral doordat veel mensen die zich voornamen hun gedrag niet aan te passen na de accijnsverhoging op tabak dit inderdaad ook niet hadden gedaan (afhankelijk van de gedragsoptie: 77 tot 97 procent). Voor de vier onderzochte gedragsveranderingen was de overeenkomst het hoogst voor (proberen te) stoppen met roken. Van de groep mensen die bij de voormeting aangaven na de accijnsverhoging te zullen stoppen met roken had 33 procent ook daadwerkelijk een stoppoging gedaan en was 16 procent gestopt met roken. Het aandeel mensen dat het gedrag heeft

veranderd was statistisch significant groter in de groep met de intentie voor deze gedragsverandering dan in de groep zonder deze intentie.

Implicaties van dit onderzoek

Het onderzoek laat zien dat een flink deel van de rokers een accijnsverhoging aangrijpt om een stoppoging te doen. Dit zijn vaker mensen die al een concreter plan hadden om binnenkort te stoppen met roken. Accijnsverhogingen hebben dus met name impact als er al een stopintentie is. Beleid gericht op het mede vormen van de stopintentie, zoals voorlichting, beperking beschikbaarheid van rookwaren en rookvrije omgevingen blijft dus belangrijk. Prijsverhogingen laten een deel van de rokers nadenken over hun rookgedrag. We bevelen daarom aan om de accijns op tabak met enige regelmaat te blijven verhogen. Eenzijdige prijsverhoging in Nederland zal echter ook een groeiende groep rokers naar het buitenland doen gaan voor hun rookwaren. Het blijft daarom belangrijk om te streven naar Europese harmonisatie van tabaksprijzen.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van dit onderzoek

Roken is in Nederland de nummer één van de te voorkomen doodsoorzaken. In Nederland sterven jaarlijks circa 20.000 mensen aan de gevolgen van roken. In termen van totale ziektelast is roken veruit de belangrijkste risicofactor: ruim 9 procent van de totale ziektelast was in 2015 toe te schrijven aan roken. Een groot aantal ziekten is geassocieerd met roken, waarvan COPD, hartziekten en longkanker de belangrijkste zijn (VZInfo). Roken leidt behalve tot hoge ziektelast en sterfte ook tot hoge zorgkosten. De laatste cijfers over de zorgkosten die samenhangen met roken dateren van 2015 (VTV 2018). Roken was in dat jaar verantwoordelijk voor 2,4 miljard euro aan zorgkosten, oftewel 2,8 procent van de totale zorgkosten.

In 2023 rookte ongeveer een op de vijf Nederlanders (19 procent) (Gezondheidsenquête, 2024). Het percentage rokers in de bevolking daalt langzaam. In 1990, bijna 35 jaar geleden, rookte circa 35 procent van de Nederlanders (VZInfo). Tien jaar geleden, in 2014, rookte circa 26 procent van de bevolking (Trimbos-instituut). Onder scholieren van 12 tot en met 16 jaar geeft 17 procent aan ooit gerookt te hebben. Het af en toe of regelmatig roken van e-sigaretten, wat 4 procent van de volwassen Nederlanders in 2023 deed, zit niet in deze cijfers (Trimbos-instituut). Het aandeel rokers is hoger onder mannen (23 procent) dan onder vrouwen (15 procent) en is lager onder mensen met een theoretische opleiding (14 procent) dan onder mensen met een middelbare (22 procent) of praktische opleiding (24 procent) (Gezondheidsenquête, 2024).

In Nederland is de afgelopen jaren gericht tabaksontmoedigingsbeleid gevoerd. In het in 2018 gesloten Nationaal Preventieakkoord (NPA) onderschrijft een groot aantal maatschappelijke partners de doelstelling dat Nederland per 2040 een rookvrije generatie heeft gerealiseerd. Dit zou betekenen dat dan nog maximaal 5 procent van de volwassen Nederlanders rookt, en dat geen enkele jongere begint met roken van tabak (NPA, 2018). Volgens de Wereldgezondheidsorganisatie heeft effectief anti-rookbeleid vijf pijlers, te weten campagnes en voorlichting, prijsmaatregelen, productregulering, een rookvrije omgeving (voorkomen meeroken) en hulp bij het stoppen met roken (WHO). Deze combinatie van vijf maatregelen wordt ook wel het M-Power beleid genoemd. Het NPA omvat een veelheid aan interventies uit elk van deze vijf pijlers (Dam et al., 2022; Kuijpers et al., 2024). Het stapsgewijs verhogen van de accijns op tabak is een belangrijke maatregel, omdat een deel van de rokers na een accijnsverhoging vanwege de hogere prijs van rookwaren zal stoppen of minderen met roken. Prijsverhoging is volgens WHO zelfs de meest kosteneffectieve maatregel die overheden kunnen nemen in de strijd tegen tabaksgebruik (WHO, 2017). Ook recente RIVM-studies lieten zien dat prijsverhogingen effectief kunnen zijn om het aantal rokers te verminderen (Kuijpers et al., 2024; Over et al., 2024). Binnen het NPA werd afgesproken om de accijns op tabak (sigaretten en shag) stapsgewijs te verhogen zodat het bedrag voor een

pakje sigaretten in 2023 zou uitkomen op €10 (NPA, 2018). In 2020 is een eerste stap hiertoe gezet door de accijns te verhogen met €1 per pakje sigaretten en €2,50 per pakje shag. Later is besloten de accijns in twee volgende stappen verder te verhogen naar het streefbedrag van de prijs van een pakje sigaretten van €10, namelijk op 1 april 2023 en 1 april 2024. In december 2023 is vervolgens besloten de accijnsverhoging van 1 april 2024 te verdubbelen, waarmee de prijs van een pakje sigaretten per 1 april 2024 uit zou komen op €11,20 en de prijs van een pakje shag op €24,60. Alle genoemde accijnsverhogingen zijn bedragen inclusief BTW.

1.2 Resultaten van eerder onderzoek uit 2020

Het RIVM heeft rondom de accijnsverhoging van 1 april 2020 onderzoek gedaan naar de voorgenomen en daadwerkelijke gedragseffecten van deze accijnsverhoging (Visscher et al., 2021). Het doel van dit onderzoek was om na te gaan in hoeverre een accijnsverhoging op sigaretten en shag leidt tot een verandering in het gedrag van rokers. In het onderzoek werden vier soorten gedragsaanpassingen onderscheiden: (proberen te) stoppen met roken, minder gaan roken, rookwaren in het buitenland gaan kopen en overstappen op een goedkoper product of merk. Deze gedragsaanpassingen kwamen uit literatuuronderzoek en focusgroepen naar voren als de meest waarschijnlijk gedragsaanpassingen na een gestegen prijs van rookwaren.

In maart 2020 werd een groep van 1232 rokers gevraagd naar de vier gedragsaanpassingen bij stijgende prijzen van rookwaren. Bij deze voormeting werd rokers voor een groot aantal hypothetische toekomstige prijzen voor sigaretten en shag gevraagd of ze bij die prijs één van deze vier gedragsaanpassingen zouden doen. Bij de laagste prijsverhoging (corresponderend met de daadwerkelijke accijnsverhoging van 1 april 2020) gaf 30 (voor stoppen met roken) tot 60 procent (voor overstappen op een goedkoper product) van de rokers aan hun gedrag aan te passen. Bij hogere prijzen namen deze percentages verder toe, maar ook bij de hoogst uitgevraagde prijzen was er een flinke groep van 20 tot 25 procent van de rokers die hun rookgedrag niet dacht aan te passen. Shagrokers bleken in dat onderzoek vaker niet van plan te zijn hun gedrag aan te passen bij de hoogst uitgevraagde prijs dan sigarettenrokers. Minderen met roken en overstappen op een goedkoper product waren de gedragsaanpassingen die rokers het vaakst dachten te maken. De bereidheid om naar het buitenland te reizen voor het kopen van (goedkopere) rookwaren bleek sterk afhankelijk van de afstand van de woonplaats tot de grens.

Dezelfde groep rokers werd in november 2020 uitgenodigd om nogmaals mee te doen met het vragenlijstonderzoek. Aan deze nameting deden 721 rokers mee, een respons van 59 procent. Het voorgenomen gedrag kon voor deze deelnemers gekoppeld worden aan het rookgedrag ten tijde van de nameting. Van alle deelnemers aan deze nameting had 43 procent gereageerd op de stijgende prijzen van rookwaren, inclusief stoppogingen. De grootste gedragsaanpassing was minder roken (25 procent van deelnemers). In totaal was 11 procent van de respondenten gestopt met roken en had 30 procent een stoppoging gedaan.

Overstappen op een goedkoper product (8 procent) en kopen in het buitenland (4 procent) werden minder vaak gerapporteerd dan minderen of stoppen. Afhankelijk van de gedragsoptie had 5 tot 39 procent van de deelnemers die zich bij de voormeting voornamen hun gedrag aan te passen dit daadwerkelijk gedaan bij de nameting. De overeenkomst was het grootst voor de gedragsoptie minder gaan roken.

De resultaten van dit onderzoek werden sterk beïnvloed door de coronapandemie die in 2020 onze samenleving sterk tekende. Rokers die gestopt waren, gaven bijvoorbeeld aan dat het coronavirus daar een rol in speelde. Gesloten grenzen maakten het daarnaast heel lastig om naar het buitenland te reizen voor het kopen van goedkopere rookwaren. Opvallend was ook dat 32 procent van de deelnemers die ten tijde van de nameting nog wel rookten ondanks de prijsverhoging juist meer was gaan roken tijdens de coronapandemie. Alles bij elkaar was het lastig om de resultaten van de gerapporteerde gedragsveranderingen toe te schrijven aan de accijnsverhoging van 1 april 2020. Niettemin liet dit onderzoek wel zien dat een flink deel van de rokers reageert op een prijsverhoging en dat veel rokers deze prijsverhoging aangrepen om een stoppoging te wagen, ondanks het feit dat een accijnsverhoging onder rokers een zeer impopulaire maatregel is (Visscher et al., 2021).

1.3 Doelstelling onderzoek

Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) heeft het RIVM gevraagd om het onderzoek uit 2020 nog twee keer te herhalen, in 2023 en 2024, om 1) inzicht te krijgen in de mate waarin herhaaldelijke accijnsverhogingen op tabak in de loop der tijd leiden tot veranderingen in het rook- en koopgedrag van rokers, en 2) de gedragseffecten van accijnsverhoging nogmaals te onderzoeken, maar nu zonder de invloed van de coronapandemie. Hierbij zijn wederom de vier gedragsopties stoppen met roken, minder gaan roken, rookwaren kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product/merk onderscheiden.

De doelstellingen van dit huidige onderzoek (ronde 2023) zijn:

- Inzicht krijgen in de prijsgevoeligheid van Nederlandse rokers over de tijd met betrekking tot de vier gedragsopties. Met prijsgevoeligheid wordt bedoeld of rokers hun gedrag aanpassen bij een bepaalde prijs van rookwaren en zo ja vanaf welke prijs.
- Inzicht krijgen in de voorgenomen gedragsverandering van Nederlandse rokers na de accijnsverhogingen op tabak van 1 april 2023.
- Inzicht krijgen in de daadwerkelijk gedragsverandering van Nederlandse rokers na de accijnsverhogingen op tabak van 1 april 2023.
- Inzicht krijgen in het verschil tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag, in de wetenschappelijk literatuur ook wel aangeduid met de term intention-behaviour gap (Conner en Norman, 2022; Sheeran, 2011), na de accijnsverhogingen op tabak van 1 april 2023.

Dit huidige rapport beschrijft de resultaten van het vragenlijstonderzoek uit maart 2023 en december 2023. In het voorjaar van 2025 volgt een laatste rapportage over resultaten uit het vragenlijstonderzoek uit maart 2024 en december 2024.

1.4 Leeswijzer

Deze rapportage beschrijft de resultaten van het onderzoek uit 2023 en vergelijkt deze resultaten met die van het onderzoek uit 2020. In hoofdstuk 2 worden de methoden van dit onderzoek besproken. Hoofdstuk 3 gaat in op de resultaten met betrekking tot prijsgevoeligheid van Nederlandse rokers en voorgenomen gedragsverandering na de accijnsverhoging op tabak. Hoofdstuk 4 bespreekt de resultaten met betrekking tot daadwerkelijk gedrag en de intention-behaviour gap. In hoofdstuk 5 volgt een samenvatting van de belangrijkste resultaten, een vergelijking met de resultaten van de studie uit 2020 en een discussie van de resultaten van het onderzoek.

2 Methode

Om inzicht te krijgen in de prijsgevoeligheid van Nederlandse rokers, het voorgenomen gedrag na een accijnsverhoging op tabak, het daadwerkelijke gedrag na accijnsverhoging en de intention-behaviour gap is gebruik gemaakt van vragenlijstonderzoek. In 2023 hebben we twee vragenlijsten uitgezet: een voormeting in maart 2023, vóór de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023, en een nameting in december 2023, zeven maanden na de accijnsverhoging op tabak. Deze vragenlijsten bouwen voort op eerder onderzoek uit 2020 (Visscher et al., 2021).

2.1 Voormeting

Het doel van de voormeting was om inzicht te krijgen in 1) de prijsgevoeligheid van Nederlandse rokers bij verschillende hypothetische prijzen van rookwaren en 2) het voorgenomen gedrag van Nederlandse rokers na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023. Ook is de voormeting gebruikt om achtergrondvariabelen van de steekproef te verzamelen.

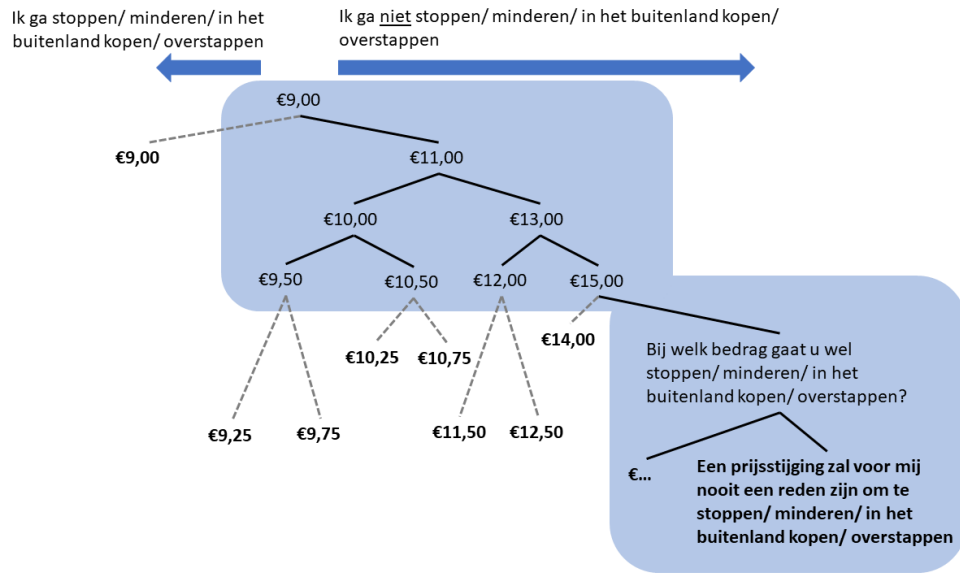
2.1.1 Gebruikte vragenlijst

De vragenlijst die gebruikt werd in het onderzoek uit 2020 is onderbouwd door literatuuronderzoek en focusgroepen en is uitgebreid getest. Daarom hebben we deze vragenlijst als basis gebruikt voor het huidige onderzoek. Zie bijlage A voor de vragenlijst die in het huidige onderzoek is gebruikt voor de voormeting. De vragenlijst bestaat uit twee onderdelen: een deel over achtergrondkenmerken van deelnemende rokers en een deel over voorgenomen gedrag en prijsgevoeligheid.

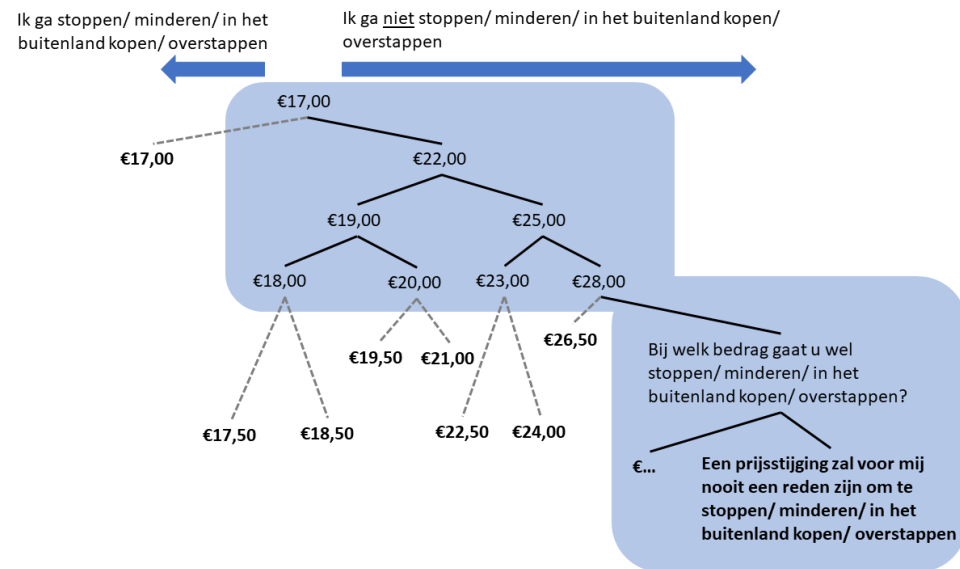
Het eerste deel van de vragenlijst bevat een aantal vragen over de achtergrondkenmerken van deelnemende rokers. Het gaat om vragen over leeftijd, geslacht en opleidingsniveau, vier cijfers van de postcode, vragen over rookgedrag, vragen over stopintenties, vragen over rookgedrag in de sociale omgeving en vragen over opvattingen wat betreft roken, eigen gedrag en de accijnsverhoging op tabak. Ten opzichte van de vragenlijst uit 2020 zijn daar vragen over koopgedrag van tabak in het buitenland aan toe gevoegd. Zo vragen we in de huidige vragenlijst of deelnemers op het moment van invullen rookwaren in het buitenland kochten, en zo ja, in welke land, hoe vaak, wat, hoeveel en voor wie. Ook hebben we gevraagd welk deel van de rookwaren die een deelnemer gebruikt uit het buitenland kwam.

In het tweede deel van de vragenlijst hebben we voor verschillende hypothetische prijzen van sigaretten/shag gevraagd of deelnemers hun gedrag bij deze prijs dachten aan te passen. Dit hebben we vier keer gedaan, voor elke gedragsoptie (minderen, stoppen, rookwaren in het buitenland zullen kopen of overstappen op een goedkoper product/merk) een keer. Aangezien de basisprijs van rookwaren in 2023 hoger lag dan in 2020, mede door de accijnsverhogingen op tabak, zijn de hypothetische bedragen aangepast. Het laagste voorgelegde bedrag

was gelijk aan de verwachte prijs van rookwaren na de accijnsverhoging op tabak op 1 april 2023: 9 euro voor sigaretten en 17 euro voor shag. Indien deelnemers aangaven bij dit bedrag hun gedrag niet aan te passen, werden hun nog drie bedragen voorgelegd, op basis van een beslisboom. Zie figuren 1 en 2 voor de beslisbomen voor sigarettenrokers en shagrokers. Als deelnemers bij het hoogste uitgevraagde bedrag aangaven (nog) niet over te gaan op bepaald gedrag, hebben we gevraagd bij welk bedrag ze wel de gedragsaanpassing zouden maken. Deelnemers konden hierbij ook aangeven dat een prijsstijging voor hen nooit een reden zou zijn om over te gaan op het uitgevraagde gedrag.

Figuur 1 Beslisboom sigarettenrokers

Figuur 2 Beslisboom shagrokers

Afgezien van de aangepaste prijzen en de toegevoegde vragen over koopgedrag in het buitenland was de gebruikte vragenlijst in het huidige onderzoek identiek aan de vragenlijst die in 2020 gebruikt is.

2.1.2 *Dataverzameling*

Voor de dataverzameling hebben we gebruikgemaakt van twee commerciële panels: het LISS panel en het panel van Verian (voorheen: Kantar Public). We hebben gekozen voor deze panels omdat ze toegang hebben tot een grote groep rokers, onder wie ook rokers met een praktisch opleidingsniveau en rokers die buiten de Randstad wonen. Dit was belangrijk om een zo representatief mogelijke steekproef samen te stellen. Beide panels hebben de online vragenlijst in maart 2023 uitgezet onder een representatieve steekproef rokers, op basis van leeftijd, geslacht en opleiding. Panel deelnemers zijn geclassificeerd als rokers als ze in een eerdere vragenlijst (LISS: gezondheidsmodule uitgezet in november en december 2022, Verian: tweejaarlijkse screeningsvragenlijst) aangaven sigaretten of shag te roken. Dit betekent dat de vragenlijst door LISS en Verian dus alleen uitgezet werd bij mensen die bij deze panels bekend waren als roker. Aan het begin van de vragenlijst is gevraagd of deelnemers op dat moment nog sigaretten of shag rookten. Alleen als dit het geval was, konden ze verder gaan met het invullen van de vragenlijst.

2.1.3 *Data-analyse*

Voor de analyse van de data van de voormeting zijn de datasets met ingevulde vragenlijsten van LISS en Verian samengevoegd. Deze samengevoegde steekproef is vervolgens vergeleken met de Nederlandse rokende bevolking op basis van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Data over de Nederlandse rokende bevolking waren hierbij afkomstig uit de Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor van CBS, RIVM en het Trimbos-instituut (Gezondheidsenquête, 2024). De verschillen tussen de samengevoegde steekproef en de Nederlandse rokende bevolking zijn statistisch getoetst met een chikwadraattoets.

Beschrijvende statistiek wat betreft de achtergrondvariabelen is berekend voor de hele steekproef, voor sigarettenrokers en voor shagrokers. Voor categoriale variabelen zijn aantallen en percentages berekend, voor continue variabelen zijn gemiddelde en standaarddeviatie berekend als de variabele normaal verdeeld was. Indien de variabele niet normaal verdeeld was, zijn mediaan en kwartielen berekend. Met chikwadraattoetsen voor categoriale variabelen, ANOVA voor normaal verdeelde continue variabelen en Kruskal-Wallis voor niet normaal verdeelde continue variabelen is bekeken of sigaretten- en shagrokers statistisch significant verschillen op de achtergrondkenmerken. Een deelnemer werd geclassificeerd als een sigarettenroker als de deelnemer aangaf alleen maar of voornamelijk sigaretten te roken. Een deelnemer die alleen maar of voornamelijk shag rookte werd geclassificeerd als een shagroker.

In de vragenlijst is voor vier gedragsopties, namelijk minder gaan roken, stoppen met roken, rookwaren in het buitenland kopen en overstappen op een goedkoper product, aan de hand van verschillende hypothetische bedragen uitgevraagd bij welk bedrag deelnemers verwachten over te gaan op dit gedrag. Het laagst uitgevraagde bedrag

was daarbij gelijk aan de verwachte prijs van rookwaren na de accijnsverhoging op tabak. Op basis van dit laagst uitgevraagd bedrag kon daarom het voorgenomen gedrag na de aanstaande accijnsverhoging op tabak bepaald worden. Voor elke gedragsoptie is berekend welk deel van de sigarettenrokers, shagrokers en alle rokers in totaal bij de laagst uitgevraagde prijs aangaven over te gaan te gaan op de gedragsoptie.

Op basis van de verschillende uitgevraagde bedragen uit de beslisboom en de daaropvolgende open vraag indien rokers geen bedrag uit de beslisboom hadden gekozen, kon voor elke gedragsoptie de prijsgevoeligheid van de steekproef berekend worden. Allereerst is voor iedere gedragsoptie berekend welk deel van de steekproef prijsgevoelig is. Rokers die prijsgevoelig zijn, geven aan bij een bepaald bedrag over te gaan op de gedragsoptie. Rokers die niet prijsgevoelig zijn, geven aan dat een prijsstijging nooit een reden zou zijn om over te gaan op de gedragsoptie. Vervolgens is voor iedere gedragsoptie de mate van prijsgevoeligheid berekend, met andere woorden: vanaf welke prijs rokers over gaan op de gedragsoptie. Om hierbij rekening te houden met de mensen die aangaven nooit over te gaan op het uitgevraagde gedrag, is gebruik gemaakt van survival-analyse. In survival-analyse wordt zowel meegenomen of een bepaald event optreedt (in dit geval dat iemand het gedrag denkt aan te passen) als wanneer dit event optreedt in de tijd (in dit geval bij welk bedrag iemand zegt het gedrag aan te passen). Voor elke gedragsoptie is een Kaplan-meier curve geschat. Op basis van deze curves is per gedragsoptie de mediane survival, in dit geval het mediane omslagbedrag, berekend. Dit is het bedrag waarbij 50 procent van de steekproef over zegt te gaan op het uitgevraagde gedrag. Omdat aan sigaretten- en shagrokers verschillende prijzen voor een verschillend type rookwaren (pakje sigaretten of pakje shag) zijn voorgelegd, is de mate van prijsgevoeligheid afzonderlijk berekend voor sigaretten- en shagrokers.

Op basis van eerder onderzoek hadden we een aantal hypothesen over variabelen die van invloed zouden kunnen zijn op de prijsgevoeligheid (wel/niet prijsgevoelig en de mate van prijsgevoeligheid) van rokers voor de verschillende gedragsopties. Deze hypothesen hebben we getest. De eerste hypothese was dat rokers die een concretere intentie hebben om te gaan stoppen met roken prijsgevoeliger zouden zijn voor stoppen met roken en minder gaan roken. De hypothese was ook dat rokers met een concretere intentie om te stoppen met roken, minder prijsgevoelig zouden zijn voor rookwaren kopen in het buitenland of overstappen op een ander product. Om na te gaan of dit zo is, is de prijsgevoeligheid van rokers uitgesplitst voor groepen met een verschillende stopintentie. Informatie over de prijsgevoeligheid van sigaretten- en shagrokers is hierbij samengevoegd. De stopintentie van rokers is gemeten door rokers te vragen of ze van plan waren in de toekomst te stoppen met roken. Antwoordopties waren: "Nee", "Ja, ooit", "Ja, binnen 6 maanden" en "Ja, binnen 1 maand". Vanwege de kleine hoeveelheid rokers die aan heeft gegeven binnen 1 maand te willen gaan stoppen met roken, zijn de categorieën "Ja, binnen 6 maanden" en "Ja binnen 1 maand" voor de analyse samengevoegd. Door middel van chikwadraattoetsen is statistisch getoetst of het aandeel mensen dat prijsgevoelig was voor de vier gedragsopties

(wel/niet) statistisch significant verschillend is tussen groepen met een verschillende stopintentie. Door middel van een log-rank test is statistisch getoetst of de mate van prijsgevoeligheid, uitgedrukt met Kaplan-Meier curves, verschillend was voor de groepen met een verschillende stopintentie.

Op basis van het onderzoek uit 2020 was de tweede hypothese dat jongeren prijsgevoeliger zijn dan niet-jongeren. Om na te gaan of dit ook in het huidige onderzoek naar voren kwam, is de prijsgevoeligheid van rokers voor de vier gedragsopties uitgesplitst voor jongeren (<25 jaar) en rokers van 25 jaar en ouder. Vanwege het kleine aantal jongeren is alleen gekeken of jongeren vaker prijsgevoelig (wel/niet prijsgevoelig) zijn. De mate van prijsgevoeligheid is niet uitgesplitst. Met een chikwadraattoets is getoetst of de prijsgevoeligheid van jongeren statistisch significant verschilde van de prijsgevoeligheid van oudere rokers.

Eén van de vier gedragsopties die voorgelegd is, is het kopen van rookwaren in het buitenland. De derde hypothese was dat het voor rokers die dicht bij de grens wonen makkelijker is om rookwaren in het buitenland te kopen en dat ze daarom prijsgevoeliger zijn voor het kopen van rookwaren in het buitenland dan rokers die verder van de grens wonen. Om deze hypothese te testen is de prijsgevoeligheid voor het kopen van rookwaren in het buitenland uitgesplitst naar de afstand die mensen hemelsbreed van de grens wonen. Voor het berekenen van afstand tot de grens hebben LISS en Verian aan de deelnemers de vier cijfers van hun postcode gevraagd. Met behulp van een databestand van het RIVM op basis van Geodan, de Basisregistratie Kadaster en RIVM-data (samengesteld door het RIVM Onderzoeks- en dataloket) hebben LISS en Verian op basis van de viercijferige postcode de hemelsbrede afstand tot de dichtstbijzijnde grens berekend. Om herleidbaarheid te voorkomen, hebben LISS en Verian deze afstand vervolgens afgerond op 5 kilometer voordat ze deze informatie met het RIVM hebben gedeeld. Op basis van de hemelsbrede afstand per 5 kilometer zijn de deelnemers ingedeeld in kwartielen van hun afstand tot de grens, zodat in elk kwartiel 25 procent van de deelnemers zou zitten. Dit is zowel voor de hele steekproef als voor sigaretten- en shagrokers afzonderlijk gedaan. De kwartielen zijn gemaakt met behulp van rangnummers naar hemelsbrede afstand tot de grens. De prijsgevoeligheid (wel/niet prijsgevoelig) en de mate van prijsgevoeligheid, uitgedrukt met Kaplan-meiercurves, zijn vervolgens voor elk kwartiel berekend. Met chikwadraattoetsen en log-rank testen werd getoetst of de prijsgevoeligheid (wel/niet prijsgevoelig) en de mate van prijsgevoeligheid verschillend was tussen verschillende afstandsgroepen.

2.2 Nameting

Het doel van de nameting was om inzicht te krijgen in de daadwerkelijke aanpassing van het gedrag van Nederlandse rokers na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023 en in de intention-behaviour gap, het verschil dus tussen voorgenomen en gerealiseerde gedragsverandering (Conner en Norman, 2022; Sheeran, 2011).

2.2.1 *Gebruikte vragenlijst*

Ook voor de nameting is de vragenlijst van het onderzoek uit 2020 als basis gebruikt. Zie bijlage B voor de vragenlijst die in het huidige onderzoek werd gebruikt voor de nameting. In de vragenlijst zijn vragen gesteld over huidig rookgedrag, huidige stopintenties, redenen voor stoppoging (indien van toepassing), koopgedrag in het buitenland en aanpassing van rook- en koopgedrag na de accijnsverhoging op tabak. De vragenlijst uit 2020 bevatte nog vragen over het effect van de coronapandemie op rook- en koopgedrag. Omdat er in 2023 geen coronamaatregelen meer in werking waren en corona voor veel mensen geen actueel thema meer was, zijn deze vragen niet meegenomen in de vragenlijst voor het huidige onderzoek.

2.2.2 *Dataverzameling*

De nameting is uitgezet onder dezelfde steekproef van de panels van LISS en Verian die de voormeting hebben ingevuld. Er is gekozen om gebruik te maken van dezelfde steekproef, zodat voorgenomen gedrag vóór de accijnsverhoging van 1 april vergeleken kon worden met daadwerkelijk gedrag na deze accijnsverhoging. Beide panels hebben de online vragenlijst in december 2023 uitgezet onder de deelnemers aan de voormeting.

2.2.3 *Data-analyse*

Voor de analyse van de data van de nameting zijn de datasets met ingevulde vragenlijsten van LISS en Verian samengevoegd. Daarna zijn de samengevoegde dataset van de voormeting en de samengevoegde dataset van de nameting bij elkaar gevoegd, zodat de antwoorden van deelnemers uit de voor- en nameting in dezelfde dataset zaten. Hiervoor is gebruik gemaakt van de unieke ID-nummers van deelnemers zoals de panelorganisaties die gebruiken. Alleen de mensen die zowel de voor- als nameting hebben ingevuld, zaten in deze gecombineerde dataset.

Allereerst is bekeken hoe de steekproef van de nameting zich verhiel tot de dataset van de voormeting: welk deel van de deelnemers aan de voormeting heeft de nameting niet ingevuld, welk deel is gestopt of heeft geprobeerd te stoppen en hoe verhouden de achtergrondkenmerken van de steekproef van de nameting zich tot de achtergrondkenmerken van de steekproef van de voormeting? Voor categoriale variabelen zijn aantallen en percentages berekend, voor continue variabelen zijn het gemiddelde en de standaarddeviatie berekend als de variabele normaal verdeeld was; als de variabele niet normaal verdeeld was, zijn de mediaan en kwartielen berekend. De verschillen zijn niet statistisch getoetst omdat de datasets grotendeels, zij het niet volledig, overlappen.

Vervolgens is bekeken hoe deelnemers rapporteren hun gedrag veranderd te hebben. Ook zijn de kenmerken van deelnemers die hun gedrag veranderd hebben vergeleken met kenmerken van deelnemers die hun gedrag niet veranderd hebben. Verschillen zijn getoetst met de chikwadraattoets in het geval van categoriale variabelen en ANOVA (Kruskall-Wallis als de variabele niet normaal verdeeld was) voor continue variabelen.

Ten slotte is, voor elke gedragsoptie, bekeken voor welk deel van de respondenten het daadwerkelijk gedrag na de accijnsverhoging op tabak overeenkwam met het voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen mensen die zich voornamen hun gedrag aan te passen bij de geschatte prijs na de accijnsverhoging van 9 euro voor een pakje sigaretten en 17 euro voor een pakje shag (aangeduid met: voorgenomen *gedragsverandering*) en mensen die zich voornamen hun gedrag niet te veranderen bij deze prijzen (aangeduid met: voorgenomen *gedragsbehoud*). Voor voorgenomen *gedragsverandering* is gekeken welk deel van de respondenten bij de nameting aangaven daadwerkelijk hun gedrag veranderd te hebben. Voor voorgenomen *gedragsbehoud* is gekeken welk deel van de respondenten bij de nameting aangaven daadwerkelijk hun gedrag behouden te hebben.

2.3 Ethische aspecten

Het onderzoek uit 2020, dat in opzet en uitvoering volledig vergelijkbaar is met het huidige onderzoek en waarvoor dezelfde vragenlijsten zijn gebruikt, is getoetst door MEC-U (Medical Research Ethics Committees – United). MEC-U heeft voor het onderzoek een verklaring van niet-WMO plichtigheid gegeven (referentienummer W19.223).

De data zoals het RIVM deze van de panelorganisaties heeft ontvangen zijn gepseudonimiseerd. Om herleidbaarheid te voorkomen hebben de panelorganisaties de viercijferige postcode van deelnemers zelf omgerekend naar hemelsbrede afstand tot de grens, afgerond op 5 kilometer (zie 2.1.3 voor meer informatie). Zodoende heeft het RIVM geen toegang tot de viercijferige postcode van deelnemers en als gevolg van de afronding van de hemelsbrede afstand tot de grens op 5 kilometer kan het RIVM de woonplaats van deelnemers niet terugleiden uit de data.

3 Voorgenomen gedrag en prijsgevoeligheid vóór de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de voormeting gepresenteerd. Eerst wordt de steekproef vergeleken met de Nederlandse rokende bevolking en komen achtergrondkenmerken van de steekproef aan bod, uitgesplitst voor sigaretten- en shagrokers. Vervolgens wordt voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging op tabak beschreven. Daarna wordt de prijsgevoeligheid van rokers beschreven voor vier gedragsopties: minderen, stoppen, rookwaren in het buitenland kopen en overstappen op een ander product/merk. In de daarop volgende paragrafen wordt beschreven wat de invloed van de intentie om te stoppen met roken, de leeftijd van rokers en de afstand tot de grens is op prijsgevoeligheid. Het hoofdstuk eindigt met een conclusie.

3.1 Kenmerken deelnemers voormeting ten opzichte van de rokende Nederlandse bevolking

Deelnemers aan dit onderzoek waren gemiddeld genomen iets ouder, vaker vrouw en vaker hoger opgeleid dan de Nederlandse rokende bevolking

In totaal hebben 1653 rokers de vragenlijst van de voormeting ingevuld, 1208 rokers uit het panel van Verian en 445 rokers uit het LISS panel. In Tabel 1 worden het geslacht en opleidingsniveau van de deelnemende rokers en de Nederlandse rokende bevolking weergegeven. In figuur 3 is de leeftijdsverdeling van de deelnemende rokers en de Nederlandse rokende bevolking weergegeven. Deelnemers aan dit onderzoek waren gemiddeld genomen ouder dan de Nederlandse rokende bevolking: er was een oververtegenwoordiging van rokers tussen 50 en 74 jaar en een ondervertegenwoordiging van rokers jonger dan 30 jaar. Daarnaast had dit onderzoek een groter aandeel vrouwelijke deelnemers ten opzichte van de Nederlandse rokende bevolking en waren rokers met een theoretische opleiding oververtegenwoordigd.

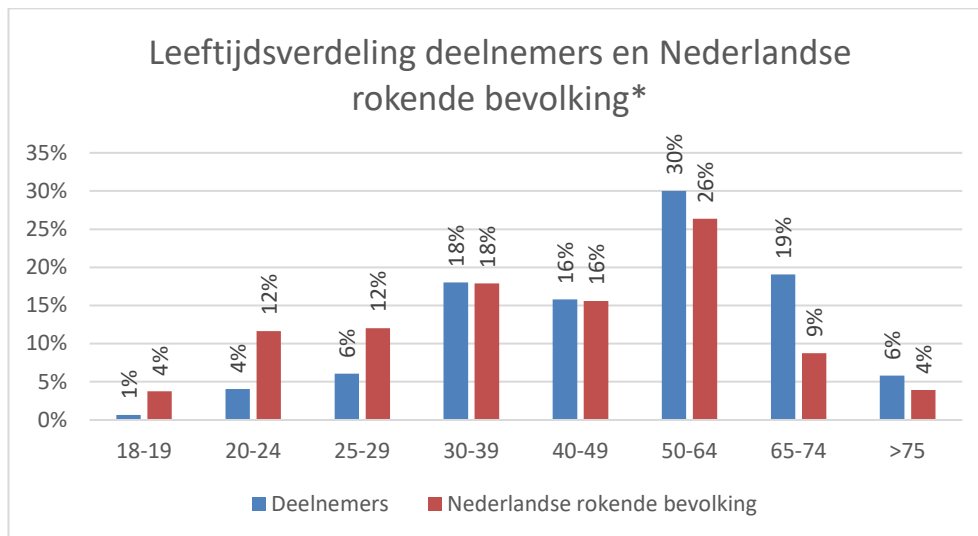
Tabel 1 laat ook zien wat de verhouding was tussen sigarettenrokers en shagrokers onder de deelnemers van dit onderzoek. Van de deelnemende rokers rookte een kleine 70 procent voornamelijk of alleen sigaretten. Ruim 30 procent rookte voornamelijk of alleen shag.

Tabel 1 Leeftijd, geslacht en opleidingsniveau deelnemers en de Nederlandse rokende bevolking en meest gebruikte rookwaren van deelnemers (N=1653)

Kenmerk	Categorie	Deelnemers (%)	Nederlandse rokende bevolking ¹ (%)
Geslacht*	Man	47,9	60
	Vrouw	52,1	40
Opleidingsniveau*	Lager	29,6	32
	Middelbaar	34,6	45
	Hoger	33,6	22
	Wil niet zeggen/ onbekend/anders	2,1	-
Meest gebruikte rookwaren	Sigaretten	69,9	-
	Shag	30,1	-

¹Bron cijfers Nederlandse rokende bevolking: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS Centraal Bureau voor de Statistiek i.s.m. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu en Trimbos-instituut, 2022.

*Waarden variabele zijn statistisch significant verschillend tussen de deelnemers aan de voormeting en de Nederlandse rokende bevolking

Bron cijfers Nederlandse rokende bevolking: Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS Centraal Bureau voor de Statistiek i.s.m. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu en Trimbos-instituut, 2022.

*Waarden variabele zijn statistisch significant verschillend tussen de deelnemers aan de voormeting en de Nederlandse rokende bevolking

Figuur 3 Leeftijdsverdeling deelnemers en de Nederlandse rokende volwassen bevolking

3.2 Kenmerken sigarettenrokers versus shagrokers

Shagrokers lijken meer verstokte rokers te zijn dan sigarettenrokers en steunen de accijnsverhoging op tabak (nog) minder dan sigarettenrokers.

Tabel 2 laat een aantal achtergrondvariabelen zien van de respondenten, uitgesplitst naar sigaretten- en shagrokers. De leeftijdsverdeling van sigarettenrokers en shagrokers is ook te zien in

figuur 4. Andere kenmerken van de sigarettenrokers, shagrokers en alle rokers in de steekproef zijn terug te vinden in bijlage C.

Tabel 2 en figuur 4 laten zien dat shagrokers ouder zijn dan sigarettenrokers, gemiddeld ruim 10 jaar ouder. Tabel 2 laat daarnaast zien dat shagrokers vaker man zijn en vaker praktisch geschoold zijn dan sigarettenrokers. Shagrokers hebben vaak een langere rookhistorie dan sigarettenrokers, samenhangend met de hogere leeftijd van shagrokers. Shagrokers roken gemiddeld iets meer sigaretten per dag dan sigarettenrokers. Daarnaast geven shagrokers vaker aan hun shag altijd in het buitenland te kopen, terwijl een groter aandeel sigarettenrokers aangeeft sigaretten alleen tijdens vakanties in het buitenland te kopen. Ook geeft een groter deel van de shagrokers aan dat alle rookwaren die ze gebruiken in het buitenland gekocht is. Deze verschillen kunnen samenhangen met het feit dat shagrokers gemiddeld genomen dichterbij de grens wonen dan sigarettenrokers. Verder geeft een groter aandeel sigarettenrokers aan in de aankomende zes maanden te willen stoppen met roken en geeft een kleiner deel van de sigarettenrokers aan zichzelf een echte roker te vinden en zichzelf bij de rokers te vinden horen.

Op basis van deze kenmerken en de overige kenmerken in bijlage C komt een beeld naar voren dat shagrokers over het algemeen meer verstokte rokers zijn dan sigarettenrokers: ze roken meer sigaretten (shagjes) per dag, ze roken al een langere tijd, zien het roken meer als onderdeel van hun identiteit, vinden roken vaker acceptabel en hebben minder vaak de intentie om te stoppen met roken.

Tabel 2 laat ook zien in hoeverre rokers de geplande accijnsverhogingen op tabak steunden. Slechts 16 procent van de steekproef van rokers geeft aan het eens of helemaal eens te zijn met de accijnsverhoging. Onder sigarettenrokers is een iets groter aandeel mensen het (helemaal) eens met de accijnsverhoging dan onder shagrokers. Als de opbrengsten van de accijnsverhoging gebruikt zouden worden om rokers te helpen stoppen met roken is een hoger percentage van 33 procent het eens of helemaal eens met de accijnsverhoging. Ook in dit geval is het aandeel sigarettenrokers dat het (helemaal) eens is met de accijnsverhoging hoger dan het aandeel shagrokers.

Tabel 2 Kenmerken sigarettenrokers, shagrokers en alle deelnemers

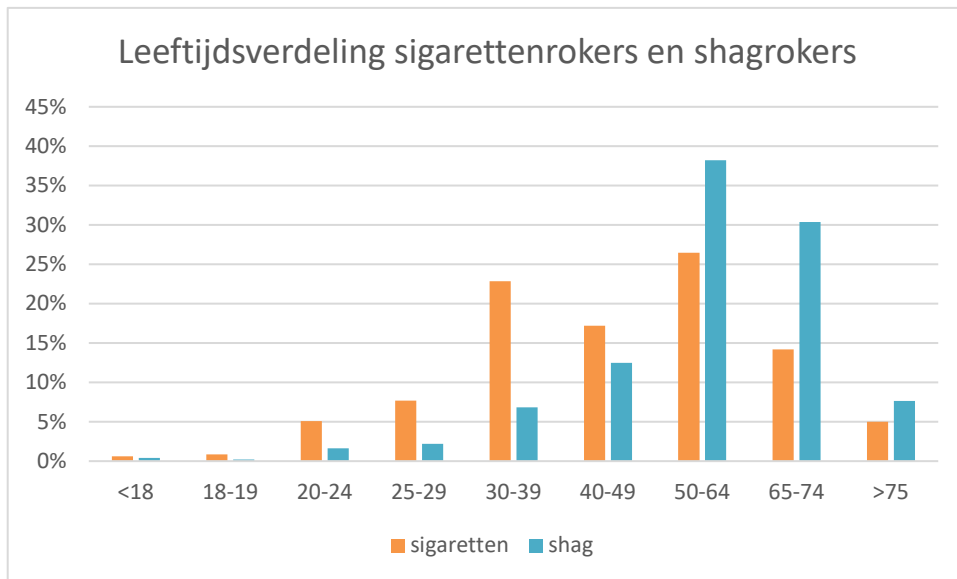
Kenmerk	Categorie	Sigaretten- rokers (%) <i>n=1156</i>	Shag- rokers (%) <i>n=497</i>	Totaal (%) <i>n=1653</i>
Leeftijd*	Gemiddelde (standaarddeviatie)	47,7 (16,3)	58,1 (13,7)	50,8 (16,3)
	Mediaan	48	60	52
Geslacht*	Man	42,6	60,2	47,9
	Vrouw	57,4	39,8	52,1
Opleidingsniveau*	Lager	25,8	38,6	29,6
	Middelbaar	35,3	33,0	34,6
	Hoger	36,9	26,0	33,6
	Wil niet zeggen/ onbekend/anders	2,0	2,4	2,1
Aantal jaar roken*	Gemiddelde (standaarddeviatie)	25,9 (16,6)	38,6 (15,3)	29,7 (17,2)
	Mediaan	23,0	40,2	30
Aantal sigaretten per dag*	Gemiddelde (standaarddeviatie)	10,8 (7,7)	13,7 (7,9)	11,7 (7,9)
	Mediaan	10	13	10
Koopt op dit moment wel eens rookwaren in het buitenland*	Altijd	4,8	15,5	8,0
	Regelmatig	9,7	11,9	10,3
	Alleen tijdens vakanties	27,7	12,1	22,9
	Op dit moment niet, maar eerder het afgelopen jaar wel	12,1	10,9	11,9
	Het afgelopen jaar niet	45,7	49,7	46,8
Welk deel van de tabaksproducten die u gebruikt, zijn gekocht in het buitenland?*	Niets	56,6	55,9	56,4
	Een klein deel (Ongeveer) de helft	20,0 7,1	11,9 5,6	17,5 6,7
	Het grootste deel	7,8	9,7	8,3
	Alles	8,6	16,9	11,1
Afstand tot de grens (per 5 kilometer, hemelsbreed) ¹	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	40 (15;70)	35 (10;65)	40 (15;65)
Afstand tot de grens (mediaan (range), per 5 kilometer, hemelsbreed) ²	Kwartiel 1 (dichtst bij)	10 (0-15)	5 (0-10)	5 (0-15)
	Kwartiel 2	30 (15-40)	25 (10-35)	30 (15-40)
	Kwartiel 3	60 (40-70)	45 (35-65)	55 (40-65)
	Kwartiel 4 (verst weg)	90 (70-140)	85 (65-135)	90 (65-140)
Stopintenties*	Nee	19,3	30,8	22,7
	Ja, ooit	59,0	57,1	58,4
	Ja, binnen 6 maanden	21,7	12,1	18,8
Ik ben een echte roker*	Helemaal mee oneens	5,3	4,8	5,1
	Mee oneens	14,7	6,4	12,2

Kenmerk	Categorie	Sigaretten- rokers (%) <i>n=1156</i>	Shag- rokers (%) <i>n=497</i>	Totaal (%) <i>n=1653</i>
	Neutraal	19,0	14,9	17,8
	Mee eens	38,8	38,2	38,6
	Helemaal mee eens	22,2	35,6	26,3
Ik hoor bij de rokers*	Helemaal mee oneens	5,1	4,2	4,8
	Mee oneens	10,9	6,6	9,6
	Neutraal	22,8	20,1	22,0
	Mee eens	41,4	39,0	40,7
	Helemaal mee eens	19,7	30,0	22,8
De regering gaat de belasting op tabaksproducten verhogen in april 2023 en april 2024. Bent u het eens met deze belastingverhogingen?*	Helemaal mee oneens	38,7	56,1	43,9
	Mee oneens	22,3	17,7	20,9
	Niet mee eens, niet mee oneens	18,0	15,5	17,2
	Mee eens	9,8	4,6	8,2
	Helemaal mee eens	9,2	3,8	7,6
	Weet ik niet	2,1	2,2	2,1
Zou u het eens zijn met een belastingverhoging op tabaksproducten als al het extra belastinggeld zou worden gebruikt om rokers te helpen stoppen?*	Helemaal mee oneens	20,2	29,0	22,8
	Mee oneens	13,1	14,3	13,4
	Niet mee eens, niet mee oneens	26,1	23,1	25,2
	Mee eens	21,1	18,3	20,3
	Helemaal mee eens	14,5	8,7	12,8
	Weet ik niet	5,0	6,6	5,5

¹Om herleidbaarheid tot individuele respondenten te voorkomen, hebben de panels de afstand tot de Duitse en Belgische grens aangeleverd per 5 kilometer. Dit is gebaseerd op een tabel van het RIVM met postcodes en kilometers afstand tot beide grenzen. Op basis van deze variabelen is voor elke deelnemer de kortste afstand tot de grens berekend, afgerond op 5 kilometer.

²Voor deze variabele zijn de afstanden per 5 km ingedeeld in vier kwartielen. Per kwartiel is de gemiddelde afstand weergegeven. De kwartielen zijn apart berekend voor sigarettenrokers, shagrokers en alle rokers samen.

*Waarden voor deze variabele zijn statistisch significant verschillend tussen sigaretten- en shagrokers

Figuur 4 Leeftijdsverdeling sigarettenrokers en shagrokers

3.3 Voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging op tabak

Afhankelijk van de gedragsoptie nam tussen de 19 en 35 procent van de deelnemers zich voor het gedrag aan te passen na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023.

Tabel 3 laat het aandeel van de sigarettenrokers, shagrokers en de totale steekproef zien dat bij de geschatte prijs van rookwaren na de accijnsverhoging van 1 april (9 euro voor een pakje sigaretten, 17 euro voor een pakje shag) aangeeft minder te gaan roken, te gaan stoppen met roken, rookwaren in het buitenland te gaan kopen en over te stappen op een ander product of merk. Van de verschillende gedragsopties verwacht het kleinste deel van de sigaretten- en shagrokers te zullen gaan stoppen met roken. Daarnaast zegt een groter aandeel van de shagrokers diens gedrag te zullen gaan aanpassen na de accijnsverhoging dan van de sigarettenrokers. Het grootste aandeel sigarettenrokers (33 procent) neemt zich voor minder te gaan roken. Het grootste aandeel shagrokers (46 procent) neemt zich voor rookwaren in het buitenland te gaan kopen.

Tabel 3 Voorgenomen gedrag van sigarettenrokers, shagrokers en de hele steekproef bij de prijs van rookwaren na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023 (9 euro voor een pakje sigaretten, 17 euro voor een pakje shag)

Gedragsoptie	Aandeel rokers dat zich voorneemt het gedrag te gaan veranderen bij de verwachte prijs na de accijnsverhoging van 1 april 2023 (%)		
	Sigarettenrokers (%) n=1156	Shag-rokers (%) n=497	Totaal n=1653
Minder gaan roken	33,0	40,6	35,3
Stoppen met roken	18,1	19,3	18,5
Sigaretten/shag kopen in het buitenland	30,4	46,3	35,2
Overstappen op een goedkoper product	27,6	43,7	32,4

3.4 Prijsgevoeligheid voor de vier gedragsopties bij verschillende prijzen van rookwaren

Sigarettenrokers waren het meest prijsgevoelig voor minder gaan roken en stoppen met roken, shagrokers waren juist het minst prijsgevoelig voor stoppen met roken.

In ons onderzoek onderscheiden we voor elke gedragsoptie prijsgevoelige rokers van niet-prijsgevoelige rokers. Prijsgevoelige rokers geven aan bij een bepaalde prijs van rookwaren over te gaan op de gedragsoptie, bijvoorbeeld dat ze bij een bepaalde prijs voor een pakje sigaretten minder zullen roken. Niet prijsgevoelige rokers geven aan nooit op de gedragsoptie over te gaan, onafhankelijk van de prijs van rookwaren. Deze mensen geven bijvoorbeeld aan nooit te gaan minderen, hoe hoog de prijs van sigaretten ook wordt.

Tabel 4 laat per gedragsoptie zien welk deel van de sigaretten- en shagrokers gevoelig is voor de prijs van rookwaren. De tabel laat zien dat minstens 53 procent van de rokers prijsgevoelig is, dus bij een van de gedragsopties aangeeft het gedrag te zullen aanpassen bij stijgende prijzen. Uit deze tabel kan worden afgeleid dat onder sigarettenrokers het kleinste aandeel mensen aangeeft prijsgevoelig te zijn voor het kopen van sigaretten in het buitenland en overstappen op een goedkoper product, respectievelijk 53 en 54 procent van de sigarettenrokers. Hieruit kan geconcludeerd worden dat in het buitenland kopen en overstappen op een goedkoper product de minst aantrekkelijke gedragsopties zijn voor sigarettenrokers. Onder shagrokers is het beeld anders. Van de shagrokers geeft het kleinste aandeel aan prijsgevoelig te zijn voor stoppen met roken, namelijk 53 procent van de shagrokers. Hieruit kan geconcludeerd worden dat stoppen met roken voor shagrokers de minst aantrekkelijke gedragsoptie is. Minder roken is voor shagrokers een gedragsaanpassing die ze het vaakst denken te maken, 68 procent van de shagrokers zegt dit bij stijgende prijzen op enig moment te zullen doen.

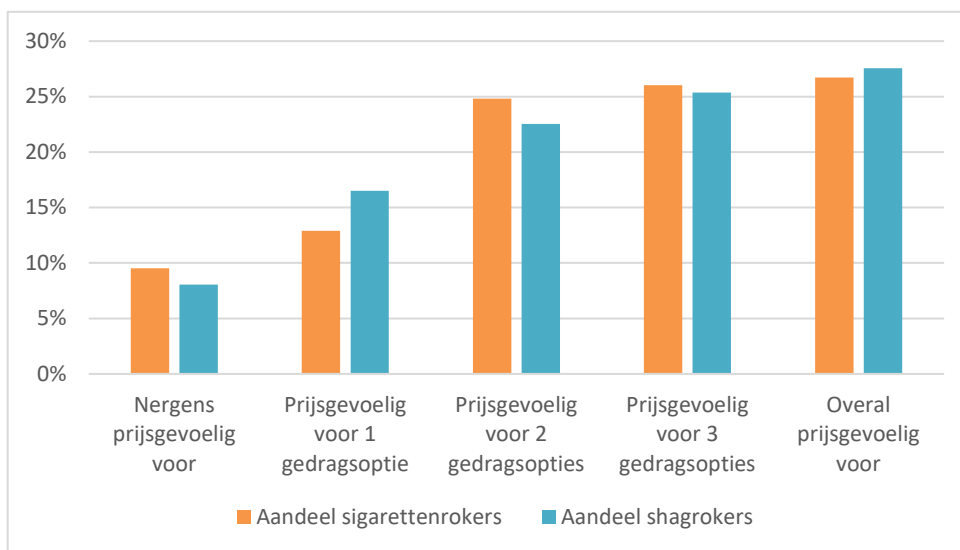
Tabel 4 Percentage sigaretten- en shagrokers dat gevoelig is voor de prijs van rookwaren, voor vier verschillende gedragsopties

Gedragsoptie	Geeft aan over te gaan tot de gedragsoptie bij een bepaald bedrag	
	Sigarettenrokers <i>n</i> =1156 %	Shagrokers <i>n</i> =497 %
Minder gaan roken*	77,2	68,4
Stoppen met roken*	64,2	53,3
Sigaretten/shag kopen in het buitenland*	52,7	62,8
Overstappen op een goedkoper product*	53,8	62,6

*Het aandeel mensen dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor de gedragsoptie is statistisch significant verschillend tussen sigaretten- en shagrokers

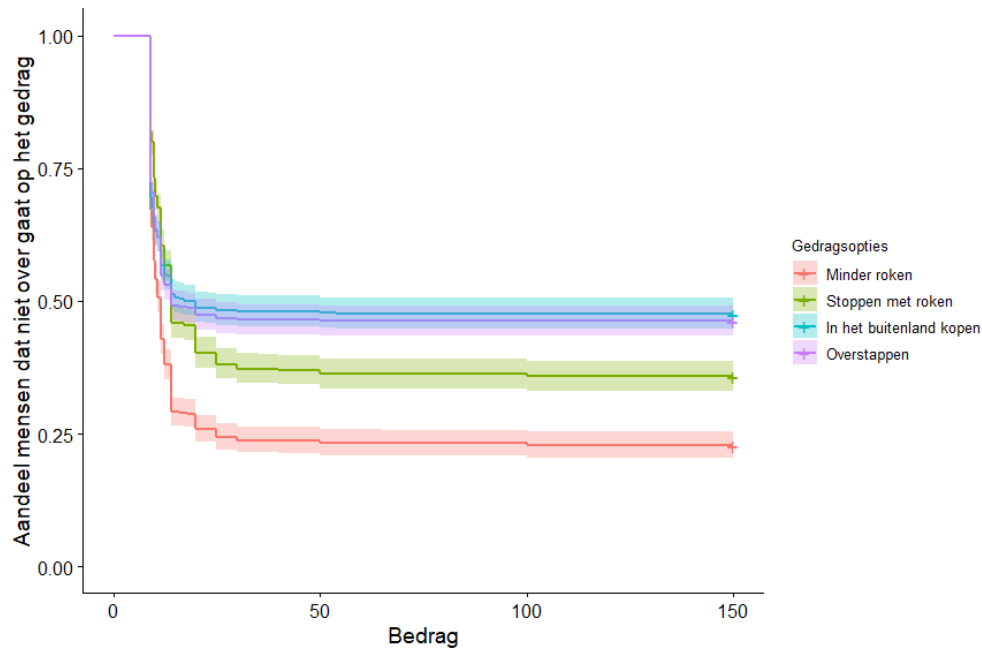
Figuur 5 laat zien voor hoeveel gedragsopties sigaretten- en shagrokers aangeven prijsgevoelig te zijn. Bijlage D laat meer details zien over voor

welke combinaties van gedragsopties sigaretten- en shagrokers aangeven prijsgevoelig te zijn. Figuur 5 laat zien dat de overgrote meerderheid (meer dan 90 procent) van de rokers aangeeft prijsgevoelig te zijn voor ten minste één van de vier gedragsopties, wat betekent dat meer dan 90 procent van de deelnemende rokers verwacht op enig moment, bij stijgende prijzen van rookwaren, hun gedrag aan te passen. Ruim een kwart van de deelnemende rokers geeft aan prijsgevoelig te zijn voor alle gedragsopties. Bijlage D laat daarnaast zien dat er veel variatie zit in de combinaties van gedragsopties waarvoor deelnemende rokers aangeven prijsgevoelig te zijn.

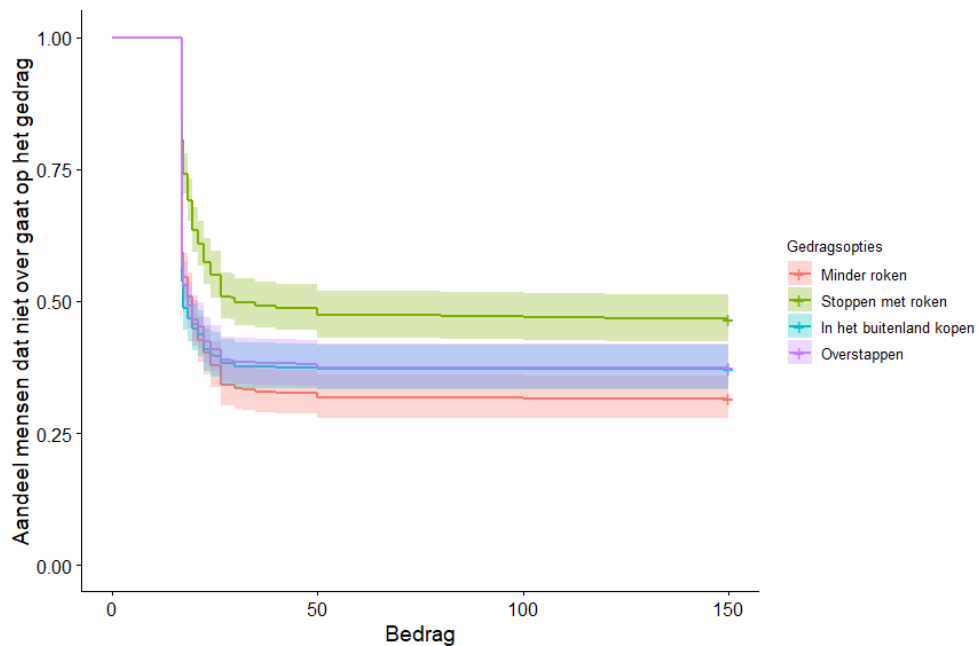

Figuur 5 Hoeveelheid gedragsopties waarvoor sigaretten- en shagrokers aangeven prijsgevoelig te zijn

Figuur 6 en figuur 7 geven het percentage aan van de sigaretten- en shagrokers dat bij een bepaald bedrag zegt (nog) niet over te gaan op bepaald gedrag. De figuren geven een beeld van de mate van prijsgevoeligheid van de sigaretten- en shagrokers. Hoe lager de lijnen in deze figuren lopen, hoe meer mensen zeggen te reageren op stijgende prijzen van rookwaren. Bij beide figuren blijft het percentage voor alle gedragsopties boven de 0 procent. Dit komt doordat voor elke gedragsoptie slechts een deel van de rokers heeft aangegeven gevoelig te zijn voor de prijs van rookwaren (zie tabel 4). In bijlage E worden de bedragen weergegeven waarbij prijsgevoelige rokers aangeven op het uitgevraagde gedrag over te gaan. Figuur 6 laat zien dat minder roken bij sigarettenrokers vanaf een bepaald bedrag duidelijk de meest gekozen gedragsoptie is, gevolgd door stoppen met roken, overstappen en in het buitenland kopen. Bij shagrokers blijft stoppen met roken (zie figuur 7) het minst aantrekkelijk, en geven de meesten aan op enig moment in elk geval te zullen minderen met roken.

Figuur 6 Aandeel sigarettenrokers dat (nog) niet overgaat op bepaald gedrag bij een bepaalde prijs van een pakje sigaretten

Figuur 7 Aandeel shagrokers dat (nog) niet overgaat op bepaald gedrag bij een bepaalde prijs van een pakje shag

Op basis van de gegevens in figuur 6 en figuur 7 kan per gedragsoptie, worden afgeleid bij welk bedrag 50 procent van de sigaretten- en shagrokers overgaat op het uitgevraagde gedrag. Dit bedrag duiden we aan met het mediane omslagbedrag, en dit is het punt in de figuur waarin de lijn die bij een gedragsoptie hoort de 50 procent op de verticale as kruist. Tabel 5 laat deze mediane omslagbedragen voor de verschillende gedragsopties zien voor sigaretten- en shagrokers. De

resultaten in deze tabel laten een vergelijkbaar beeld zien als de resultaten in figuur 6 en 7.

Tabel 5 Mediane omslagbedrag per gedragsoptie

Gedragsoptie	Bedrag (in €) waarbij 50 procent van de rokers overgaat op het gedrag	
	Sigarettenrokers	Shagrokers
Minder gaan roken	11,50	19,50
Stoppen met roken	14,00	30,00
Sigaretten/shag kopen in het buitenland	15,00	17,50
Overstappen op een goedkoper product	14,00	18,50

Op basis van de gegevens over prijsgevoeligheid en voorgenomen gedrag bij de verwachte prijs na de accijnsverhoging, kunnen drie groepen rokers onderscheiden worden: 1) rokers die bij de laagst uitgevraagde prijs (de prijs na accijnsverhoging) al over gaan op het gedrag, 2) rokers die bij een hogere prijs dan de prijs na accijnsverhoging zeggen over te gaan op het gedrag en 3) rokers die zeggen nooit over te gaan op het gedrag, hoe hoog de prijs van rookwaren ook wordt. Zie bijlage F voor het aandeel van de sigarettenrokers, shagrokers en de totale groep rokers die tot deze drie groepen behoort. Uit bijlage F komt naar voren dat shagrokers, in verhouding tot sigarettenrokers, zowel vaker tot de eerste als tot de derde groep behoren. Met andere woorden: shagrokers zijn vaker ofwel prijsgevoelig direct bij de eerste accijnsverhoging, ofwel helemaal niet.

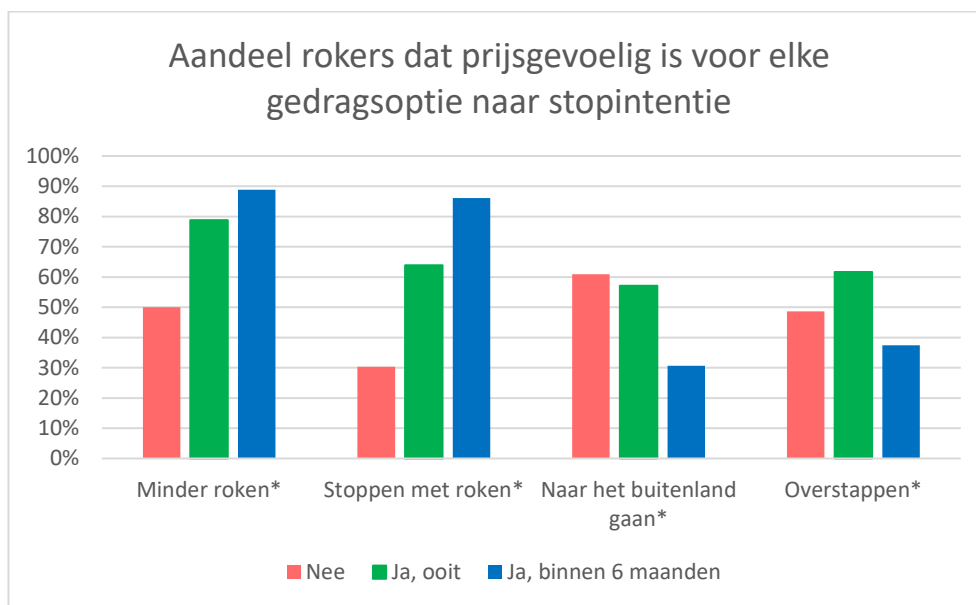
3.5 De impact van de intentie om te stoppen met roken op prijsgevoeligheid

Rokers die een concrete intentie hadden om te stoppen met roken waren eerder geneigd om te minderen en te stoppen met roken en minder snel geneigd om rookwaren in het buitenland te kopen.

Respondenten werd gevraagd om aan te geven of ze een intentie hadden om te stoppen met roken en zo ja, wanneer (ooit of binnen zes maanden). Verwacht wordt dat rokers die een meer concrete stopintentie hebben ook prijsgevoeliger zullen zijn om bijvoorbeeld te stoppen met roken. Figuur 8 laat per gedragsoptie het aandeel rokers zien dat aangeeft prijsgevoelig te zijn, uitgesplitst naar stopintentie. Figuren 9 en 10 laten daarnaast de mate van prijsgevoeligheid van sigaretten- en shagrokers zien, uitgesplitst naar stopintentie. Voor elke gedragsoptie is statistisch getoetst 1) of het aandeel mensen dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor deze gedragsoptie verschilt tussen groepen mensen met een verschillende stopintenties, en 2) of de mate van prijsgevoeligheid verschilt tussen groepen met een verschillende stopintentie.

Uit figuur 8 blijkt dat, voor elke gedragsoptie, het aandeel mensen dat aangeeft prijsgevoelig te zijn statistisch significant verschillend is tussen groepen met een verschillende stopintentie. Uit figuren 9 en 10 blijkt dat

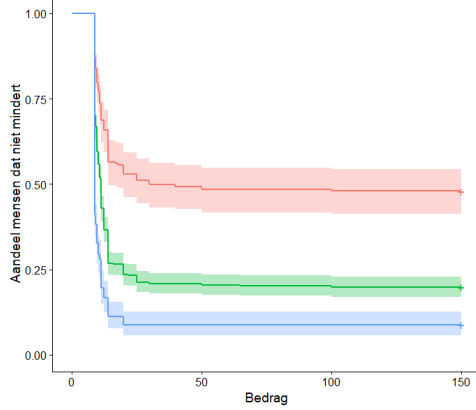
ook de mate van prijsgevoeligheid statistisch significant verschilt tussen groepen met een verschillende stopintentie. Deze verschillen pakken echter, zoals verwacht, tussen de gedragsopties verschillend uit. Zo geven mensen met een concrete intentie om te stoppen met roken aan veel vaker prijsgevoelig te zijn voor stoppen met roken en al bij een lagere prijs van rookwaren te zullen stoppen dan mensen zonder een stopintentie. Ook zijn mensen met een stopintentie veel eerder geneigd om te minderen met roken. Mensen met een meer concrete stopintentie zijn minder gevoelig om naar het buitenland te gaan voor rookwaren, en ook minder snel geneigd om over te stappen op een goedkoper product.

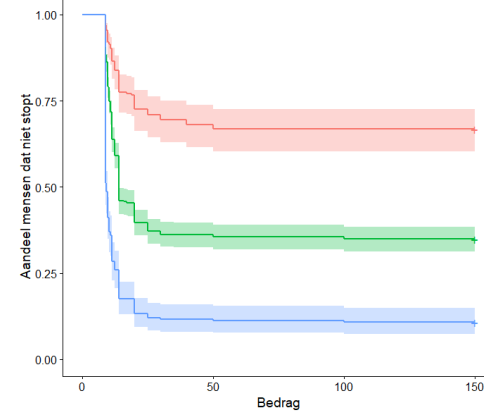
*Het aandeel rokers dat gevoelig is voor de prijs van rookwaren is statistisch significant verschillend bij een verschillende stopintentie

Figuur 8 Aandeel rokers per gedragsoptie dat gevoelig is voor de prijs van rookwaren naar stopintentie

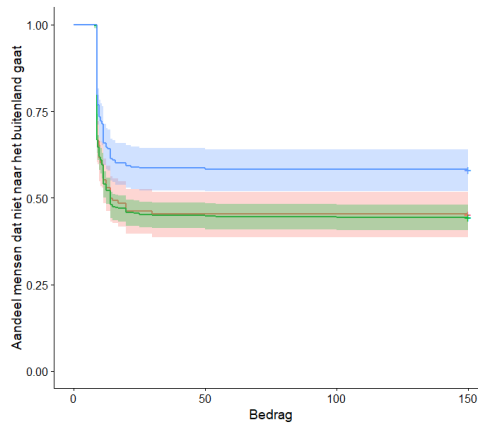
9a. Minderen met roken*

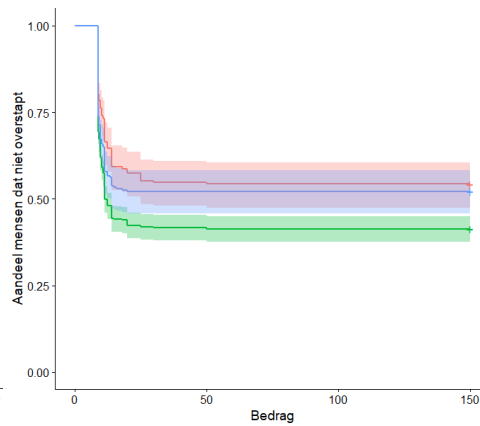
9b. Stoppen met roken*

9c. In het buitenland gaan kopen*

9d. Overstappen op een goedkoper product*

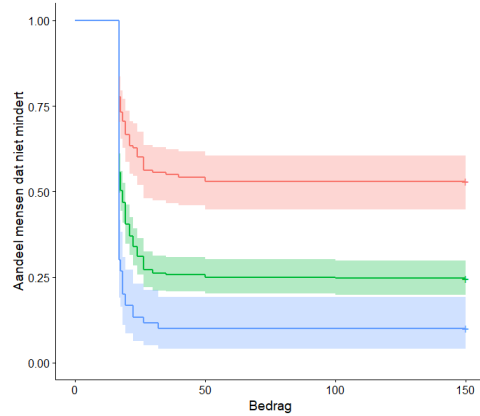

Strata: Nee (red), Ja, ooit (green), Ja, binnen 6 maanden (blue)

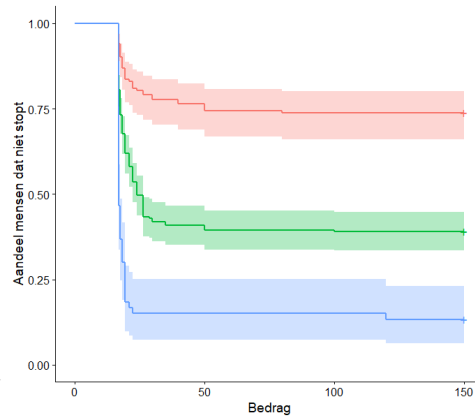
*Het bedrag waarbij mensen aangeven het gedrag aan te passen, is statistisch significant verschillend tussen ten minste twee van de drie groepen.

*Figuur 9 Aandeel sigarettenrokers dat **niet** overgaat op bepaald gedrag bij een bepaalde prijs van een pakje sigaretten, uitgesplitst naar stopintentie (met betrouwbaarheidsinterval)*

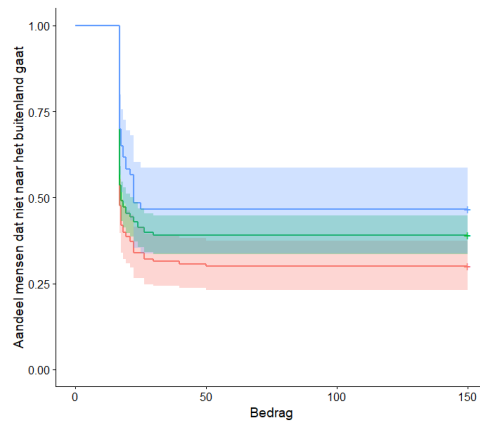
10a. Minderen met roken*

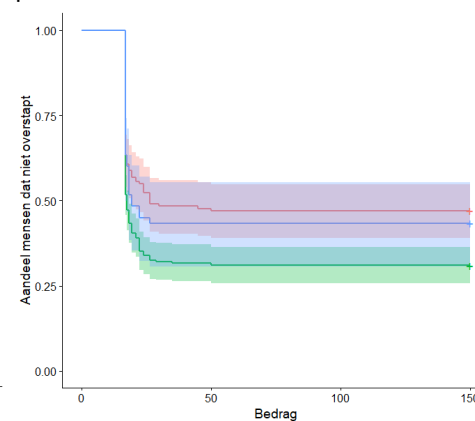
10b. Stoppen met roken*

10c. In het buitenland gaan kopen*

10d. Overstappen op een goedkoper product*

Strata ■ Nee ■ Ja, ooit ■ Ja, binnen 6 maanden

*Het bedrag waarbij mensen aangeven het gedrag aan te passen, is statistisch significant verschillend tussen ten minste twee van de drie groepen.

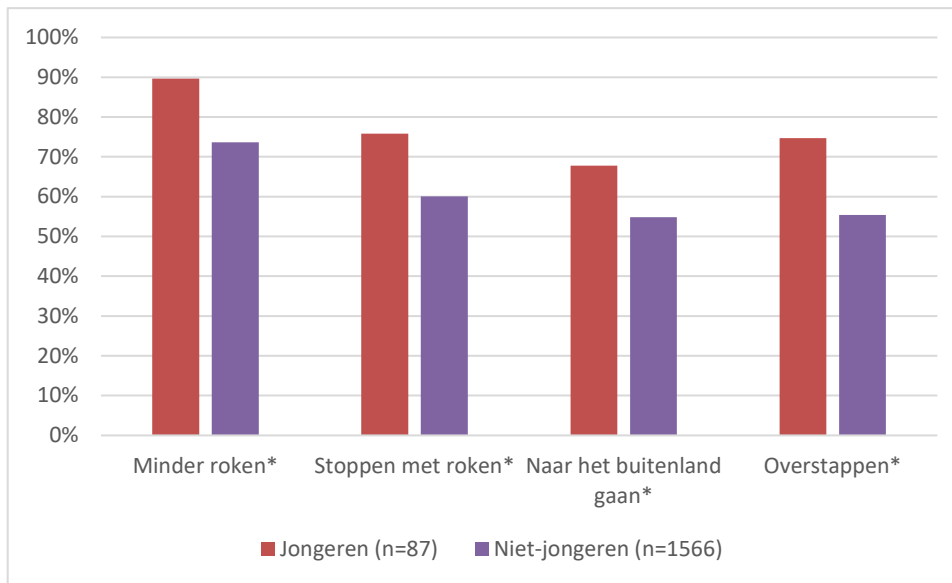
*Figuur 10 Aandeel shagrokers dat **niet** overgaat op bepaald gedrag bij een bepaalde prijs van een pakje shag, uitgesplitst naar stopintentie (met betrouwbaarheidsinterval)*

3.6 Prijsgevoeligheid voor de gedragsopties naar leeftijd

Jongeren waren vaker gevoelig voor de prijs van rookwaren dan mensen ouder dan 25 jaar.

Uit vergelijkbaar onderzoek dat het RIVM in 2020 heeft uitgevoerd bleek dat jongere rokers meer prijsgevoelig waren dan oudere rokers (Visscher et al., 2023). Bij dezelfde voorgelegde hypothetische prijzen voor rookwaren gaven jongere rokers (veel) vaker aan dat zij hun rookgedrag zouden aanpassen dan oudere rokers. Een voorbeeld is dat destijds 65 procent van de rokers van 25 jaar en ouder aangaf dat zij bij de prijs van €12 voor een pakje sigaretten zouden stoppen, terwijl 76 procent van de jongere rokers aangaf bij die prijs te zullen stoppen met roken. Om na te gaan of dit beeld ook in het huidige onderzoek weer naar voren komt, is ook in dit rapport de prijsgevoeligheid van jongeren vergeleken met de prijsgevoeligheid van rokers van 25 jaar en ouder. Figuur 11 laat het aandeel rokers zien dat aangeeft prijsgevoelig te zijn,

uitgesplitst naar jongeren (mensen jonger dan 25 jaar) en rokers van 25 jaar of ouder. Uit deze figuur komt naar voren dat jongeren statistisch significant vaker aangeven prijsgevoelig te zijn dan niet-jongeren. Dit geldt voor alle vier de gedragsopties. Vanwege de kleine groep jongeren is de mate van prijsgevoeligheid niet uitgesplitst tussen jongeren en rokers van 25 jaar en ouder.

*Het aandeel mensen dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor de gedragsoptie is statistisch significant verschillend (p -value < 0,05) tussen jongeren en niet-jongeren.

Figuur 11 Aandeel rokers per gedragsoptie dat gevoelig is voor de prijs van rookwaren uitgesplitst voor jongeren (<25 jaar) en niet-jongeren (≥25 jaar)

3.7 Invloed van nabijheid van de grens op de prijsgevoeligheid voor het kopen van rookwaren in het buitenland

Rokers die dichtbij de grens wonen verwachtten vaker naar het buitenland te gaan bij een toegenomen prijs van rookwaren en doen dit ook al vanaf lagere prijzen.

De verwachting is dat mensen die dicht bij de grens wonen sneller naar het buitenland zullen gaan voor hun rookwaren dan mensen die verder van de grens wonen. Hieruit volgt de verwachting dat mensen die dicht bij de grens wonen vaker prijsgevoelig zullen zijn om tabak over de grens te kopen en dit ook al bij een lagere prijs zullen gaan doen dan mensen die verder van de grens vandaan wonen. Om te kijken of dit inderdaad zo is, is in tabel 6 de prijsgevoeligheid van rokers uitgesplitst naar de afstand tot de meest nabije grens. Hierbij is de totale groep respondenten verdeeld in kwartielen, waarbij het eerste kwartiel de 25 procent rokers omvat die hemelsbreed het dichtst bij een landsgrens wonen, en het vierde kwartiel de 25 procent rokers die hemelsbreed het verst van een landsgrens vandaan wonen. Daarnaast laten figuren 12 en 13 het aandeel sigaretten- en shagokers uit elke afstandsgroep zien dat bij een bepaald bedrag rookwaren (nog) niet in het buitenland gaat kopen.

Tabel 6 laat zien dat het aandeel rokers dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor het kopen van rookwaren in het buitenland inderdaad

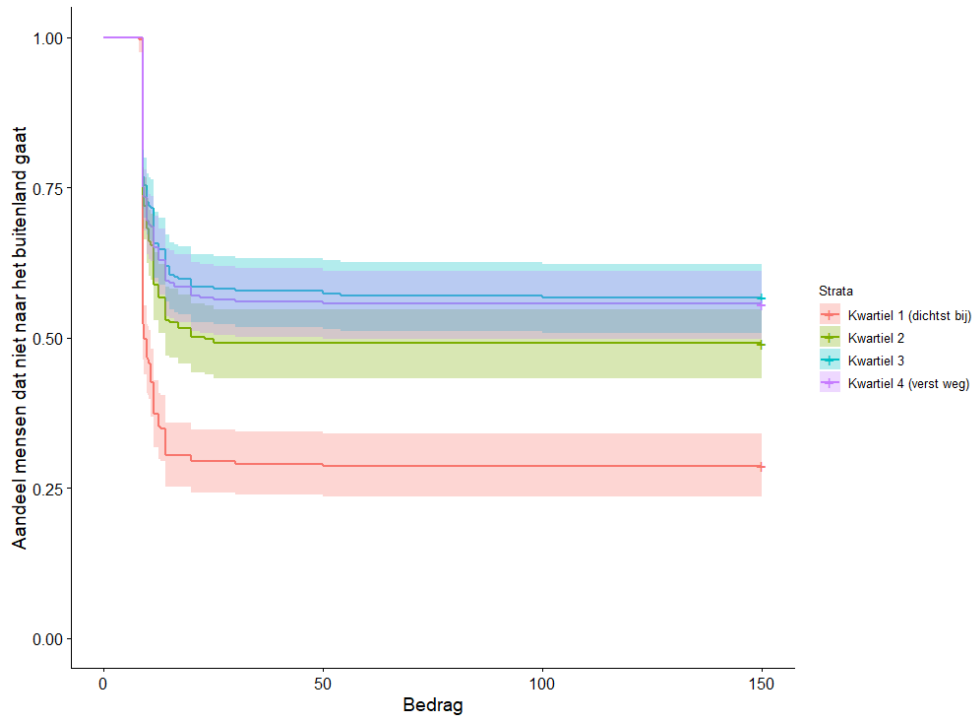
statistisch significant lager ligt in de kwartielen rokers verder van de grens vandaan wonen dan in de kwartielen rokers die dicht bij de grens wonen. Ook laten figuren 12 en 13 zien dat mensen die dicht bij de grens wonen bij een lager bedrag aangeven rookwaren over de grens te zullen kopen. Er is echter geen verschil in prijsgevoeligheid tussen het derde en vierde kwartiel (dus de 50 procent rokers die het verst van de grens woont), wat aangeeft dat de prijsgevoeligheid vanaf een zekere afstand van de woonplaats tot de grens niet meer verandert. Dit betekent dat boven een afstand tot de grens van 40 kilometer (minimumwaarde in het derde kwartiel) een grotere afstand tot de grens niet leidt tot een lagere prijsgevoeligheid voor het kopen van tabak in het buitenland.

Wat verder opvalt is dat, ook in het kwartiel dat het dichtst bij de grens woont, nog steeds bijna een kwart van de rokers aangeeft nooit rookwaren in het buitenland te zullen kopen, hoe hoog de prijs ook wordt. Dit terwijl de mediane afstand tot de grens in deze groep slechts 5 kilometer is. Wat daarnaast opvalt is dat, in het kwartiel sigarettenrokers dat het verst van de grens woont, ongeveer 25 procent aangeeft bij de eerst uitgevraagde prijs al rookwaren in het buitenland te zullen kopen, terwijl de mediane afstand tot de grens van deze groep sigarettenrokers 90 kilometer is.

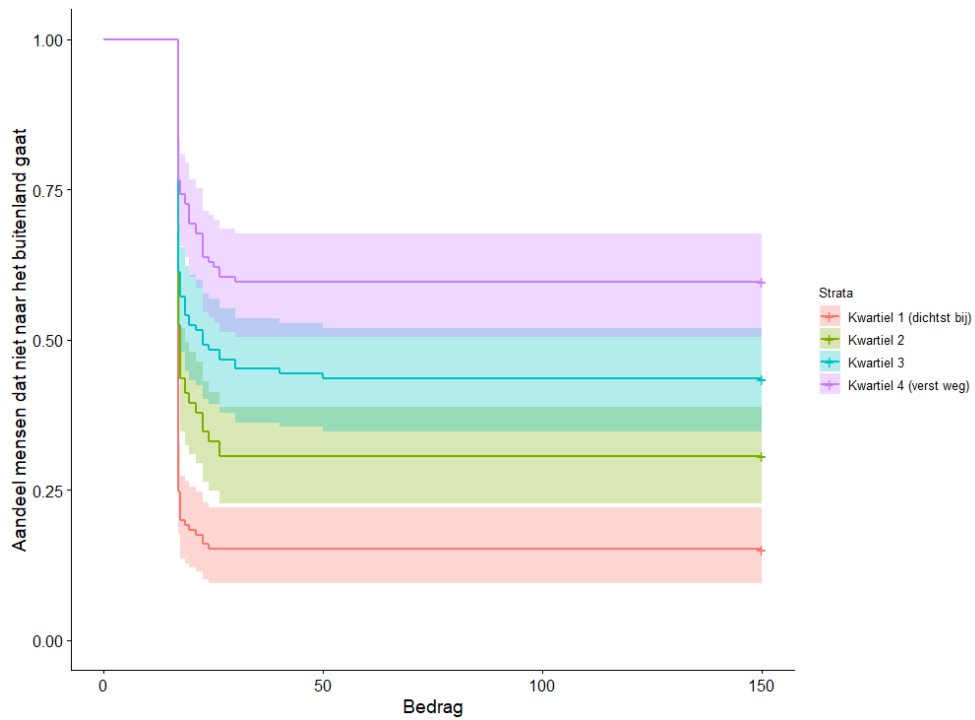
Tabel 6 Percentage rokers dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor het kopen van rookwaren in het buitenland, uitgesplitst naar afstand tot de grens

Afstand woonplaats tot de grens*		Aandeel dat prijsgevoelig is om rookwaren in het buitenland te zullen kopen (%)
Kwartiel	Mediane afstand tot de grens (range)	
Kwartiel 1(dichtst bij)	5 (0-15)	76,1
Kwartiel 2	30 (15-40)	59,1
Kwartiel 3	55 (40-65)	44,8
Kwartiel 4 (verst weg)	90 (65-140)	43,3

*Het aandeel mensen dat aangeeft prijsgevoelig te zijn voor in het buitenland kopen is statistisch significant verschillend tussen groepen die dicht en verder van de grens vandaan wonen.

Figuur 12 Aandeel sigarettenrokers dat **geen** rookwaren in het buitenland gaat kopen bij een bepaalde prijs van een pakje sigaretten, uitgesplitst naar de afstand dat mensen van de grens wonen (met betrouwbaarheidsinterval)

Figuur 13 Aandeel shagrokers dat **geen** rookwaren in het buitenland gaat kopen bij een bepaalde prijs van een pakje shag, uitgesplitst naar de afstand dat mensen van de grens wonen (met betrouwbaarheidsinterval)

3.8 Conclusie voormeting

Tijdens de voormeting in maart 2023, waaraan 1653 rokers meededen, bleek dat, afhankelijk van de gedragsoptie, 19 (voor stoppen met roken) tot 35 procent van de rokers (voor minderen en in het buitenland kopen) zich voornam het gedrag aan te gaan passen bij de prijs van sigaretten en shag na de accijnsverhoging van 1 april 2023. Een groter aandeel van de shagrokers dan van de sigarettenrokers was voornemens het gedrag aan te passen bij de verwachte prijs van rookwaren ná de accijnsverhoging van 1 april 2023.

Daarnaast kwam uit de voormeting naar voren dat rokers in het algemeen prijsgevoelig zijn. Minder dan tien procent van de totale groep respondenten gaf aan het huidige rookgedrag nooit (dat wil zeggen, voor geen van de vier uitgevraagde gedragsreacties) te zullen aanpassen, ongeacht de toekomstige prijs van rookwaren. De steun voor de accijnsverhoging op tabak was echter laag onder alle rokers, maar vooral laag onder shagrokers. Van alle rokers was 65 procent het oneens met de voorgenomen accijnsverhoging, slechts 16 procent gaf hier wel zijn of haar steun aan. Die steun liep op tot 33 procent indien de extra belastinginkomsten van een accijnsverhoging gebruikt zouden worden om rokers te ondersteunen bij hun pogingen te stoppen met roken.

Sigarettenrokers gaan bij stijgende prijzen het eerste over op minder roken en stoppen met roken. Sigarettenrokers gaven vaker dan shagrokers aan prijsgevoelig voor deze gedragsopties te zijn. Daarnaast gaven sigarettenrokers aan bij een lager bedrag dan voor de andere gedragsopties over te gaan op minderen en stoppen met roken. Shagrokers gaven daarentegen vaker aan prijsgevoelig te zijn voor tabak in het buitenland kopen of overstappen op een goedkoper product dan sigarettenrokers en al bij een lager bedrag over te gaan op dit gedrag dan op de andere gedragsopties. Stoppen met roken was onder shagrokers de minst aantrekkelijke gedragsoptie: minder shagrokers waren prijsgevoelig voor stoppen met roken, en shagrokers gaven aan pas bij een hoger bedrag te zullen stoppen met roken dan het bedrag waarop ze op ander gedrag over zouden gaan. Sigaretten- en shagrokers verschilden ook op een aantal achtergrondkenmerken flink van elkaar. Shagrokers zijn te kenmerken als meer verstokte rokers, ze hadden een langere rookhistorie, rookten meer sigaretten per dag, identificeerden zichzelf vaker als een echte roker en steunden de accijnsverhogingen minder vaak.

Een aantal verwachtingen die we op grond van eerder onderzoek hadden over de voorgenomen gedragsaanpassing bij stijgende prijzen van rookwaren werd bevestigd in de voormeting. Zo gaven rokers met een concretere stopintentie aan eerder (bij een lagere toekomstige prijs) te zullen minderen of stoppen met roken. Ook waren rokers met een concretere stopintentie minder snel geneigd om hun rookwaren in het buitenland te kopen. Jongere rokers (jonger dan 25 jaar) gaven vaker aan prijsgevoelig te zijn dan rokers die ouder zijn. En zoals verwacht waren rokers die hemelsbreed dicht bij de grens wonen bij een lagere prijs geneigd om rookwaren in het buitenland te kopen dan rokers die hemelsbreed verder van de grens vandaan wonen. Onder de groep

rokers die het dichtst bij de grens wonen (15 kilometer of minder) gaf desondanks nog steeds een kwart aan bij geen enkel bedrag rookwaren in het buitenland te zullen kopen.

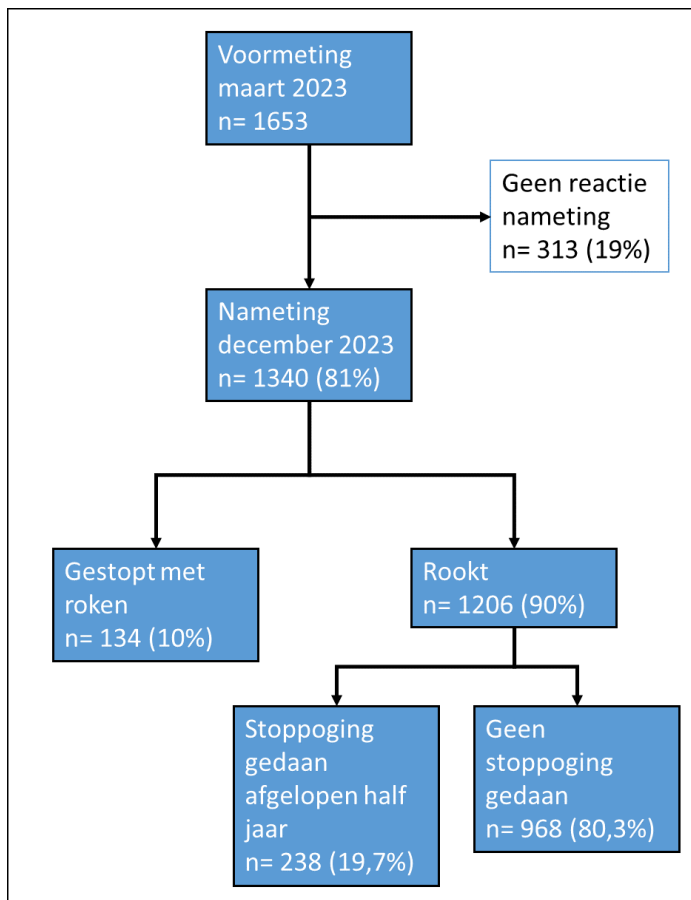
De steekproef in dit onderzoek wijkt enigszins af van de gemiddelde Nederlandse rokende bevolking. Er was met name een ondervertegenwoordiging van jongeren, een oververtegenwoordiging van rokers van 50 jaar en ouder en een oververtegenwoordiging van hoger opgeleide rokers.

4 Daadwerkelijk gedrag na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023

4.1 Aantal rokers dat gestopt is met roken of geprobeerd heeft te stoppen

Eén op de tien rokers is gestopt met roken en iets minder dan één op de vijf rokers heeft een stoppoging gedaan.

Van de 1653 deelnemers die de vragenlijst van de voormeting hebben ingevuld, hebben er 1340 (81 procent) ook de vragenlijst voor de nameting ingevuld, zie figuur 14. Van de deelnemers die de vragenlijst voor de nameting hebben ingevuld, zijn er 134 (10 procent) gestopt met roken. De meerderheid (61 procent) van deze 134 stoppers is meer dan twee maanden voor het invullen van de vragenlijst gestopt (bijlage F), dus minder dan vijf maanden na de accijnsverhoging van 1 april 2023. Van de resterende 1206 deelnemers, hebben er 238 (20 procent) in het half jaar voor het invullen van de vragenlijst een of meerdere stoppogingen gedaan (figuur 14 en bijlage F).

Figuur 14 Respondenten voormeting en nameting, het aantal uitvallers, het aantal rokers dat gestopt is en het aantal rokers dat een stoppoging heeft gedaan

4.2 Kenmerken steekproef nameting versus steekproef voormeting

De steekproef van de nameting was vergelijkbaar met de steekproef van de voormeting.

Tabel 7 laat de voornaamste kenmerken zien van de deelnemers die de nameting hebben ingevuld, in vergelijking met de deelnemers die de voormeting hebben ingevuld. In bijlage G staan nog meer kenmerken beschreven. Op basis van Tabel 7 en bijlage G zijn er geen grote verschillen zichtbaar tussen de deelnemers die de nameting hebben ingevuld en de deelnemers die de voormeting hebben ingevuld. Dit is ook niet zo verrassend, aangezien de 1340 mensen die de nameting hebben ingevuld ook onderdeel zijn van de groep van 1653 mensen die de voormeting hebben ingevuld. De iets hogere gemiddelde leeftijd van de steekproef in de nameting kan daarnaast deels worden verklaard doordat de deelnemers tussen de voor- en nameting iets ouder zijn geworden. Omdat we niet weten wat er gebeurd is met de deelnemers van de voormeting die de nameting niet hebben ingevuld, is het niet vast te stellen of deelnemers aan de nameting vaker of minder vaak hun gedrag hebben aangepast na de accijnsverhoging op tabak dan deelnemers van de voormeting die de nameting niet hebben ingevuld.

Tabel 7 Kenmerken deelnemers voormeting en nameting

Kenmerk	Categorie	Totale steekproef voormeting (%) <i>n= 1653</i>	Totale steekproef nameting (%) <i>n= 1340</i>
Leeftijd	Gemiddelde (standaarddeviatie)	50,8 (16,3)	52,3 (16,1)
	Mediaan	52	54
Geslacht	Man	47,9	49,3
	Vrouw	52,1	50,7
Opleidingsniveau	Lager	29,6	31,0
	Middelbaar	34,6	34,3
	Hoger	33,6	32,4
	Wil niet zeggen/ onbekend/anders	2,1	2,2
Afstand tot de grens (per 5 kilometer, hemelsbreed) ¹	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	40 (15;65)	40 (15;65)
Afstand tot de grens (mediaan, per 5 kilometer, hemelsbreed) ²	Kwartiel 1 (dichtst bij)	5	5
	Kwartiel 2	30	30
	Kwartiel 3	55	55
	Kwartiel 4 (verst weg)	90	90
Indien nog rokend: voornaamste rookwaren (n nameting=1206)	Sigaretten	69,9	55,1
	Shag of Hulzentabak	30,1	38,9
	E-sigaret (Vape)	-	3,7
	Anders (bijv. sigaren)	-	2,3
	Gemiddelde (standaarddeviatie)	11,7 (7,9)	12,8 (7,8)

Kenmerk	Categorie	Totale steekproef voormeting (%) <i>n</i> = 1653	Totale steekproef nameting (%) <i>n</i> = 1340
Indien nog rokend: aantal sigaretten per dag (<i>n</i> nameting=1206)	Mediaan	10	12
Indien nog rokend: stopintenties (<i>n</i> nameting=1206)	Nee	22,7	42,5
	Ja, ooit/maar niet binnen 6 maanden	58,4	30,1
	Ja, binnen 6 maanden	18,8	27,4

¹Om herleidbaarheid te voorkomen, hebben de panels de afstand tot de Duitse en Belgische grens aangeleverd per 5 kilometer. Dit is gebaseerd op een tabel van het RIVM met postcodes en kilometers afstand tot beide grenzen. Op basis van deze variabelen is voor elke deelnemer de kortste afstand tot de grens berekend, afgerond op 5 kilometer.

²Voor deze variabele zijn de afstanden per 5 km ingedeeld in vier kwartielen. Per kwartiel is de gemiddelde afstand weergegeven. De kwartielen zijn apart berekend voor de voor- en nameting

4.3 Aanpassingen in rook- en koopgedrag na de accijnsverhoging op tabak

Een derde van de rokers gaf aan hun rookgedrag aangepast te hebben. Stoppen met roken of een stoppoging doen was de meest voorkomende gedragsverandering.

Tabel 8 laat zien dat 26 procent van de rokers aanga dat ze hun gedrag hebben aangepast sinds 1 april 2023 (de dag dat de accijnsverhoging op tabak doorgevoerd werd). Ongeveer de helft van deze mensen (12 procent van alle rokers) gaf aan hun gedrag veranderd te hebben vanwege de belastingverhoging op tabak op 1 april 2023. Zoals te zien is in figuur 14 is er, naast deze groep rokers die heeft aangegeven hun gedrag te hebben aangepast na de accijnsverhoging op tabak, ook nog een groep van 134 rokers die gestopt was met roken. Deze groep is niet gevraagd of ze hun rook- en koopgedrag hebben aangepast sinds 1 april 2023 omdat ze niet meer rookten. Meer informatie over deze groep stoppers is terug te vinden in paragraaf 4.3.1. Inclusief de stoppers heeft in totaal 33 procent van de 1340 deelnemers aan de nameting hun gedrag aangepast.

Tabel 8 Aandeel rokers dat aangeeft hun rook- of koopgedrag aangepast te hebben na de belastingverhoging van 1 april 2023

Kenmerk	Categorie	Rokers steekproef nameting (%) <i>n</i> = 1206
Hebt u uw rook- of koopgedrag aangepast door de belastingverhoging van 1 april 2023?	Ja	12,4
	Ik heb mijn rookgedrag wel aangepast sinds 1 april, maar om een andere reden dan de prijsverhoging	13,2
	Nee	74,4

Tabel 9 laat zien op welke manier de nog rokende deelnemers aan de nameting hebben aangegeven hun gedrag te hebben aangepast sinds de accijnsverhoging. Van de 309 mensen die zeggen hun gedrag te hebben aangepast, is het grootste deel (70 procent) minder gaan roken. Daarnaast gaf 24 procent aan een stoppoging te hebben gedaan en zei 24 procent hun rookwaren (vaker) in het buitenland te zijn gaan kopen. Een kleiner aandeel van de mensen die aangaven hun gedrag aangepast te hebben, namelijk 15 procent, zei te zijn overgestapt op een ander product/merk.

Het aantal mensen dat in antwoord op de vraag in tabel 9 aangaf te hebben geprobeerd te stoppen met roken, namelijk 73 mensen, komt niet overeen met het aantal mensen dat bij een eerdere vraag heeft aangegeven in de afgelopen zes maanden een stoppoging gedaan te hebben, namelijk 238 mensen, zie ook figuur 14. Mogelijke verklaringen voor dit verschil zijn: 1) dat de accijnsverhoging geen reden was voor deze mensen om een stoppoging te ondernemen waardoor ze bij de vraag over veranderd gedrag na de accijnsverhoging niet gedacht hebben aan hun stoppoging; 2) dat de stoppoging uiteindelijk niet heeft geleid tot een verandering in rookgedrag (alleen kort tijdens de stoppoging) en mensen daarom hebben ingevuld dat hun rookgedrag niet aangepast is; en 3) dat mensen niet scherp hadden dat ze bij de vraag in tabel 9 meerdere gedragsveranderingen konden aankruisen. Voor de resterende analyses met betrekking tot stoppogingen gaan we uit van de vraag of mensen de afgelopen zes maanden een stoppoging hebben gedaan omdat deze vraag zuiverder lijkt vanwege het ontbreken van een expliciete link met de accijnsverhoging op tabak.

Tabel 9 Manieren waarop deelnemers hun rook- of koopgedrag aangepast hebben na de belastingverhoging van 1 april 2023

Kenmerk	Categorie	Deel steekproef dat hun gedrag heeft aangepast (%) <i>n = 309</i>
Op wat voor manier hebt u uw rookgedrag aangepast? ¹	Ik ben minder gaan roken	69,9
	Ik heb geprobeerd te stoppen met roken	23,6
	Ik koop mijn rookwaren (vaker) in het buitenland	23,6
	Ik ben overgestapt op een ander product/merk	14,9
	Ik ben minder (gerolde) sigaretten gaan roken, en gebruik nu andere producten/andere rookwaren	3,9
	Anders	0,6

¹Meerdere antwoordopties mogelijk

4.3.1 Kenmerken van rokers die hebben geprobeerd te stoppen met roken

Gezondheid, gevolgd door financiële redenen waren de belangrijkste redenen voor rokers om een stoppoging te ondernemen. Rokers die een stoppoging hebben gedaan, hadden vaker bij de voormeting al een concrete stopintentie.

Sinds de voormeting hebben 372 rokers (28 procent van de deelnemers aan de nameting) geprobeerd te stoppen met roken. Van deze 372 rokers is het 134 rokers daadwerkelijk gelukt om te stoppen met roken. Tabel 10 laat de belangrijkste redenen zien waarom rokers geprobeerd hebben te stoppen met roken. Gezondheid werd het vaakst genoemd als reden om te stoppen met roken, namelijk door 86 procent. Financiële redenen werd door iets minder dan de helft van de rokers die een stoppoging hebben gedaan genoemd als belangrijkste reden om te stoppen met roken. De accijnsverhoging op tabak was daarentegen slechts voor 11 procent van de rokers die een stoppoging hebben gedaan de belangrijkste reden om die stoppoging te doen. Voor 42 procent speelde de accijnsverhoging wel mee in de keuze om te (proberen te) stoppen met roken, maar was dit niet de belangrijkste reden.

Tabel 10 Belangrijkste redenen voor rokers om te (proberen te) stoppen met roken

Kenmerk	Categorie	Rokers die gestopt zijn of hebben geprobeerd te stoppen (%) n=372
Wat waren de belangrijkste redenen om te stoppen? ¹	Gezondheid	85,8
	Financiële redenen	46,8
	Sociale redenen/sociale druk	19,1
	Kinderwens/ zwangerschap	5,4
	Anders	3,2
Accijnsverhoging van 1 april 2023 een reden om te (proberen) te stoppen met roken?	Ja, de belangrijkste reden	11,3
	Ja, maar niet de belangrijkste reden	41,9
	Nee	45,7
	Weet ik niet	0,5
	Niets ingevuld	0,5

¹Meerdere antwoordopties mogelijk.

Tabel 11 laat de kenmerken uit de voormeting zien van rokers die een stoppoging hebben gedaan en van rokers die geen stoppoging hebben gedaan. Uit deze tabel komt naar voren dat rokers die een stoppoging hebben gedaan vaker bij de voormeting al aangaven een stopintentie te hebben dan rokers die geen stoppoging hebben gedaan. Desondanks gaf 11 procent van de rokers die een stoppoging hebben gedaan bij de voormeting aan dat zij geen stopintentie hadden. Ook gaf 11 procent van de mensen die geen stoppoging hebben gedaan bij de voormeting aan binnen zes maanden te willen stoppen met roken. Tabel 11 laat verder zien dat rokers die een stoppoging hebben gedaan net iets vaker

sigarettenrokers waren dan rokers die geen stoppoging hebben gedaan. Ook rookten rokers die een stoppoging hebben gedaan bij de voormeting gemiddeld minder lang dan rokers die geen stoppoging hebben gedaan, namelijk 27 ten opzichte van 32 jaar.

Rokers die geen stoppoging hebben gedaan, gaven bij de voormeting vaker aan dat het de mensen die belangrijk voor ze zijn niet zou uitmaken of ze stopten of niet, terwijl rokers die wel een stoppoging hebben gedaan vaker aangaven dat mensen die belangrijk voor hen zijn heel blij zouden zijn als ze zouden stoppen met roken. Ook gaven rokers die geen stoppoging hebben gedaan bij de voormeting vaker aan dat ze het helemaal eens waren met de stellingen "Ik ben een echte roker" en "Ik hoor bij de rokers". Hieruit komt een beeld naar voren dat rokers die niet gestopt zijn of die niet geprobeerd hebben om te stoppen zichzelf vaker zien als een echte roker, en dat rokers die gestopt zijn of dit hebben geprobeerd in elk geval meer sociale steun vanuit hun omgeving ervaren dan rokers die niet geprobeerd hebben te stoppen. Een kanttekening bij deze gegevens is dat uit de vraagstelling niet opgemaakt kan worden of het om sociale steun of om sociale druk vanuit de omgeving gaat.

Tabel 11 Kenmerken voormeting van groep die bij de nameting aangeeft een stoppoging te hebben gedaan ten opzichte van de groep die bij de nameting heeft aangegeven dit niet gedaan te hebben

Kenmerk	Categorie	Rokers die gestopt zijn of hebben geprobeerd te stoppen (%) <i>n=372</i>	Rokers die niet gestopt zijn of hebben geprobeerd te stoppen (%) <i>n=968</i>
Stopintentie voormeting*	Nee	10,8	28,6
	Ja ooit	52,0	60,5
	Ja, binnen 6 maanden	36,8	10,8
Voornaamste rookwaren voormeting*	Sigaretten	76,5	65,3
	Shag	23,7	34,7
Aantal jaren roken voormeting*	Gemiddelde (standaarddeviatie)	27,5 (17,0)	31,7 (17,3)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	25,5 (12,3-40,4)	32 (17,0-46,0)
Aantal sigaretten per dag voormeting	Gemiddelde (standaarddeviatie)	10,9 (7,6)	12,1 (7,9)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	10 (5-15)	10 (6-15)
Wat zouden de mensen die belangrijk voor u zijn (bijvoorbeeld familie of vrienden) er van vinden als u de	Daar zouden ze helemaal niet blij mee zijn	1,3	0,8
	Daar zouden ze niet blij mee zijn	2,7	0,9
	Het zou hen niet uitmaken	22,3	34,9

Kenmerk	Categorie	Rokers die gestopt zijn of hebben geprobeerd te stoppen (%) <i>n=372</i>	Rokers die niet gestopt zijn of hebben geprobeerd te stoppen (%) <i>n=968</i>
komende drie maanden stopt met roken?*(voormeting)	Daar zouden ze blij mee zijn	35,5	37,3
	Daar zouden ze heel blij mee zijn	38,2	26,0
Ik ben een echte roker*(voormeting)	Helemaal mee oneens	7,0	3,4
	Mee oneens	13,2	10,3
	Neutraal	18,5	18,2
	Mee eens	37,9	39,6
	Helemaal mee eens	23,4	28,5
Ik hoor bij de rokers*(voormeting)	Helemaal mee oneens	7,0	3,7
	Mee oneens	10,2	8,4
	Neutraal	23,7	21,5
	Mee eens	39,8	41,5
	Helemaal mee eens	19,4	24,9

*Rokers die gestopt zijn of een stoppoging hebben ondernomen scoren statistisch significant verschillend op deze variabele in vergelijking met rokers die geen stoppoging hebben ondernomen.

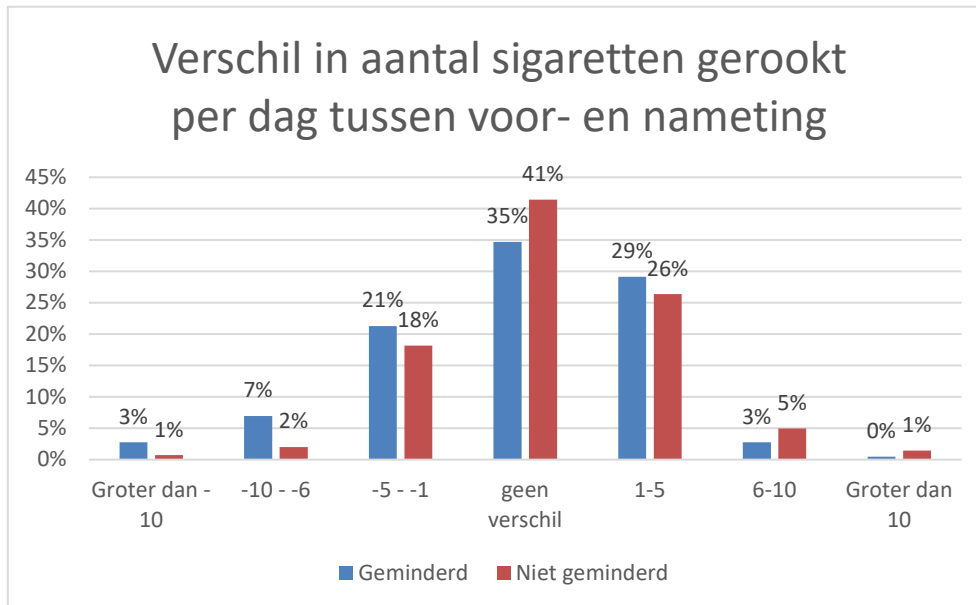
4.3.2 Kenmerken van rokers die hebben aangeven minder te zijn gaan roken

Rokers die aangeven minder te zijn gaan roken, rapporteerden gemiddeld genomen bij de nameting geen lager aantal sigaretten per dag dan bij de voormeting.

Bij de nameting heeft 18 procent van de rokers (216 mensen) aangegeven minder te zijn gaan roken sinds de accijnsverhoging op tabak op 1 april 2023. Om na te gaan of dit ook tot uiting komt in de aantallen sigaretten die mensen bij de voor- en nameting aangaven te roken, is het verschil berekend in het aantal sigaretten dat mensen bij de nameting aangaven te roken ten opzichte van de voormeting. Een min-getal geeft hierbij aan dat iemand minder rookte bij de nameting dan bij de voormeting. Een positief getal geeft aan dat iemand meer rookte bij de nameting dan bij de voormeting. Zie figuur 15 en Tabel 12 voor een uitsplitsing van dit verschil in aantallen sigaretten tussen de groep die heeft aangegeven minder te zijn gaan roken en de groep die dit niet heeft aangegeven.

Tabel 12 laat zien dat rokers die hebben aangegeven minder te zijn gaan roken gemiddeld 0,6 sigaret per dag minder zijn gaan roken. Dit getal wijkt niet noemenswaardig af van 0. Figuur 15 laat zien dat er onder de groep mensen die heeft aangegeven minder te zijn gaan roken wel een aantal is dat inderdaad een lager aantal sigaretten rookte bij de nameting dan bij de voormeting. Echter rapporteerde ruim een derde (35 procent) geen verschillend aantal bij de nameting ten opzichte van de voormeting en rapporteerde nog een derde (32 procent) een hoger aantal bij de nameting ten opzichte van de voormeting. Ook zit er

weinig verschil tussen de groep rokers die zegt minder te zijn gaan roken en de groep rokers die niet zegt minder te zijn gaan roken: het verschil in aantal sigaretten/shagjes per dag tussen de voor- en nameting was vergelijkbaar in beide groepen.

Figuur 15 Vershil in zelf gerapporteerd aantal sigaretten gerookt per dag tussen voor- en nameting, uitgesplitst naar zelfrapportage van het minder roken sinds 1 april 2023 (ja/nee)

Tabel 12 laat ook andere kenmerken zien van de rokers die hebben aangegeven minder te zijn gaan roken en rokers die dit niet hebben aangegeven. De groep die heeft aangegeven minder te zijn gaan roken had bij de voormeting al vaker een concrete intentie om met roken te stoppen. Ook gaf de groep die zegt minder te zijn gaan roken bij de voormeting vaker aan dat hun omgeving blij zou worden van (een poging te) stoppen met roken. Daarnaast gaven rokers die zeggen minder te zijn gaan roken minder vaak aan het helemaal eens te zijn met de stellingen "Ik ben een echte roker" en "Ik hoor bij de rokers".

Tabel 12 Kenmerken voormeting van groep die bij de nameting aangeeft minder te zijn gaan roken ten opzichte van de groep die bij de nameting heeft aangegeven dit niet gedaan te hebben

Kenmerk	Categorie	Rokers die minder zijn gaan roken (%) <i>n</i> =216	Rokers die niet minder zijn gaan roken (%) <i>n</i> =990
Aantal sigaretten per dag nameting ten opzichte van voormeting	Gemiddelde (standaarddeviatie) Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	-0,6 (4,3) 0 (-2 - 1)	0,6 (4,2) 0 (0 - 1)
Stopintentie voormeting*	Nee Ja ooit	14,4 56,5	27,3 60,1

Kenmerk	Categorie	Rokers die minder zijn gaan roken (%)	Rokers die niet minder zijn gaan roken (%)
		<i>n</i> =216	<i>n</i> =990
	Ja, binnen 6 maanden	29,2	12,6
Voornaamste rookwaren voormeting	Sigaretten	69,9	66,5
	Shag	30,1	33,5
Aantal jaren roken voormeting	Gemiddelde (standaarddeviatie)	29,8 (17,9)	31,3 (17,2)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	30 (15,0-45,2)	30,3 (16,5-45,2)
Wat zouden de mensen die belangrijk voor u zijn (bijvoorbeeld familie of vrienden) er van vinden als u de komende drie maanden stopt met roken?*(voormeting)	Daar zouden ze helemaal niet blij mee zijn	1,4	1,0
	Daar zouden ze niet blij mee zijn	2,8	1,1
	Het zou hen niet uitmaken	21,3	34,4
	Daar zouden ze blij mee zijn	38,4	36,5
	Daar zouden ze heel blij mee zijn	36,1	27,0
Ik ben een echte roker*(voormeting)	Helemaal mee oneens	3,2	3,3
	Mee oneens	13,4	10,0
	Neutraal	24,5	16,9
	Mee eens	40,3	39,7
Ik hoor bij de rokers*(voormeting)	Helemaal mee oneens	4,6	3,9
	Mee oneens	8,8	7,5
	Neutraal	24,5	21,5
	Mee eens	47,2	41,2
	Helemaal mee eens	14,8	25,9

*Rokers die zijn geminderd, scoren statistisch significant verschillend op deze variabele dan rokers die geen stoppoging hebben ondernomen.

4.3.3 Kenmerken van rokers die hun rookwaren (vaker) in het buitenland zijn gaan kopen

De hele steekproef is vaker rookwaren in het buitenland gaan kopen; de groep die heeft aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland te gaan kopen lijkt het koopgedrag echter wel radicaler te hebben aangepast.

Van de rokers die de nameting hebben ingevuld, heeft 6 procent (74 mensen) aangegeven hun rookwaren (vaker) in het buitenland te zijn gaan kopen sinds de accijnsverhoging op tabak. Tabel 13 laat voor deze 74 mensen en voor de 1132 mensen die niet hebben aangegeven hun rookwaren (vaker) in het buitenland te zijn gaan kopen zien hoe ze de vragen over koopgedrag in het buitenland bij de voor- en nameting

hebben ingevuld. De vraag over grensverkeer is op twee manieren gesteld. Enerzijds een directe vraag of men na de accijnsverhoging vaker naar het buitenland is gegaan voor de aankoop van rookwaren. Anderzijds een meer neutrale vraag naar de frequentie van het kopen van rookwaren in het buitenland (altijd, regelmatig, tijdens vakanties of nooit). Uit deze tabel valt op te maken dat er een discrepantie is tussen de antwoorden op de vragen in tabel 13 en de antwoorden op de vraag of mensen (vaker) rookwaar in het buitenland zijn gaan kopen. Een kleine groep rokers gaf expliciet aan dat ze na de accijnsverhoging vaker naar het buitenland is gegaan. De veel grotere groep rokers die dit niet expliciet aangaf bleek toch ook vaker rookwaren in het buitenland gekocht te hebben. Het verschil tussen de antwoorden die zijn gegeven in de voor- en nameting was echter wel veel groter voor de groep die ook expliciet heeft aangegeven rookwaren (vaker) in het buitenland te zijn gaan kopen. In de laatste groep zijn een aantal rokers te onderscheiden die na de accijnsverhoging veel vaker zeggen dat ze "altijd" in het buitenland kopen en dat van hun geconsumeerde rookwaren "alles" uit het buitenland afkomstig is. Deze kleine groep lijkt dus een radicale verandering van gedrag te hebben doorgemaakt en koopt na de accijnsverhoging geen rookwaren meer in Nederland.

Omdat ook de rokers die niet aangeven zelf vaker naar het buitenland te zijn gegaan voor rookwaren aangaven dat ze vaker "altijd" en "regelmatig" in het buitenland kopen (tabel 13) lijkt het een onderschatting te zijn dat slechts 6 procent van de rokers rookwaren (vaker) in het buitenland is gaan kopen. Om een beeld te krijgen van de totale verschuiving in koopgedrag in het buitenland is het deel van de tabak dat gekocht werd in het buitenland bij de voor- en nameting ook berekend voor de hele groep van 1206 mensen die bij de nameting nog rookten, zie daarvoor bijlage H. Omdat het op basis van de kwalitatieve labels die in de vraag zijn gebruikt lastig is om te bepalen wat dit betekent voor het totale aandeel rookwaren dat uit het buitenland komt, zijn deze kwalitatieve labels in bijlage H omgezet naar getallen, voor vier verschillende interpretaties van de kwalitatieve labels "een klein deel" en "het grootste deel", en zowel mét als zonder een correctie voor aantal sigaretten/shagjes dat rokers per dag rookten (tabel H2). Uit deze berekeningen komt naar voren dat waar bij de voormeting naar schatting 24-28 procent van de geconsumeerde rookwaren uit het buitenland kwam, dit bij de nameting naar schatting 35-39 procent was. Het verschil tussen de schatting voor de voormeting en de schatting voor de nameting komt voor elk van de interpretaties en zowel mét als zonder correctie voor aantal sigaretten uit op ongeveer 10 procent (9,8-10,8 procent). Dit wijst er op dat er na de accijnsverhoging meer grensverkeer is geweest. Hierbij is het ook belangrijk om op te merken dat rokers deze rookwaren niet allemaal zelf in het buitenland hoeven te hebben gekocht; de vraagstelling laat nadrukkelijk ruimte open voor het consumeren van door anderen uit het buitenland meegebrachte rookwaren.

Tabel 13 Gerapporteerd koopgedrag in het buitenland bij de voor- en nameting, uitgesplitst voor rokers die hebben aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen na de accijnsverhoging op tabak en rokers die dit niet hebben aangegeven

Kenmerk	Categorie	Rokers die (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) n=74		Rokers die niet (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) n=1132	
		Voor	Na	Voor	Na
Hoe vaak rookwaren kopen in het buitenland	Altijd	9,5	31,1	8,8	12,9
	Regelmatig	25,7	58,1	9,9	14,0
	Tijdens vakanties	27,0	10,8	22,1	30,9
	Nee, nooit	37,8	0,0	59,2	42,2
Aandeel van tabaks-producten afkomstig uit buitenland	Niets	28,4	0,0	58,1	46,8
	Een klein deel	32,4	2,7	16,0	19,8
	(Ongeveer) de helft	18,9	18,9	5,5	5,7
	Het grootste deel	16,2	43,2	8,1	10,0
	Alles	4,1	35,1	12,3	17,7

Tabel 14 laat een aantal kenmerken zien van de groep rokers die heeft aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen, ten opzichte van rokers die niet hebben aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland gekocht te hebben. Op basis van de kenmerken in deze tabel verschilden beide groepen niet noemenswaardig van elkaar. De mensen die vaker rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen, woonden niet dicht bij de grens dan de mensen die dit niet gedaan hebben.

Tabel 14 Kenmerken voormeting van groep die bij de nameting aangeeft (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen ten opzichte van de groep die bij de nameting heeft aangegeven dit niet gedaan te hebben

Kenmerk	Categorie	Rokers die (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) n=74	Rokers die niet (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) n=1132
		Afstand tot de grens (per 5 kilometer, hemelsbreed)	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)

Kenmerk	Categorie	Rokers die (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) <i>n=74</i>	Rokers die niet (vaker) rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen (%) <i>n=1132</i>
Afstand tot de grens (per 5 kilometer, hemelsbreed)	Kwartiel 1 (dichtst bij)	5	5
	Kwartiel 2	20	30
	Kwartiel 3	40	55
	Kwartiel 4 (verst weg)	80	90
Stopintentie	Nee	23,0	25,1
	Ja, ooit	62,2	59,3
	Ja, binnen 6 maanden	14,9	15,6
Ik ben een echte roker	Helemaal mee oneens	0,0	3,5
	Mee oneens	12,2	10,5
	Neutraal	16,2	18,4
	Mee eens	35,1	40,1
	Helemaal mee eens	36,5	27,5
Ik hoor bij de rokers	Helemaal mee oneens	1,4	4,2
	Mee oneens	5,4	7,9
	Neutraal	24,3	21,9
	Mee eens	37,8	42,6
	Helemaal mee eens	31,1	23,4
Aantal jaren roken voormeting	Gemiddelde (standaarddeviatie)	31,6 (14,6)	31,0 (17,5)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	14,6 (20,0-42,8)	17,5 (15,3-45,3)

4.3.4 Kenmerken van rokers die zijn overgestapt op een goedkoper product of merk

Rokers die zijn overgestapt op een ander product zijn vooral overgestapt op een goedkoper merk of op de e-sigaret.

In antwoord op de vraag hoe mensen hun gedrag hebben aangepast na de accijnsverhoging op tabak hebben 46 mensen aangegeven overgestapt te zijn op een ander product of merk en hebben 12 mensen aangegeven minder (gerolde) sigaretten te zijn gaan roken en nu andere producten/rookwaren te gebruiken. Er zijn twee mensen die beiden hebben aangegeven. Iedereen die heeft aangegeven overgestapt te zijn op een ander product of merk en/of heeft aangegeven in plaats van (gerolde) sigaretten nu andere producten/rookwaren te gebruiken, is geclassificeerd als mensen die (gedeeltelijk) zijn overgestapt op een

ander product of merk. Dit betrof 56 mensen (5% van de rokers die de nameting hebben ingevuld).

Tabel 15 laat zien op welk product of ander merk rokers zijn overgestapt. De meeste rokers gaven aan overgestapt te zijn op een ander merk, maar nog steeds sigaretten of shag te roken (respectievelijk 30 en 32 procent). Daarnaast gaf 20 procent aan van sigaretten te zijn overgestapt naar shag en gaf 23 procent aan (ook) e-sigaretten te zijn gaan roken. Ook gaf respectievelijk 18 procent en 14 procent van de rokers die zijn overgestapt aan te zijn overgestapt op zelf geschoten sigaretten of verhitte tabaksproducten.

Tabel 15 Gerapporteerde aanpassing in rookgedrag voor rokers die bij de nameting aangeven (gedeeltelijk) overgestapt te zijn op een ander product of merk

Kenmerk	Categorie	Rokers die (gedeeltelijk) overgestapt zijn op een ander product of merk (%) <i>n=56</i>
Op welk product bent u overgestapt? ¹	Ik rook nog steeds sigaretten, maar een ander merk	30,4
	Ik rook nog steeds shag, maar een ander merk	32,1
	Ik rookte eerst sigaretten, en ben overgestapt op shag	19,6
	Ik rook nu (ook) e-sigaretten/vapes	23,2
	Ik gebruik nu (ook) verhitte tabaksproducten	14,3
	Ik ben zelf sigaretten gaan schieten (met tabak uit een pot of bus)	17,9
	Ik gebruik nu (ook) cigarillo's	1,8
	Geen antwoord	8,9

¹Meerdere antwoordopties mogelijk.

Tabel 16 laat een aantal kenmerken zien van rokers die (gedeeltelijk) zijn overgestapt, vergeleken met de kenmerken van rokers die niet zijn overgestapt op een ander product of merk. Rokers die zijn overgestapt, rookten gemiddeld statistisch significant minder lang dan rokers die niet zijn overgestapt, namelijk 24 jaar versus 31 jaar. Op de andere kenmerken in deze tabel verschilden de groepen niet noemenswaardig van elkaar.

Tabel 16 Kenmerken uit de voormeting van groep die bij de nameting aangeeft (gedeeltelijk) overgestapt te zijn op een ander product of merk ten opzichte van de groep die bij de nameting heeft aangegeven dit niet gedaan te hebben

Kenmerk	Categorie	Rokers die (gedeeltelijk) overgestapt zijn op een ander product of merk (%)	Rokers die niet (gedeeltelijk) overgestapt zijn op een ander product of merk (%)
		<i>n</i> =56	<i>n</i> =1150
Stopintentie	Nee	16,1	25,4
	Ja, ooit	64,3	59,2
	Ja, binnen 6 maanden	19,6	15,4
Ik ben een echte roker	Helemaal mee oneens	0,0	3,5
	Mee oneens	8,9	10,7
	Neutraal	23,2	18,0
	Mee eens	41,1	39,7
	Helemaal mee eens	26,8	28,1
Ik hoor bij de rokers	Helemaal mee oneens	1,8	4,2
	Mee oneens	5,4	7,8
	Neutraal	35,7	21,4
	Mee eens	39,3	42,4
	Helemaal mee eens	17,9	24,2
Aantal jaren roken voormeting*	Gemiddelde (standaarddeviatie)	24,0 (19,2)	31,4 (17,3)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	19,2 (10,0-40,0)	30,3 (16,3-45,4)

*Rokers die zijn overgestapt op een ander product/merk scoren statistisch significant verschillend op deze variabele dan rokers die niet zijn overgestapt.

4.4 Voorgenomen gedrag versus daadwerkelijk gedrag

Voor twee op de drie rokers kwam hun daadwerkelijke gedrag overeen met hun veronderstelde gedrag na de accijnsverhoging.

In de voormeting is aan rokers gevraagd of ze bepaald gedrag zouden gaan vertonen als de prijs van een pakje sigaretten 9 euro zou worden en de prijs van een pakje shag 17 euro. Deze bedragen zijn gelijk aan de destijds verwachte prijs van sigaretten en shag na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023. Op basis van deze vraag bij de voormeting en de gerapporteerde gedragsverandering bij de nameting kon voor elke gedragsoptie worden berekend voor welk aandeel van de mensen het voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging overeenkomt met het daadwerkelijke gedrag, zoals gerapporteerd bij de nameting. Zie Tabel 17 voor de totale overeenkomst tussen daadwerkelijk en voorgenomen gedrag voor elke gedragsoptie. Er kan echter ook onderscheid worden gemaakt tussen voorgenomen gedragsverandering (het voornemen wel over te gaan op het gedrag) en voorgenomen gedragsbehoud (het voornemen niet over te gaan op het gedrag). Tabel 18 laat een uitsplitsing zien van het daadwerkelijke gedrag naar voorgenomen gedragsverandering en voorgenomen gedragsbehoud.

Tabel 17 laat zien dat, afhankelijk van de gedragsoptie, voor 64 tot 72 procent van de deelnemers aan de nameting hun daadwerkelijke gedrag overeen kwam met hun voorgenomen gedrag. De overeenkomst in gedrag is het grootst voor de gedragsoptie stoppen met roken. Tabel 18 laat echter zien dat de overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag wel sterk verschilt tussen voorgenomen gedragsverandering en voorgenomen gedragsbehoud: de mate van overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag is duidelijk groter voor gedragsbehoud (het niet over gaan op het gedrag) dan voor gedragsverandering (het wel over gaan op het gedrag).

Voor gedragsverandering is de intention-behaviour gap dus groot. De meerderheid van de mensen die zich voornamen om het gedrag aan te passen heeft dit niet gedaan. De intention-behaviour gap voor gedragsverandering was verreweg het grootst voor de gedragsopties in het buitenland gaan kopen of overstappen op een ander (goedkoper) product. Minder dan 10 procent van de rokers die zich voornamen om dit te gaan doen bij de prijs na accijnsverhoging gaf aan dit daadwerkelijk te hebben gedaan. De intention-behaviour gap voor gedragsverandering was het kleinst voor (proberen te) stoppen met roken. In totaal 49 procent van de mensen die zich voornamen om na de accijnsverhoging te stoppen met roken deed ook daadwerkelijk een stoppoging. Uit die groep was 16 procent (ongeveer een derde deel) echt gestopt met roken, 33 procent is na de stoppoging toch weer teruggevallen op roken (tabel 18).

Tabel 18 laat zien dat er een groot verschil is tussen voorgenomen en daadwerkelijk gerealiseerd gedrag. Tabel 18 laat echter ook zien dat het aandeel mensen dat het gedrag heeft veranderd (is gaan stoppen, minderen, in het buitenland gaan kopen of overgestapt) statistisch significant groter was in de groep die zich ook voornam het gedrag te gaan veranderen dan in de groep die zich voornam het gedrag te behouden. Voorgenomen gedrag lijkt dus wel een voorspellende waarde te hebben voor een daadwerkelijke gedragsaanpassing.

Tabel 17 Overeenkomst tussen voorgenomen gedrag tijdens voormeting en gerapporteerd gedrag tijdens nameting

		Gerapporteerd gedrag komt overeen met voorgenomen gedrag na accijnsverhoging (%)	
		Ja	Nee
Stoppen met roken <i>n=1340</i>	72,0	28,0	
Minder gaan roken <i>n=1206</i>	69,4	30,6	
Rookwaren kopen in het buitenland <i>n=1206</i>	63,9	36,1	
Overstappen op een ander product / merk <i>n=1206</i>	65,7	34,3	

Tabel 18 Daadwerkelijk gedrag bij de nameting naar voorgenomen gedrag bij de voormeting

Daadwerkelijk gedrag (zelfrapportage)	Voorgenomen gedrag bij de prijs van een pakje sigaretten van 9 euro en een pakje shag van 17 euro (%)	
	Stoppen* n=251	Niet stoppen n=1089
Gestopt met roken	16,3	8,5
Stoppoging gedaan	33,1	14,2
Geen stoppoging gedaan	50,6	77,2
Daadwerkelijk gedrag (zelfrapportage)	Voorgenomen gedrag bij de prijs van een pakje sigaretten van 9 euro en een pakje shag van 17 euro (%)	
	Minderen* n=413	Niet minderen n=793
Minder gaan roken	31,5	10,8
Niet minder gaan roken	68,5	89,2
Daadwerkelijk gedrag (zelfrapportage)	Voorgenomen gedrag bij de prijs van een pakje sigaretten van 9 euro en een pakje shag van 17 euro (%)	
	Tabak in het buitenland kopen* n=445	Geen tabak in het buitenland kopen n=761
(vaker) in het buitenland gaan kopen	9,4	4,2
Niet (vaker) in het buitenland gaan kopen	90,6	95,8
Daadwerkelijk gedrag (zelfrapportage)	Voorgenomen gedrag bij de prijs van een pakje sigaretten van 9 euro en een pakje shag van 17 euro (%)	
	Overstappen* n=418	Niet overstappen n=788
Overgestapt op goedkoper product	7,2	3,3
Niet overgestapt	92,8	96,7

*Het verschil in het aantal mensen dat het gedrag heeft vertoond is statistisch significant verschillend tussen de groep mensen die aangaf het gedrag te gaan vertonen bij een prijs van 9 / 17 euro en de groep mensen die aangaf bij dit bedrag het gedrag niet te gaan vertonen.

4.5 Conclusie nameting

In totaal heeft 33 procent van de rokers die meededen aan de nameting hun rookgedrag aangepast na de accijnsverhoging van 1 april 2023. Eén op de tien rokers is gestopt met roken en één op de vijf rokers heeft een stoppoging gedaan. Bij 53 procent van de rokers die geprobeerd heeft te stoppen of gestopt was speelde de accijnsverhoging op tabak een rol bij het stoppen. Gezondheid was de belangrijkste reden om te willen stoppen met roken, gevolgd door financiën. Gezondheid werd genoemd door 86 procent en financiën door 47 procent van de mensen die is gestopt of heeft geprobeerd te stoppen. Rokers die geprobeerd hebben te stoppen met roken hadden vaker bij de voormeting al een concrete stopintentie (binnen zes maanden stoppen), rookten minder lang,

ervaarden meer steun vanuit hun omgeving om te stoppen met roken en identificeerden zichzelf minder als echte roker.

Van de deelnemers die nog rookten bij de nameting gaf een kwart aan hun gedrag te hebben aangepast. De meeste rokers gaven aan minder te zijn gaan roken. Rokers die zeiden minder te zijn gaan roken rapporteerden gemiddeld genomen echter geen vermindering in het aantal gerookte sigaretten per dag. Rokers die zeiden minder te zijn gaan roken hadden vaker een concrete stopintentie (binnen zes maanden) en ervaarden meer steun vanuit hun omgeving om te stoppen met roken.

Gemiddeld genomen is de hele steekproef vaker rookwaren in het buitenland gaan kopen. De groep rokers die heeft aangegeven (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen liet echter een nog grotere verandering zien. In tegenstelling tot wat verwacht zou kunnen worden, woonden rokers die aangaven hun rookwaren (vaker) over de grens te zijn gaan kopen hemelsbreed niet dicht bij de grens. We schatten dat bij de voormeting 24 tot 28 procent van de geconsumeerde tabaksproducten uit het buitenland kwam. Bij de nameting was dit naar schatting ongeveer 10 procent hoger: 35 tot 39 procent. Dit wijst erop dat de accijnsverhoging tot meer grensverkeer heeft geleid.

Rokers die zijn overgestapt op een goedkoper product/merk zijn vooral overgestapt op een ander merk of op e-sigaretten. Deze overstappers hadden gemiddeld genomen een kortere rookhistorie dan rokers die niet zijn overgestapt.

Er was een grote overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag: 60-70 procent van het daadwerkelijke gedrag kwam overeen met het voorgenomen gedrag. Deze hoge overeenkomst komt echter vooral doordat veel mensen die zich voornamen hun gedrag niet aan te passen na de accijnsverhoging op tabak dit ook inderdaad niet hebben gedaan. Met andere woorden: de overeenkomst tussen daadwerkelijk en voorgenomen gedrag was groter voor voorgenomen *gedragsbehoud* (het niet over gaan op het gedrag) dan voor voorgenomen *gedragsverandering* (het wel over gaan op het gedrag). Voor de vier onderzochte gedragsveranderingen was de overeenkomst het hoogst voor het (proberen) te stoppen met roken, ook als alleen gekeken wordt naar voorgenomen *gedragsverandering*. Van de groep mensen die bij de voormeting aangaven na de accijnsverhoging te zullen stoppen met roken had 33 procent een stoppoging gedaan en was 16 procent ook daadwerkelijk gestopt met roken. Het aandeel mensen dat het gedrag heeft veranderd is statistisch significant groter in de groep die zich ook voornam het gedrag te gaan veranderen dan in de groep die zich dat niet voornam.

5 Discussie

5.1 Samenvatting resultaten

Het doel van dit onderzoek was om de prijsgevoeligheid van rokers en de voorgenomen gedragsverandering na een forse accijnsverhoging op tabak te vergelijken met de waargenomen gedragsverandering na invoering van deze accijnsverhoging. Om hier inzicht in te krijgen, zijn er twee keer data verzameld door middel van een vragenlijst: in maart 2023 (vóór de accijnsverhoging op tabak; de voormeting) en in december 2023 (zeven maanden na de accijnsverhoging op tabak; de nameting).

Er hebben 1653 rokers meegedaan aan de voormeting. Vier mogelijke vormen van gedragsaanpassing stonden centraal in de voormeting: stoppen met roken, minder gaan roken, goedkopere rookwaren gaan kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product of merk. Uit de voormeting bleek dat sigarettenrokers verwachtten dat ze bij hogere prijzen vooral zouden willen stoppen met roken en minder zouden roken. Deze gedragsaanpassingen werden vaker gekozen dan kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product. Bij shagrokers was dit anders, zij dachten eerder dat ze bij stijgende prijzen in het buitenland zouden gaan kopen en zouden overstappen op een goedkoper product of merk. Over het algemeen bleken rokers prijsgevoelig: slechts minder dan 10 procent van de totale groep rokers gaf aan het huidige rookgedrag nooit (dat wil zeggen, voor geen van de vier uitgevraagde gedragsreacties) te zullen aanpassen, ongeacht de toekomstige prijs van rookwaren. Een aantal verwachtingen die we op grond van eerder onderzoek hadden over de voorgenomen gedragsaanpassing bij stijgende prijzen van rookwaren werd in de voormeting bevestigd: een concretere stopintentie, dat wil zeggen, de intentie om binnen zes maanden te stoppen met roken versus "ooit" of "nooit", zorgde er voor dat rokers eerder geneigd waren te stoppen met roken of minder te roken bij een prijsverhoging van tabak. Jongere rokers waren prijsgevoeliger dan rokers van 25 jaar en ouder en rokers die dichterbij de grens woonden waren eerder (dat wil zeggen, bij een lagere prijs) geneigd om rookwaren over de grens te gaan kopen.

Van de 1653 rokers die de vragenlijst van de voormeting hebben ingevuld, hebben er 1340 (81 procent) ook de vragenlijst van de nameting ingevuld. Van deze 1340 deelnemers was één op de tien rokers gestopt met roken en had ongeveer één op de vijf rokers een stoppoging gedaan. Van de deelnemers die nog rookten bij de nameting gaf een kwart aan hun gedrag te hebben aangepast. In totaal had 33 procent van de rokers die meededen aan de nameting hun rookgedrag aangepast na de accijnsverhoging van 1 april 2023. Gemiddeld genomen was de hele steekproef vaker rookwaren in het buitenland gaan kopen. In tegenstelling tot wat verwacht zou kunnen worden, woonden rokers die aangaven hun rookwaren (vaker) over de grens te zijn gaan kopen hemelsbreed niet dichterbij de grens dan rokers die aangaven niet vaker over de grens te zijn gaan kopen. We schatten dat bij de voormeting 24 tot 28 procent van alle geconsumeerde tabaksproducten

uit het buitenland kwam, ten tijde van de nameting was dit circa 35 tot 39 procent, gemiddeld genomen ruim 10 procent meer. De accijnsverhoging lijkt dus aanleiding te hebben gegeven tot een toename van aankopen van rookwaren in het buitenland.

Er was een grote overeenkomst tussen daadwerkelijk en voorgenomen gedrag: 60-70 procent van het daadwerkelijke gedrag komt overeen met het voorgenomen gedrag. Deze hoge overeenkomst komt echter vooral doordat veel mensen die zich voornamen hun gedrag niet aan te passen na de accijnsverhoging op tabak dit inderdaad niet hadden gedaan. Met andere woorden: de overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag was groter voor voorgenomen *gedragsbehoud* (77-97 procent) dan voor voorgenomen *gedragsverandering* (7-49 procent). Deze cijfers laten duidelijk zien dat het aanzienlijk lastiger is om een gedragsverandering te realiseren dan om bestaand gedrag te behouden, zeker bij een gewoonte die zo verslavend is als roken. Voor de vier onderzochte gedragsveranderingen was de overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag het hoogst voor het (proberen) te stoppen met roken, ook als alleen gekeken wordt naar voorgenomen *gedragsverandering*. Van de mensen die zich voornamen om te stoppen met roken na de accijnsverhoging op tabak had 33 procent een stoppoging gedaan en was het 16 procent daadwerkelijk gelukt om te stoppen met roken. Bij elkaar opgeteld was dus 49 procent van de mensen die zich voornamen te stoppen daadwerkelijk gestopt, ook al rookt 33 procent inmiddels weer en was de gedragsverandering voor deze groep dus slechts tijdelijk. Ondanks de flinke "intention-behaviour gap" was het aandeel mensen dat het gedrag heeft veranderd statistisch significant groter in de groep die zich ook voornam het gedrag te gaan veranderen dan in de groep die zich dat niet voornam.

5.2 Vergelijking met resultaten eerder onderzoek uit 2020

De opzet van dit onderzoek was gelijk aan een eerder onderzoek uit 2020 (Visscher et al., 2021). Ook de kenmerken van deelnemers aan dat onderzoek en het huidige onderzoek komen overeen op belangrijke achtergrondvariabelen, zoals geslacht, opleiding, leeftijd en aantal jaren roken. Daarom kunnen de resultaten van het huidige onderzoek in principe vergeleken worden met het onderzoek van drie jaar eerder. Een belangrijke kanttekening daarbij is wel dat het onderzoek van 2020 midden in de coronapandemie werd uitgevoerd, wat onder andere invloed had op rookgedrag en op grensverkeer. Een andere kanttekening is dat er, naast de accijnsverhoging op tabak, in 2020 ook een heleboel andere wettelijke anti-rookmaatregelen zijn doorgevoerd zoals het Europese verbod op mentholsigaretten, het uitstalverbod in supermarkten, de verplichting tot een neutrale verpakking van rookwaren en verplicht rookvrije onderwijsterreinen (van Giessen et al., 2021). In 2023 was het aantal ingevoerde maatregelen kleiner. Naast de accijnsverhoging op tabak werd in dat jaar alleen een online verkoopverbod en een verbod van smaakjes voor e-sigaretten ingevoerd (Rijksoverheid, 2024). De grote hoeveelheid maatregelen kan in 2020 ook tot grotere veranderingen in rookgedrag hebben geleid.

5.2.1 *Voormeting*

In het huidige onderzoek zijn de data uit de voormeting iets anders geanalyseerd dan in het onderzoek uit 2020. Desondanks is het nog steeds mogelijk om de resultaten op grote lijnen met elkaar te vergelijken. Net als in het onderzoek uit 2020 komt uit het huidige onderzoek naar voren dat voor sigarettenrokers stoppen met roken en minder gaan roken de vormen van gedragsaanpassing waren die het vaakst werden gekozen bij een prijsverhoging op tabak. Sigarettenrokers gingen hier gemiddeld genomen ook bij een lagere prijs op over dan op rookwaren kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product. Voor shagrokers waren, net als in het onderzoek uit 2020, rookwaren kopen in het buitenland en overstappen op een goedkoper product de meest gekozen gedragsopties na prijsverhoging.

Uit het onderzoek uit 2020 kwam naar voren dat jongeren prijsgevoeliger zijn dan niet-jongeren en dat mensen die dicht bij de grens woonden bij een lagere prijs geneigd waren rookwaren in het buitenland te kopen. Deze bevindingen werden in het huidige onderzoek nog eens bevestigd.

De gemiddelde omslagbedragen, de bedragen waarbij respondenten zeggen het gedrag aan te passen, zijn niet te vergelijken tussen de onderzoeken uit 2020 en 2023. Omdat de basisprijs van rookwaren in 2023 fors hoger was dan in 2020, waren de uitgangsbetragten van een pakje sigaretten en een pakje shag verschillend in 2020 en in 2023. Daarmee moesten we ook de reikwijdte van hypothetische prijzen die uitgevraagd werden, aanpassen. De volgorde van omslagbedragen, dat wil zeggen welke gedragsaanpassingen bij lagere bedragen gekozen worden, kan wel vergeleken worden, en die blijkt in 2023 hetzelfde te zijn als in 2020.

5.2.2 *Nameting*

De respons bij de nameting lag in het huidige onderzoek duidelijk hoger dan in het onderzoek uit 2020: 81 procent ten opzichte van 59 procent. Dit kan mogelijk komen doordat in het huidige onderzoek gebruikt is gemaakt van andere panels dan in 2020. Het aandeel mensen dat bij de nameting van het huidige onderzoek aangaf gestopt te zijn met roken was vergelijkbaar met 2020: 11 procent in 2020 en 10 procent in het huidige onderzoek. Het aandeel mensen dat een stoppoging gedaan had, lag in het onderzoek uit 2020 echter hoger: 30 procent in 2020 en 20 procent in het huidige onderzoek. Gezondheid was nog steeds de meest genoemde reden om te stoppen met roken. Een minder groot aandeel gaf aan minder te zijn gaan roken (18 versus 25 procent) of overgestapt te zijn op een goedkoper product (5 versus 8 procent). Daarentegen gaf een iets groter aandeel van de rokers bij de huidige nameting aan (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen, namelijk 6 procent in het huidige onderzoek ten opzichte van 4 procent in het onderzoek in 2020.

5.2.3 *Intentie versus gedrag*

Het onderzoek uit 2020 liet zien dat van de mensen die zich voornamen hun gedrag aan te passen bij de verwachte prijs na de accijnsverhoging op tabak, slechts een klein deel aangaf daadwerkelijk hun gedrag

aangepast te hebben. Op basis hiervan werd destijds geconcludeerd dat de voorspellende waarde van voorgenomen gedrag voor daadwerkelijk gedrag gering is. In het huidige onderzoek zien we dat het aandeel mensen waarvan het daadwerkelijke gedrag overeen komt met het verwachte gedrag vergelijkbaar of iets lager was dan in het onderzoek in 2020. Van de rokers die zich voornamen te stoppen, gaf in 2020 13 à 15 procent aan gestopt te zijn en 36 à 52 procent aan een stoppoging gedaan te hebben. In het huidige onderzoek lag het aandeel mensen dat gestopt was iets hoger (16 procent), maar het aandeel mensen dat een stoppoging had gedaan juist lager (33 procent). Voor de andere gedragsopties lag de overeenkomst tussen voorgenomen gedragsverandering en daadwerkelijke gedragsverandering in het huidige onderzoek iets lager. Nieuw in het huidige onderzoek is dat we ook hebben gekeken naar voorgenomen gedragsbehoud, en dat we zien dat de overeenkomst tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag hoger lag voor gedragsbehoud dan voor gedragsverandering. Ook vonden we in het huidige onderzoek dat mensen die zich voornamen hun gedrag te veranderen dit statistisch significant vaker daadwerkelijk hebben gedaan dan mensen die zich voornamen hun gedrag te behouden. Op basis van deze bevinding kan geconcludeerd worden dat het voorgenomen gedrag juist wel voorspellende waarde heeft voor daadwerkelijk gedrag.

5.3 Beschouwing van de resultaten

Prijsgevoeligheid van rokers

Dit onderzoek bevestigt de prijsgevoeligheid van rokers. Meer dan 90 procent van de rokers was prijsgevoelig voor tenminste één van de vier voorgelegde gedragsaanpassingen en circa 27 procent van de rokers was prijsgevoelig voor alle vier de gedragsaanpassingen. Dit geeft aan dat rokers bij bepaalde toekomstige prijzen van rookwaren hun gedrag zullen aanpassen. De vraag is wel of dit altijd in de gewenste richting is. Van de vier gedragsaanpassingen dragen er twee bij aan de doelstelling roken te verminderen, te weten stoppen met roken en minder gaan roken. De rookprevalentie daalt echter alleen in de gewenste richting als rokers na een prijsverhoging echt stoppen met roken. De overige twee gedragsaanpassingen zijn minder wenselijk omdat ze geen gezondheidsvoordelen met zich meebrengen. Bij kopen in het buitenland blijven rokers gewoon roken, maar vloeien accijnsinkomsten weg uit Nederland. Ook bij overstappen op een goedkoper product verandert er niets aan het rookgedrag zelf. Desondanks is het bemoedigend dat rokers het meest prijsgevoelig blijken te zijn voor de optie met de meeste gezondheidseffecten, namelijk stoppen met roken.

Ons onderzoek bevestigde de bevinding uit eerder onderzoek dat rokende jongeren prijsgevoeliger zijn dan oudere rokers. Ook eerder RIVM onderzoek onder een groot cohort rokende jongeren bevestigde de grote prijsgevoeligheid van jongeren (Visscher et al., 2023). Op basis hiervan is te verwachten dat rokende jongeren sneller zullen reageren op een accijnsverhoging op tabak dan oudere rokers. Dit is een hoopvolle bevinding gegeven de doelstelling uit het Nationaal Preventie Akkoord dat Nederland in 2040 een rookvrije generatie heeft. Het aandeel jongeren in onze steekproef was echter te klein om te kijken of deze grotere prijsgevoeligheid ook omgezet werd in daadwerkelijk

gedrag. Ook hebben we in dit onderzoek geen zicht op wat een accijnsverhoging op tabak doet voor het gedrag van jongeren die (nog) niet roken. Starten zij minder vaak bij hogere prijzen? Deze vraag, die in het kader van het streven naar een rookvrije generatie erg belangrijk is, kan met het huidige onderzoek niet beantwoord worden. Daar is onderzoek voor nodig onder een grotere steekproef jongeren, waaronder zowel jongeren die roken als jongeren die dat (nog) niet doen. Ook de rookprevalentiecijfers onder jongeren die gepubliceerd worden in de Leefstijlmonitor kunnen hier de komende jaren meer uitsluitsel over geven.

Ons onderzoek liet daarnaast zien dat rokers die dicht bij de grens wonen zoals verwacht prijsgevoeliger zijn voor tabak kopen in het buitenland. Desondanks gaf bijna een kwart van de rokers uit het kwartiel dat het dichtst bij de grens woont (hemelsbrede mediane afstand tot de grens: 5 kilometer) aan nooit tabak in het buitenland te gaan kopen, hoe hoog de prijs van rookwaren wordt. Ook gaf ongeveer een kwart van de rokers uit het kwartiel dat het verst weg van de grens woont (hemelsbrede mediane afstand tot de grens: 90 kilometer) aan bij de eerst uitgevraagde prijs al rookwaren in het buitenland te gaan kopen. Dit wijst erop dat er andere zaken meespelen die van invloed zijn op de toegankelijkheid van het kopen van rookwaren in het buitenland dan de afstand tot de grens, zoals individuele kenmerken. Zo kunnen mensen die vlak bij de grens wonen bijvoorbeeld weinig mobiel zijn en geen auto tot hun beschikking hebben. Ook kunnen mensen die verder van de grens wonen toch vaak naar het buitenland gaan vanwege werk, familie en/of vrienden waardoor ze makkelijk rookwaren kunnen meenemen. Of ze vragen anderen om tabak uit het buitenland mee te nemen. Overigens komt uit het daadwerkelijk gedrag een ander beeld naar voren: rokers die aangaven (vaker) tabak in het buitenland te zijn gaan kopen na de accijnsverhoging woonden niet dicht bij de grens dan mensen die dat niet hebben aangegeven. Dit kan deels komen doordat niet iedereen die vaker tabak in het buitenland is gaan kopen dit ook expliciet gerapporteerd heeft. We zagen immers ook een toename in grensverkeer voor de groep die niet gerapporteerd heeft (vaker) in het buitenland te zijn gaan kopen. Ook kan het zijn dat mensen die vlak bij de grens woonden al vaak tabak in het buitenland kochten en daarom hun koopgedrag niet hebben aangepast.

Zelfs in deze populatie van veelal al lang rokende Nederlanders is het rookgedrag niet in beton gegoten. In totaal was 10 procent van de respondenten bij de nameting gestopt met roken en deed 20 procent van de rokers in de zes maanden voorafgaand aan de nameting minstens één stoppoging. Niet voor iedereen was de accijnsverhoging de belangrijkste reden (of überhaupt een reden) om een stoppoging te doen, gezondheid was voor de meeste deelnemers de belangrijkste reden om een stoppoging te doen. Landelijke cijfers laten zien dat in 2023 34 procent van de rokers een serieuze stoppoging heeft gedaan (Trimbos-instituut, 2024). Dit percentage is gemeten over een tijdsperiode van twaalf maanden, terwijl het cijfer uit het huidige onderzoek betrekking heeft op een periode van zes maanden. Daarnaast telt een stoppoging in de landelijke cijfers pas mee als deze minstens 24 uur is volgehouden, terwijl deze restrictie er niet was in het huidige onderzoek. Ondanks deze verschillen tussen de cijfers en het gegeven

dat een aantal mensen meerdere stoppogingen per jaar doet (en onze cijfers daarom niet zomaar verdubbeld kunnen worden om op een schatting voor 12 maanden uit te komen), lijken de cijfers uit het huidige onderzoek redelijk overeen te komen met de landelijke cijfers.

Hoewel rokers dus prijsgevoelig zijn wat betreft voorgenomen gedrag, lijkt er, met name voor gedragsverandering, wel een flinke 'intention-behaviour gap' te zijn, een verschil tussen het voorgenomen gedrag en het daadwerkelijk gedrag. In de literatuur is deze gap beschreven voor alle veranderingen van leefstijl, zoals meer bewegen of meer milieubewuste keuzes maken (Faries, 2015; Hassan et al., 2016). De overeenkomst tussen voorgenomen en gerealiseerde gedragsverandering varieerde in onze studie tussen de 7 procent (overstappen op een ander product) en 49 procent ((een poging om te stoppen met roken). Dit laatste cijfer van 49 procent overeenkomst is echter wel vertekend omdat het zowel stoppen met roken als het doen van een stoppoging omvat. Slechts een derde deel van deze groep (16 procent van iedereen die zich voor nam te stoppen) is daadwerkelijk gestopt. Het andere deel (33 procent van iedereen die zich voor nam te stoppen) is na één of meerdere stoppogingen toch weer teruggevallen op het roken. Voor elke gedragsoptie geldt wel dat het aandeel mensen dat zegt op het gedrag te zijn overgegaan statistisch significant hoger was in de groep die aangaf bij de prijs na de accijnsverhoging over te zullen gaan op het gedrag dan in de groep die aangaf dit niet te zullen doen. Dit laat onverlet dat nog steeds een groot deel van de mensen die voornemens was het gedrag te zullen veranderen dit niet heeft gedaan. De intention-behaviour gap is met name groot voor het daadwerkelijk vaker in het buitenland kopen van tabak of overstappen op goedkopere rookwaren. Bezien vanuit de doelen van het tabaksontmoedigingsbeleid is het gunstig dat juist voor deze twee gedragsveranderingen voorgenomen gedrag niet altijd wordt omgezet in gerealiseerd gedrag. Voor effectief tabaksontmoedigingsbeleid is het vooral belangrijk dat de intention-behaviour gap voor (proberen te) stoppen en minderen met roken zo klein mogelijk is.

Stoppen met roken

Van de deelnemers aan de nameting was 10 procent na 1 april 2023 gestopt met roken. Dit zijn statistisch significant vaker mensen die ook bij de voormeting al een concrete stopintentie hadden. Gezondheid blijft de meest genoemde reden om te stoppen, maar de accijnsverhoging geeft veel mensen met een stopintentie wel een duwtje in de rug. Opvallend genoeg zien we in de nationale cijfers (Leefstijlmonitor, 2024) nog niet terug dat het aantal rokers in 2023 gedaald is. Het percentage Nederlanders van 18 jaar en ouder dat wel eens rookt is in 2023 gestabiliseerd ten opzichte van het jaar daarvoor. Beide cijfers zijn gebaseerd op zelfrapportage en hanteren dezelfde definitie van roken, namelijk het dagelijks of af en toe roken van sigaretten of shag. Ons onderzoek richt zich op een groep rokers van 16 jaar en ouder die bij de panelorganisatie al eerder had aangegeven roker te zijn en meestal langjarig roker is. De nationale cijfers worden jaarlijks bepaald op basis van een telkens wisselende maar voor de Nederlandse bevolking representatieve steekproef van 8000 mensen van 18 jaar en ouder (waarvan iets minder dan 2000 rokers). Een mogelijke verklaring voor het verschil in bevindingen zou kunnen zijn dat ons onderzoek rokers

identificeert die heel recent gestopt zijn, namelijk in de maanden tussen de voor- en nameting. Een deel van deze stoppers zal later mogelijk toch weer beginnen met roken. Veel onderzoeken hanteren een criterium van 6 maanden om rokers te kunnen classificeren als definitieve stoppers. Niet iedereen uit de groep stoppers in het huidige onderzoek zal dit permanent volhouden, een deel zal dus waarschijnlijk weer terugvallen op het oude rookgedrag. Daarmee geeft ons onderzoek wel een goede schatting van de gedragseffecten op de korte termijn, maar niet noodzakelijkerwijs van de gedragseffecten op de langere termijn. Een tweede verklaring kan zijn dat onze onderzoekspopulatie, waar roken het startcriterium voor deelname was¹, geen nieuwe aanwas van startende (jonge) rokers heeft. Pas gestarte rokers doen wel mee aan de Leefstijlmonitor. Waar in ons onderzoek onder bestaande rokers de focus meer op het stoppen heeft gelegen, dus op een daling van de rookprevalentie in deze specifieke groep, komen de rookprevalentiecijfers van de Leefstijlmonitor ook tot stand door recente instroom van nieuwe rokers. Tenslotte is bekend dat de landelijke rookprevalentie elk jaar licht fluctueert doordat elk jaar een andere steekproef is gebruikt. De fluctuatie in de landelijke cijfers zal echter een relatief kleine impact hebben. De eerder genoemde verklaringen zijn belangrijker om de schijnbare inconsistentie tussen de cijfers in dit onderzoek en de landelijke rookprevalentie te verklaren.

Belang van de stopintentie

Ons onderzoek laat zien dat mensen met een concrete intentie om te stoppen met roken vaker stoppen, een stoppoging doen en minder gaan roken na een accijnsverhoging. Dit is een goed voorbeeld van hoe persoonlijke overtuigingen en een contextvariabele, in dit geval een accijnsverhoging, op elkaar kunnen inwerken. De stopintentie wordt gevormd door een veelheid aan ervaringen, zoals informatie over de schadelijkheid van roken, gezondheidsklachten en sociale druk en sociale steun vanuit de directe omgeving. Een flink deel van de rokers in ons onderzoek, 81 procent, had géén concrete stopintentie. Een aantal redenen kan bijdragen aan het (niet) van plan zijn om te stoppen met roken. Rokers kunnen ervan uitgaan dat hun persoonlijk risico op ziek worden niet zo groot is, of ze kunnen ervan uitgaan dat ze niet succesvol zullen zijn en het daarom niet proberen. Mogelijk denken ze juist ook dat ze "later" wel kunnen of willen stoppen. Het is ook mogelijk dat de voordelen, het plezierige gevoel van roken, zwaarder worden gewogen dan de voordelen van niet roken, voordelen die later optreden en als onzeker gepercipieerd worden. Ook kan de sociale omgeving een rol spelen: wanneer in de omgeving meer wordt gerookt en het roken meer wordt geaccepteerd, zal de drempel om te stoppen hoger zijn. Meer inzicht in de beweegredenen van rokers zonder stopintentie kan extra aanknopingspunten geven voor beleid dat zich richt op het vormen van een stopintentie, naast beleid dat zich richt op alle vijf pijlers van succesvol tabaksontmoedigingsbeleid (campagnes en voorlichting, prijsmaatregelen, productregulering, een rookvrije omgeving en hulp bij het stoppen met roken), zoals is aanbevolen door de WHO en is overgenomen in het NPA. Het is belangrijk om beleid gericht op elk van

¹ Deelnemers werden door de panelorganisaties uitgenodigd als ze bij de start van hun deelname aan het panel, soms al lang geleden, hadden aangegeven te roken.

die pijlers te blijven voeren om rokers langzaam tot een meer concrete stopintentie te brengen.

Rookwaren kopen in het buitenland

Een opvallende bevinding van dit onderzoek is dat respondenten aangaven dat na de accijnsverhoging een fors groter deel van alle geconsumeerde rookwaren uit het buitenland afkomstig was. Dit hoeft niet te betekenen dat rokers daadwerkelijk zelf vaker naar het buitenland zijn gegaan, slechts 6 procent van de deelnemers aan de nameting gaf inderdaad aan zelf vaker naar het buitenland te zijn gegaan. In die kleine groep waren de verschuivingen echter heel fors. Het aantal mensen in die groep dat bijvoorbeeld aangaf altijd naar het buitenland te gaan steeg van 9 naar 31 procent. In die groep gaf 35 procent bij de nameting aan dat al hun geconsumeerde rookwaren uit het buitenland afkomstig was, terwijl dit bij de voormeting op 4 procent lag. Hieruit komt een beeld naar voren dat sommige rokers de accijnsverhoging hebben aangegrepen om wel te blijven roken, maar een aanzienlijk groter aandeel van hun rookwaren uit het buitenland te halen. Het aantal mensen dat zo reageert op een accijnsverhoging is vooralsnog klein, wel zien we over de hele linie (voor alle rokers tezamen) een verschuiving naar het vaker consumeren van rookwaren die afkomstig zijn uit het buitenland. In de steekproef van de nameting gaf 'maar' zes procent van de deelnemers aan zelf vaker naar het buitenland gereisd te zijn om rookwaren te kopen. Toch groeide het aandeel uit het buitenland afkomstige rookwaren als totaal van alle gerookte rookwaren naar schatting van circa 24-28 procent tijdens de voormeting naar circa 35-39 procent tijdens de nameting, een verschil van ruim 10 procent. Mogelijke verklaringen zijn dat mensen vaker voor elkaar rookwaren mee zijn gaan nemen uit het buitenland², of dat mensen per keer dat ze in het buitenland zijn (bijvoorbeeld voor vakantie) of naar het buitenland reizen meer rookwaren per keer meenemen. Omdat dit niet is uitgevraagd kunnen we geen uitsluitel geven over de reden voor een verschil in bevindingen tussen deze twee vragen.

Deze bevinding van een toename van aankopen over de grens correspondeert met de bevindingen uit het 'Empty Package Survey' dat eind 2023 door de Douane werd uitgevoerd, in opdracht van het ministerie van Financiën (Douane Nederland, 2024). In dat onderzoek worden op geografisch verdeelde locaties in het land lege sigarettenverpakkingen opgeraapt, die vervolgens geanalyseerd worden naar herkomst(land) en eventuele illegale herkomst. Van het totaal aantal geraapte verpakkingen was 25 procent niet in Nederland veraccijnsd. In vier procent van alle geraapte verpakkingen betrof het illegale sigaretten. Zowel het aandeel niet in Nederland veraccijnsde sigaretten als het aandeel illegale sigaretten bleek fors te zijn toegenomen sinds het vorige onderzoek, dat uit 2021 dateerde. Toen was 15 procent van alle geraapte pakjes niet met Nederlandse accijns belast; het aandeel illegale sigaretten bedroeg destijds 1,4 procent. Ook uit dit onderzoek blijkt dus een stijging van consumptie van rookwaren die niet in Nederland gekocht zijn. Wel is het belangrijk om bij de

² Dit is per definitie illegaal, omdat het alleen toegestaan is om sigaretten voor eigen consumptie mee te nemen uit het buitenland.

interpretatie van de forse stijging sinds 2021 in overweging te nemen dat 2021 een jaar was met coronamaatregelen, zoals een avondklok en reisrestricties. Ook toen was het niet altijd mogelijk om naar het buitenland te reizen om daar rookwaren te kopen. In ons onderzoek hebben we niet gevraagd naar de consumptie van illegale sigaretten, maar het is waarschijnlijk dat in het antwoord op onze vraag naar het aandeel rookwaren dat in het buitenland gekocht is ook de consumptie van illegale sigaretten inbegrepen is.

Overstappen op e-sigaretten

Bij de nameting is ook opvallend dat een aantal rokers aangaf deels of helemaal overstapt te zijn op het gebruik van e-sigaretten. Vanwege het kleine aantal jongeren in de nameting (59 jongeren) kunnen we niet zeggen of dit gemiddeld genomen vaker jongeren betrof. Het gebruik van e-sigaretten valt momenteel nog buiten de definitie van een roker zoals gehanteerd in de Leefstijlmonitor, namelijk het dagelijks of regelmatig roken van shag of sigaretten (Leefstijlmonitor, 2024). Het gebruik van e-sigaretten neemt in Nederland snel toe. In 2023 gebruikte een kleine vier procent van de bevolking dit product (Trimbos-instituut, 2024). Jongeren deden dit echter veel vaker: 22 procent van de jongeren had in 2023 in het afgelopen jaar e-sigaretten gebruikt, 10 procent gebruikte zelfs maandelijks een e-sigaret (Garritsen et al., 2023). E-sigaretten zijn momenteel nog niet belast met accijns, en het prijsverschil met klassieke rookwaren neemt snel toe zolang geen accijns geheven wordt op e-producten. Recent onderzoek van het RIVM liet inderdaad zien dat verwacht mag worden dat de prevalentie van het gebruik van e-sigaretten snel toe zal nemen (Over et al., 2024). Ook e-sigaretten zijn schadelijk voor de gezondheid, vanuit volksgezondheidsperspectief is het dan ook onwenselijk dat rokers klassieke rookwaren vervangen door e-sigaretten. Op dit moment wordt de Europese tabaksaccijnzenrichtlijn (2011/64/EU) herzien. Meerdere lidstaten zijn voorstander van harmonisatie van accijns op e-sigaretten op EU niveau. Dit zou kunnen helpen om een massale overstap naar e-sigaretten te voorkomen.

5.4 Beperkingen onderzoek

Zoals elk onderzoek kent ook dit onderzoek beperkingen. We hebben zowel in de voor- als de nameting een grote groep rokers kunnen bereiken. Deelnemers aan dit onderzoek waren gemiddeld genomen echter ouder dan de Nederlandse rokende bevolking als geheel: er was een oververtegenwoordiging van rokers tussen de 50 en 74 jaar en een ondervertegenwoordiging van rokers jonger dan 30 jaar. Daarnaast waren rokers met een theoretische opleiding oververtegenwoordigd. Dit kan de resultaten van ons onderzoek enigszins vertekend hebben, bijvoorbeeld omdat het voor oudere rokers en rokers die al vele jaren roken moeilijker kan zijn om het rookgedrag nog te veranderen dan voor mensen die minder lang roken. Dit zou tot een onderschatting van het daadwerkelijke gedragseffect van een accijnsverhoging op tabak hebben kunnen leiden. Ouderen en hoogopgeleiden zijn in het algemeen ook rijker dan jongeren en laagopgeleiden.

Daarnaast laten het huidige onderzoek en het onderzoek uit 2020 zien dat jongeren vaker prijsgevoelig zijn dan niet-jongeren. Ook dit zou tot

een onderschatting van de daadwerkelijke gedragsaanpassing na de accijnsverhoging hebben kunnen leiden omdat er bij de onderzochte (oudere) groep simpelweg minder financiële noodzaak is om het gedrag aan te passen. Het is dus goed mogelijk dat de onderzochte populatie minder prijsgevoelig was dan de gemiddelde Nederlandse roker en dat daarmee het gedragseffect van de accijnsverhoging op tabak is onderschat.

We hebben gebruik gemaakt van twee panels (LISS en Verian) waarbij alleen mensen die bij die panels bekend waren als roker uitgenodigd zijn voor dit onderzoek. Hier kan een vertekening ontstaan zijn ten opzichte van de gemiddelde Nederlandse roker. Zo is bekend dat mensen die zich aanmelden voor commerciële panels vaker theoretisch opgeleid zijn. In deze groep wordt beduidend minder gerookt dan in de groep praktisch opgeleide Nederlanders. Daarnaast ligt de respons van deelnemers onder de 35 jaar vaak lager in commerciële panels, wat de ondervertegenwoordiging van jongere rokers mogelijk kan verklaren.

Een tweede beperking die tot een vertekening van de resultaten kan hebben geleid, is dat de onderzochte populatie relatief vaak aan de randen van het land woont. De helft van de onderzochte populatie woont binnen 45 kilometer (hemelsbreed) van de meest nabije grens. Vooral de shagrokers in onze populatie wonen dicht bij de grens. Er zijn geen landelijke cijfers beschikbaar over de rookprevalentie per provincie, waardoor het moeilijk is om iets te zeggen over de associatie tussen roken en de woonregio. Het is daarentegen zeker niet uit te sluiten dat onze onderzoekspopulatie relatief vaker uit de grensgebieden kwam dan de gemiddelde Nederlandse roker. Dit kan invloed hebben gehad op de gedragsintentie om vaker over de grens te kopen en op het daadwerkelijk toegenomen aankoopgedrag over de grens ten tijde van de nameting.

Een groot manco van dit onderzoek is dat in onze steekproef zowel rokers zitten die dagelijks roken als rokers die af en toe roken (niet-dagelijkse rokers) en dat we hier in onze analyse geen onderscheid in hebben kunnen maken omdat we dit niet uit hebben gevraagd. De panelorganisaties hebben hun steekproef getrokken uit alle paneldeelnemers die bij hen geregistreerd staan als "roker". Hierbij hebben we hen echter niet gevraagd om specifiek te selecteren op dagelijkse rokers. Op basis van de antwoorden op de open vraag aan het einde van de vragenlijst lijkt er in ieder geval een kleine groep van 23 niet-dagelijkse rokers meegedaan te hebben aan de vragenlijst. Dit aantal is echter vrijwel zeker een onderschatting omdat deze mensen dit uit zichzelf hebben genoemd, zonder dat er naar gevraagd is. Hoe groot deze onderschatting is, is echter onduidelijk. Het hebben van niet-dagelijkse rokers in de steekproef kan de resultaten evenwel hebben vertekend. Het is namelijk waarschijnlijk dat niet-dagelijkse rokers minder prijsgevoelig zijn dan dagelijkse rokers, omdat het beslag dat roken legt op hun budget voor een niet-dagelijkse roker relatief minder groot is dan voor een dagelijkse roker. Daardoor kan de prijsgevoeligheid van rokers in dit rapport onderschat zijn. Daarnaast gaven sommige niet-dagelijkse rokers in de vragenlijst aan dat ze niet goed met de vragen uit de voeten konden omdat deze vragen niet pasten bij hun persoonlijke situatie. In het vervolgonderzoek, dat

gepland is in het voorjaar en najaar van 2024 zullen daarom alleen nog dagelijkse rokers worden meegenomen.

Een andere beperking is de manier waarop deelnemers gevraagd is of ze hun gedrag hebben aangepast. We hebben hiervoor een getrapte vraag gebruikt, waarin eerst gevraagd is of rokers hun rook- of koopgedrag hebben aangepast *door de belastingverhoging van 1 april 2023*. De antwoordopties bij deze vraag waren 'ja', 'nee' en 'ik heb mijn rookgedrag wel aangepast sinds 1 april, maar om een andere reden dan de prijsverhoging'. Alleen respondenten die 'ja' of 'ja, maar om een andere reden...' hadden ingevuld, kregen vervolgens de vraag hoe ze hun gedrag hadden aangepast. Ondanks dat er bij de vraag of mensen hun gedrag veranderd hadden door de accijnsverhoging op tabak naast de antwoordopties 'ja' en 'nee' ook een antwoordoptie was dat ze hun gedrag wel hadden aangepast, maar niet door de accijnsverhoging op tabak, is het niet ondenkbaar dat mensen die hun gedrag hadden aangepast maar om een andere reden dan de accijnsverhoging op tabak vanwege de vraagstelling 'nee' hebben geantwoord op deze vraag. Ook is het niet ondenkbaar dat mensen die hun gedrag tijdelijk hebben aangepast (bijvoorbeeld een poging hebben gedaan om te stoppen, maar dit niet vol gehouden hebben) bij deze vraag ook 'nee' invulden. Hierdoor zullen we de daadwerkelijke gedragsverandering sinds de accijnsverhoging op tabak mogelijk hebben onderschat. Dit kan ook invloed hebben gehad op het intention-behaviour gap. Dit vermoeden wordt bevestigd doordat eerder in de vragenlijst gevraagd is of mensen de afgelopen zes maanden een stoppoging hebben gedaan en bij die vraag 238 mensen aangaven een stoppoging gedaan te hebben, terwijl maar 73 mensen dit bij de getrapte vraag aangegeven hebben. Dit manco zullen we in het vervolgonderzoek van 2024 herstellen, door eerst te vragen naar (tijdelijke) veranderingen in rook- en koopgedrag sinds de voormeting (ja/nee en welke), en pas daarna te vragen of de accijnsverhoging (van 1 april 2024) hiervoor (mede) de aanleiding was.

Daarnaast is dit onderzoek een momentopname en maakt het gebruik van zelfrapportage. Doordat het onderzoek een momentopname is, kan het zijn dat het gedrag van mensen een week eerder of later heel anders is. Het is belangrijk om dit in ogenschouw te nemen bij de interpretatie van de resultaten. Zo is het bijvoorbeeld niet duidelijk of mensen die aangaven gestopt te zijn later niet weer begonnen zijn met roken. Het is bekend dat zelfrapportage niet altijd overeen komt met de werkelijkheid. Ook in dit onderzoek zien we daar aanwijzingen voor. Zo zien we voor rokers die zeggen minder te zijn gaan roken gemiddeld genomen geen verschil in het aantal gerookte sigaretten ten tijde van de nameting ten opzichte van het aantal gerookte sigaretten ten tijde van de voormeting. Ook zien we dat mensen die niet aangeven (vaker) rookwaren in het buitenland te zijn gaan kopen, op basis van andere vragen, toch meer en vaker rookwaren in het buitenland zijn gaan kopen. Dit laat zien dat mensen hun eigen gedrag soms onder- en soms overschatten.

Tenslotte is een beperking dat de uitgevraagde prijzen per pakje sigaretten en shag in ons onderzoek de officiële prijzen zijn voor een pakje merksigaretten en merkshag. Jaarlijks wordt door de Rijksoverheid ook de gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs (WAP) van

rookwaren gepubliceerd (Rijksoverheid, 2024). Over 2023 was dit gemiddeld 41 cent per sigaret (€7,85 per pakje sigaretten van 19 stuks) en 32 cent per gram tabak (€15,85 per pakje shag van 50 gram). Dit is duidelijk lager dan de officiële prijzen van €9 en €17 waar we in dit onderzoek vanuit gegaan zijn. In 2023 waren rookwaren de eerste drie maanden goedkoper en de laatste 9 maanden duurder, waardoor de WAP sowieso lager ligt dan de prijs na 1 april 2023. Het resterende verschil komt doordat in de WAP niet alleen de prijzen van merksigaretten en -shag zitten, maar ook de prijzen voor goedkopere sigaretten en shag, bijvoorbeeld van huismerken. Een deel van de rokers zal dus, ook na de accijnsverhoging op tabak, minder betaald hebben voor sigaretten en shag dan de officiële prijzen van €9 en €17 waar wij in onze analyses van zijn uitgegaan. Dit zou kunnen verklaren waarom sommige rokers bij een bedrag van €9 voor een pakje sigaretten of €17 euro voor een pakje shag aangaven bepaalde gedrag te vertonen, maar bij de nameting aangaven dit niet gedaan te hebben. De prijs die zij daadwerkelijk betaalden kan immers lager zijn geweest dan €9 of €17. Hierdoor hebben we in ons onderzoek het intention-behaviour gap mogelijk overschat.

Dit onderzoek heeft ook sterke punten. De vragenlijst in dit onderzoek is voorgelegd aan een grote groep rokers (1653 rokers). Een groot deel van deze rokers, namelijk 81 procent, heeft in december ook de vervolgvragenlijst ingevuld. Door deze hoge vervolgrespons kunnen we een betere vergelijking maken tussen voorgenomen en daadwerkelijk gedrag. Ook zegt het iets over de mate waarin dit onderwerp leeft/belangrijk is voor de deelnemers aan de vragenlijst. Dat er veel variatie zat in de verschillende gedragsopties waarvoor deelnemers aangaven prijsgevoelig te zijn, laat zien dat deelnemers de vragenlijst serieus genomen hebben en duidelijk afgewogen hebben welke gedragsopties voor hen wel en niet realistisch zijn. Doordat mensen konden aangeven niet prijsgevoelig te zijn, waren er daarnaast bijna geen protestantwoorden (extreem hoge bedragen) bij de vraag bij welk bedrag rokers over zouden gaan op het uitgevraagde gedrag, wat de validiteit van de antwoorden vergroot. Daarnaast is een sterk punt van dit onderzoek dat een bijna identieke vragenlijst is gebruikt als in 2020, wat vergelijkingen tussen het huidige onderzoek en het onderzoek uit 2020 mogelijk maakt.

5.5 Aanbevelingen

Een opvallend resultaat van dit onderzoek is dat rokers bij de nameting aangaven dat een veel groter deel van hun rookwaren afkomstig was uit het buitenland dan bij de voormeting. Met de huidige forse verschillen in prijzen in verschillende Europese landen zal het aantrekkelijk blijven om in het nabije buitenland te kopen als rookwaren daar goedkoper blijven. Voor België is recent bekendgemaakt dat daar de prijzen van rookwaren de komende jaren fors zullen stijgen, en in de buurt zullen komen van de Nederlandse prijzen (VRT, 2023). Grensverkeer met België om rookwaren te kopen zal dus waarschijnlijk minder frequent worden. Voor Duitsland geldt dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat de prijzen van rookwaren daar op de korte of middellange termijn aangepast zullen worden. Duitsland heeft ook te maken met de nabijheid van Oost-Europese landen waar de prijzen in het algemeen nog veel lager liggen.

Verdere verhoging van prijzen in Duitsland zal er mogelijk toe leiden dat Duitsers zelf hun rookwaren over de grens zullen gaan kopen. Dit alles maakt het belangrijk om te blijven streven naar Europese harmonisatie van de prijzen van rookwaren.

Het beleid waarbij tabaksontmoediging wordt ingezet langs de vijf door de WHO aanbevolen pijlers van succesvolle tabaksontmoediging is in Nederland reeds geïmplementeerd. Ons onderzoek laat duidelijk zien dat de vraag of mensen een concrete stopintentie hebben voorspellend is voor het daadwerkelijk overgaan tot aanpassing van het rookgedrag. De vijf pijlers van tabaksontmoediging zijn tezamen nodig om rokers tot een meer concrete stopintentie te bewegen. Het is belangrijk dat dit beleid wordt voortgezet, ook na afloop van het NPA.

Ons onderzoek laat duidelijk zien dat de meeste mensen die hun gedrag denken aan te passen dat al willen doen bij de eerste prijsverhoging (de verwachte prijsverhoging door de accijnsverhoging van 1 april 2023). Dit komt overeen met de bevindingen van ons onderzoek uit 2020. Dit onderstreept de beleidsaanbeveling om regelmatig prijsverhogingen te blijven doorvoeren. Elke keer kan dit voor een deel van de rokers weer een reden zijn om te stoppen met roken.

5.6 Conclusie

De doelstellingen van dit onderzoek waren om inzicht te krijgen in de prijsgevoeligheid van Nederlandse rokers, en om inzicht te krijgen in het voorgenomen gedrag na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023, het daadwerkelijke gedrag na deze accijnsverhoging en het verschil daartussen. In dit onderzoek werden vier gedragsopties onderscheiden: stoppen met roken, minder gaan roken, rookwaren in het buitenland kopen en overstappen op een ander product/merk.

Dit onderzoek liet zien dat, afhankelijk van de gedragsoptie, 19 tot 35 procent van de rokers zich voorneemt om bij de prijs van rookwaren na de accijnsverhoging van 1 april 2023 het gedrag aan te passen. Het onderzoek liet daarnaast zien dat de meerderheid van de rokers gevoelig is voor de prijs van rookwaren. Ze geven aan bij een bepaalde prijs hun gedrag aan te passen. Prijsgevoelige shagrokers gaan vaker bij de laagst uitgevraagde prijs al over op het gedrag dan prijsgevoelige sigarettenrokers.

Bij de nameting in december 2023 gaf één op de tien rokers aan gestopt te zijn met roken en iets minder dan één op de vijf rokers aan een stoppoging te hebben gedaan. Een kwart van de nog rokende deelnemers gaf daarnaast aan het gedrag te hebben aangepast na de accijnsverhoging op tabak van 1 april 2023: 18 procent zei minder te zijn gaan roken, 6 procent zei (vaker) tabak in het buitenland te zijn gaan kopen en 5 procent zei te zijn overgestapt op een goedkoper product of merk. Uit de antwoorden op de vraag welk deel van de tabaksproducten die deelnemers gebruikten uit het buitenland kwam, kwam echter een sterkere toename naar voren van rookwaren uit het buitenland. Dit wijst erop dat grensverkeer duidelijk is toegenomen sinds de accijnsverhoging op tabak.

Uit het onderzoek kwam een grote overeenkomst tussen daadwerkelijk en voorgenomen gedrag naar voren: 60-70 procent van het daadwerkelijke gedrag kwam overeen met het voorgenomen gedrag. Deze hoge overeenkomst kwam echter vooral doordat veel mensen die zich voornamen hun gedrag niet aan te passen na de accijnsverhoging op tabak dit inderdaad niet hadden gedaan (afhankelijk van de gedragsoptie 77 tot 97 procent). De overeenkomst tussen daadwerkelijk en voorgenomen gedrag was het hoogst voor (proberen te) stoppen met roken.

Het onderzoek laat zien dat een flink deel van de rokers een accijnsverhoging aangrijpt om een stoppoging te doen. Dit zijn vaker mensen die al een concreter plan hadden om binnenkort te stoppen met roken. Accijnsverhogingen hebben dus met name impact als er al een stopintentie is. Beleid gericht op het mede vormen van de stopintentie, zoals voorlichting, beperking beschikbaarheid van rookwaren en rookvrije omgevingen blijft dus belangrijk. Prijsverhogingen laten een deel van de rokers nadenken over hun rookgedrag. We bevelen daarom aan om de accijns op tabak met enige regelmaat te blijven verhogen. Eenzijdige prijsverhoging in Nederland zal echter ook een groeiende groep rokers naar het buitenland doen gaan voor hun rookwaren. Het blijft daarom belangrijk om te streven naar Europese harmonisatie van tabaksprijzen.

Dankwoord

Aan dit onderzoek hebben collega's van binnen en buiten het RIVM bijgedragen. Allereerst heeft oud-collega Kirsten Visscher een grote betrokkenheid gehad bij het opzetten van de voormeting. Eline Roordink (afdeling Gedrag en Gezondheid) en Marije Oosterhoff (afdeling Gezondheidseconomie en Zorg) hebben het concept kritisch gelezen voor het interne Wetenschappelijk Toetsings Overleg. Jeroen Rodenburg en Maarten Schipper (afdeling Statistiek, Data Science en Modelling) hebben meegedacht over de survival analyses. Jeroen Bommelé (Trimbos Instituut) en Marieke Hiemstra (afdeling Gezondheid en Zorg Nationaal) hebben toelichting gegeven op de landelijke cijfers over (pogingen te) stoppen met roken.

Wij danken alle genoemde personen voor hun inbreng in dit onderzoek.

Referenties

Conner C, Norman P. Understanding the intention-behavior gap: the role of intention strength. *Front Psychol* 2022;13:10.3389.

Dam W, Bommel  J, Willemsen M. Effectiviteit van Nederlands tabaksontmoedigingsbeleid. Trimbos instituut, Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging, 2022.

Douane Nederland. Empty Pack Survey – meting 2023. Resultaten onderzoek herkomst lege sigarettenverpakkingen. Douane Nederland, maart 2024.

European Commission. Revision of the Tobacco Products Directive (2014/40/EU). 2014. https://health.ec.europa.eu/tobacco/product-regulation/implementing-tobacco-products-directive-directive-201440eu/revision-tobacco-products-directive_en. Site geraadpleegd op 11 april 2024.

Faries MD. Why We Don't "Just Do It": Understanding the Intention-Behavior Gap in Lifestyle Medicine. *Am J Lifestyle Med* 2016;10(5):322-329.

Garritsen H, Bommel  J, de Nerée C, Troelstra S, Croes E, Willemsen M. Jongerenmonitor tabaks- en nicotineproducten. Trimbos Instituut, Nationaal Expertisecentrum Tabaksontmoediging, oktober 2023.

Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor, CBS, RIVM en Trimbos-instituut, 2024.

Van Giessen A, Boer J, van Gestel I, Pees S, Douma E, Kuijpers T, du Pon E, Nawijn E, Koopman N. Voortgangsrapportage Nationaal Preventie Akkoord 2020. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, rapportnummer 2021-0098.

Hassan LM, Shiu E, Shaw D. Who Says There is an Intention-Behaviour Gap? Assessing the Empirical Evidence of an Intention-Behaviour Gap in Ethical Consumption. *J Bus Ethics* 2016;136:219-236.

Kuijpers TG, Boer JMA, Rodenburg AJ, Edens JJ, Eykelenboom M, Sanderman-Nawijn EL, Koopman N, Blokstra A, van Giessen A. Doorrekening impact Nationaal Preventie Akkoord: deelakkoord roken. Worden de ambities voor 2040 bereikt? Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2024, rapportnummer 2023-0413.

Leefstijlmonitor. Roken onder volwassenen. [Roken onder volwassenen | RIVM](#). Geraadpleegd op 27 maart 2024.

Ministerie van Financiën. Plannen kabinet voor verhogen accijns op alcohol en tabak. [Verhoging accijns op tabak en alcohol | Prinsjesdag: Belastingplan 2024 | Rijksoverheid.nl](#). Geraadpleegd op 22 maart 2024.

Nationaal Preventieakkoord. Naar een gezonder Nederland. 2018, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport: Den Haag.

Over E, de Vries E, Geboers C, Willemsen M, de Wit A. Doorrekening scenario's accijnsverhoging op tabak. Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2024, rapportnummer KU2024-0001.

Rijksoverheid. Bekendmaking van de gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs (WAP) van sigaretten en rooktabak over 2023. [Bekendmaking van de gewogen gemiddelde kleinhandelsprijs \(WAP\) van sigaretten en rooktabak over 2023 | Publicatie | Rijksoverheid.nl](#). Site geraadpleegd op 28 maart 2024.

Rijksoverheid. Maatregelen om roken te ontmoedigen. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/roken/roken-ontmoedigen>. Site geraadpleegd op 11 april 2024.

Sheeran P. Intention-behaviour relations: A conceptual and empirical review. *European Review of Social Psychology* 2011; 12:1, 1-36.

Trimbos-instituut. Cijfers roken. [Cijfers roken - Trimbos-instituut](#). Geraadpleegd op 22 maart 2024.

Visscher K, Lambooi M, Suijkerbuijk A, van Gils P, de Wit A. Prijsgevoeligheid van rokers. Gedragseffecten van accijnsverhoging: stoppen, minderen, goedkoper product roken of kopen over de grens? Bilthoven: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, rapportnummer 2021-0013.

Visscher K, Everaars B, Suijkerbuijk AWM, Lambooi MS, de Wit GA. Intended changes in smoking behaviour of Dutch young adults after an increase in excise tax: a cross-sectional survey. *BMJ Open* 2023;13:e065535.

VTV Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018. [Synthese | Leefstijl en omgeving | Volksgezondheid Toekomst Verkenning \(vtv2018.nl\)](#). Geraadpleegd op 22 maart 2024

VZ Info. Roken. [Roken | Volksgezondheid en Zorg \(vzinfo.nl\)](#). Geraadpleegd op 22 maart 2024.

Wereldgezondheidsorganisatie. M-Power. [MPOWER \(who.int\)](#). Geraadpleegd op 22 maart 2024.

Wereldgezondheidsorganisatie. Tackling NCDs: 'best buys' and other recommended interventions for the prevention and control of noncommunicable diseases. WHO, 2017.

Bijlage A Vragenlijst voormeting

Wat gaat u doen na de belastingverhoging op tabak?

Op 1 april 2023 zullen de prijzen van rookwaren gaan stijgen. Deze vragenlijst gaat over roken en wordt u voorgelegd in opdracht van onderzoekers van het RIVM.

De vragenlijst bestaat uit 2 onderdelen. In het eerste deel worden er een aantal algemene vragen over onder andere uw rookgedrag gesteld. In het tweede deel vragen we naar uw reactie op verschillende prijsstijgingen van rookwaren. Het beantwoorden van alle vragen zal ongeveer 8 minuten in beslag nemen.

Deel 1

1. U hebt eerder in een vragenlijst aangegeven dat u rookt. Rookt u op dit moment?
Het gaat om het roken van sigaretten en/of shag
 - Ja, ik rook (af en toe)
 - Nee, ik rook **nooit** → einde vragenlijst
2. Hoe lang rookt u al? (antwoord in jaren/maanden)
 ... jaar en ... maand(en)
3. Wat rookt u? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Sigaretten
 - Shag
4. Welk van onderstaande rookwaren rookt u **het meest?** (alleen als vorige vraag zowel sigaretten als shag is aangekruist)
 - Sigaretten
 - Shag
5. Hoeveel sigaretten/shag(jes) rookt u gemiddeld per dag? (getal tussen 0 en 200)
6. Bent u van plan in de toekomst te stoppen met roken?
 - Nee
 - Ja, ooit
 - Ja, binnen 6 maanden
 - Ja, binnen 1 maand
7. Hebt u al eens geprobeerd te stoppen?
 - Ja (naar vraag 8)
 - Nee (naar vraag 9)
8. Hoe vaak hebt u dat geprobeerd? Als u het niet precies weet mag u een schatting maken.
 Antwoord optie cijfer tussen 0 en 200

9. Koopt u uw rookwaren op dit moment in het buitenland?

- Ja, altijd → ga naar vraag 11
- Ja, regelmatig → ga naar vraag 11
- Ja, als ik op vakantie ben → ga naar vraag 11
- Nee → ga naar vraag 10

10. U hebt aangegeven uw rookwaren *op dit moment* niet in het buitenland te kopen. Heeft u dit in het **afgelopen jaar** wel eens gedaan?

- Ja → ga naar vraag 11
- Nee → ga naar vraag 20

11. Wanneer u uw rookwaren in het buitenland koopt, in welk land doet u dit dan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- België
- Duitsland
- Luxemburg
- In ander(e) land(en), namelijk ...

12. Hoe vaak hebt u uw rookwaren in het buitenland gekocht in het **afgelopen half jaar**?

- Geen enkele keer (ga naar vraag 20)
- Minder dan eens per maand
- Ongeveer eens per maand
- Ongeveer 2-3 keer per maand
- Ongeveer eens per week
- Meer dan eens per week

13. Als u rookwaren in het buitenland koopt, wat koopt u dan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Pakjes sigaretten → ga naar vraag 14
- Sloffen sigaretten → ga naar vraag 15
- Pakjes shag → ga naar vraag 16
- Potten of bussen tabak → ga naar vraag 17
- Anders, namelijk ... (als alleen deze wordt aangekruist, door naar vraag 18)

14. Hoeveel pakjes sigaretten hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pakje
- 2-5 pakjes
- 6-9 pakjes
- 10-20 pakjes
- 21-40 pakjes
- 41-60 pakjes
- Meer dan 60 pakjes

15. Hoeveel sloffen sigaretten hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1-2 sloffen
- 3-5 sloffen

- 6-9 sloffen
- 10-20 sloffen
- Meer dan 20 sloffen

16. Hoeveel pakjes shag hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pakje
- 2-5 pakjes
- 6-9 pakjes
- 10-20 pakjes
- 21-40 pakjes
- 41-60 pakjes
- Meer dan 60 pakjes

17. Hoeveel potten/bussen tabak hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pot of bus
- 2-5 potten of bussen
- 6-9 potten of bussen
- Meer dan 9 potten of bussen

18. Toen ik het afgelopen half jaar rookwaren in het buitenland kocht.. (meerdere antwoorden mogelijk)

- ... ging ik speciaal voor rookwaren naar het buitenland
- ... combineerde ik dit met andere aankopen (zoals benzine, alcohol, drogisterij artikelen)
- ... combineerde ik dit met een uitje (familiebezoek, markt, bezoek aan een stad)
- ... was ik in het buitenland op vakantie
- ... was ik in het buitenland voor werk
- Anders, namelijk...

19. Toen u rookwaren in het buitenland kocht, voor wie kocht u dan rookwaren? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Voor mijzelf
- Voor gezinsleden of huisgenoten
- Voor vrienden/bekenden

20. Welk deel van de tabaksproducten die u zelf gebruikt, zijn gekocht in het buitenland? (door uzelf of door anderen)

- Niets
- Een klein deel
- (Ongeveer) de helft
- Het grootste deel
- Alles

21. Tijdens de coronapandemie waren de grenzen af en toe dicht. Daarnaast werd er soms afgeraden naar het buitenland te reizen.

Kocht u tijdens de coronapandemie net zo veel rookwaren in het

buitenland als u daarvoor gewend was te doen?

- Ik koop nooit rookwaren in het buitenland
- Ik kocht geen rookwaren in het buitenland tijdens de coronapandemie
- Ik kocht minder vaak rookwaren in het buitenland dan ik voor de coronapandemie deed
- Ik kocht net zo vaak rookwaren in het buitenland tijdens de coronapandemie als daarvoor
- Ik kocht vaker rookwaren in het buitenland tijdens de coronapandemie

Stellingen

Geeft u aan in hoeverre u het eens of oneens bent met de volgende uitspraken.

- 22.**Ik ben een echte roker (1=helemaal oneens, 2=mee oneens, 3=neutraal, 4=mee eens, 5= helemaal eens)
- 23.**Ik hoor bij de rokers (1=helemaal oneens, 2=mee oneens, 3=neutraal, 4=mee eens, 5= helemaal eens)
- 24.**Rookt uw partner? (j/n/nvt)
- 25.**Rookt uw beste vriend(in)? (j/n/nvt)
- 26.**Rookt minstens 1 van uw kinderen? (j/n/nvt)
- 27.**Hoeveel van uw vrienden en bekenden roken?
(1=niemand, 2=een paar, 3=de helft, 4=de meeste, 5=allemaal, 98= Weet ik niet, 99= Niet van toepassing)
- 28.**Hoeveel van uw familieleden roken?
(1=niemand, 2=een paar, 3=de helft, 4=de meeste, 5=allemaal, 98= Weet ik niet, 99= Niet van toepassing)
- 29.**Hoeveel van uw directe collega's roken?
(1=niemand, 2=een paar, 3=de helft, 4=de meeste, 5=allemaal, 98= Weet ik niet, 99= Niet van toepassing)
- 30.**Hoe acceptabel is het wanneer iemand ...
- Rookt op straat
 - Rookt als er kinderen bij zijn
 - Rookt als er niet-rokende volwassenen bij zijn
 - Rookt wanneer hij/zij op bezoek is bij niet-rokers
 - Rookt terwijl hij/zij op trein of bus wacht
 - Rookt op een terras waar veel anderen zitten
- (1=zeer onacceptabel, 2=acceptabel, 3=neutraal, 4=acceptabel, 5=zeer acceptabel)
- 31.**Hoeveel van de rokers die u regelmatig ziet hebben de laatste drie maanden geprobeerd om te stoppen?
(1=niemand, 2=een paar, 3=de helft, 4=de meeste, 5=allemaal, 98= Weet ik niet, 99= Niet van toepassing)
- 32.**Wat zouden de mensen die belangrijk voor u zijn (bijvoorbeeld familie of vrienden) er van vinden als u de komende drie

maanden stopt met roken?

(1= daar zouden ze heel blij mee zijn, 2=daar zouden ze blij mee zijn, 3=het zou hen niet uitmaken, 4=daar zouden ze niet blij mee zijn, 5=daar zouden ze helemaal niet blij mee zijn)

Hieronder volgen 10 stellingen over hoe u in het algemeen denkt en doet. Deze gaan dus niet per se over uw rookgedrag, maar over hoe u in het algemeen in het leven staat.

- 33.**Het lukt me altijd moeilijke problemen op te lossen, als ik er genoeg moeite voor doe.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 34.**Als iemand mij tegenwerkt, vind ik toch manieren om te krijgen wat ik wil.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 35.**Het is voor mij makkelijk om vast te houden aan mijn plannen en mijn doel te bereiken.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 36.**Ik vertrouw erop dat ik onverwachte gebeurtenissen doeltreffend aanpak.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 37.**Dankzij mijn vindingrijkheid weet ik hoe ik in onvoorziene situaties moet handelen.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 38.**Ik kan de meeste problemen oplossen als ik er de nodige moeite voor doe.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 39.**Ik blijf kalm als ik voor moeilijkheden kom te staan omdat ik vertrouw op mijn vermogen om problemen op te lossen.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 40.**Als ik geconfronteerd word met een probleem, heb ik meestal meerdere oplossingen.
(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)
- 41.**Als ik in een benarde situatie zit, weet ik meestal wat ik moet doen.

(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)

42. Wat er ook gebeurt, ik kom er wel uit.

(1= volledig onjuist, 2= nauwelijks juist, 3= enigszins juist, 4= volledig juist)

Deel 2

Sigarettenrokers (bij vraag 3 alleen sigaretten aangekruist of bij vraag 4 sigaretten aangekruist): We laten u nu verschillende denkbeeldige prijzen voor een pakje sigaretten zien. Het gaat om een standaard pakje van 20 stuks. De prijzen zijn hoger dan u nu gewend bent. We vragen u wat u bij zo'n denkbeeldige prijs gaat doen. Er worden vier verschillende opties één voor één behandeld: minder roken, stoppen met roken, naar het buitenland gaan voor rookwaren, en overstappen op een goedkoper product.

Shagrokers (bij vraag 3 alleen shag aangekruist of bij vraag 4 shag aangekruist): We laten u nu verschillende denkbeeldige prijzen voor een pakje shag zien. Het gaat om een standaard pakje van 50 gram. De prijzen zijn hoger dan u nu gewend bent. We vragen u wat u bij zo'n denkbeeldige prijs gaat doen. Er worden vier verschillende opties één voor één behandeld: minder roken, stoppen met roken, naar het buitenland gaan voor rookwaren, en overstappen op een goedkoper product.

De volgende vragen gaan over **minder roken** door een prijsstijging. U kunt aangeven of u wel of niet minder gaat roken bij bepaalde prijzen voor een pakje [sigaretten / shag].

De prijs van een pakje sigaretten/shag wordt ... (→ beslisboom). Wat gaat u doen?

- Ik ga minder roken
- Ik ga niet minder roken

Als alle bedragen beslisboom = nee:

Bij welk bedrag gaat u minder roken?

- ... €
- Een prijsstijging zal voor mij nooit een reden zijn om minder te gaan roken

De volgende vragen gaan over **stoppen met roken** door een prijsstijging.

U kunt aangeven of u wel of niet stopt met roken bij bepaalde prijzen voor een pakje [sigaretten / shag].

De prijs van een pakje sigaretten/shag wordt ... (→ beslisboom). Wat gaat u doen?

- Ik ga stoppen met roken
- Ik ga niet stoppen met roken

Bij welk bedrag gaat u stoppen met roken?

- ... €
- Een prijsstijging zal voor mij nooit een reden zijn om minder te gaan roken

De volgende vragen gaan over **rookwaren kopen in het buitenland** door een prijsstijging.

U kunt aangeven of u wel of niet rookwaren gaat kopen in het buitenland bij bepaalde prijzen voor een pakje [sigaretten / shag].

De prijs van een pakje sigaretten/shag wordt ... (→ **beslisboom**). Wat gaat u doen?

- Ik ga mijn rookwaren in het buitenland kopen
- Ik ga mijn rookwaren niet in het buitenland kopen

Bij welk bedrag gaat u rookwaren in het buitenland kopen?

- ... €
- Een prijsstijging zal voor mij nooit een reden zijn om minder te gaan roken

De volgende vragen gaan over **overstappen op een goedkoper product** door een prijsstijging.

U kunt aangeven of u wel of niet overstapt op een ander product bij bepaalde prijzen voor een pakje [sigaretten / shag].

De prijs van een pakje sigaretten/shag wordt ... (→ **beslisboom**). Wat gaat u doen?

- Ik ga overstappen op een goedkoper product
- Ik ga niet overstappen op een goedkoper product

Bij welk bedrag gaat u overstappen op een goedkoper product?

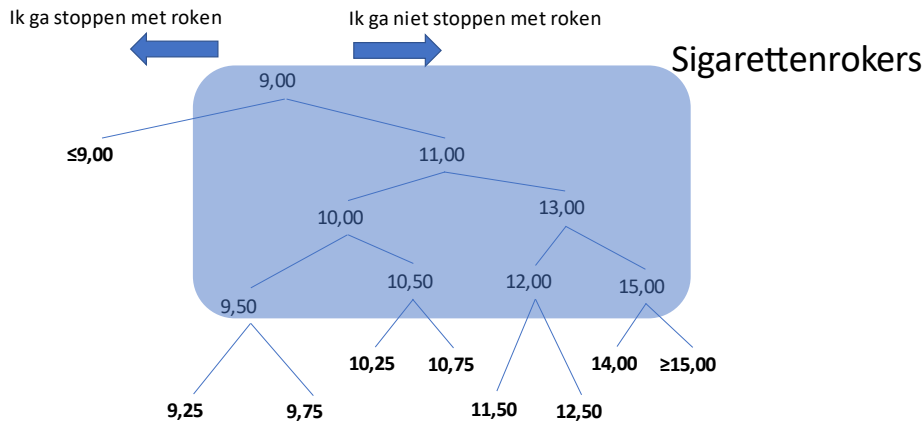
- ... €
- Een prijsstijging zal voor mij nooit een reden zijn om minder te gaan roken

Voor hen die een bedrag hebben gekozen (beslisboom) of hebben ingevuld: Op welk product stapt u over? (meerdere antwoorden mogelijk)

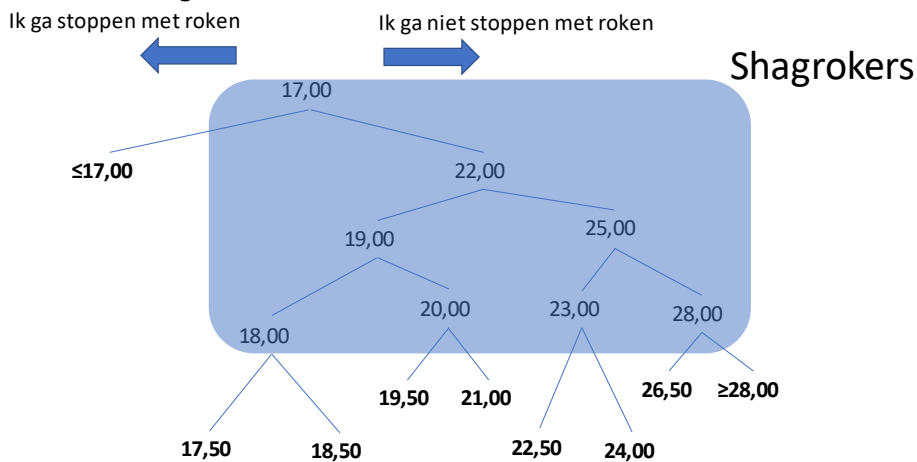
- Een goedkoper merk sigaretten
- Zelf geschoten sigaretten
- Shag (deze optie alleen voor sigarettenrokers laten zien)
- Een goedkoper merk shag (deze optie alleen voor shagrokers laten zien)
- E-sigaretten / vapes
- Cigarillos
- Nicotine zakjes of snus
- Anders; namelijk

Sigarettenrokers krijgen boom A, shagrokers krijgen boom B

Boom A: Sigarettenrokers

Boom B: Shagrokers

Uitleg beslisbomen:

De sigarettenrokers krijgen boom A, de shagrokers boom B. Voor de sigarettenrokers (boom A) is de eerste vraag als volgt:

De prijs van een pakje sigaretten wordt €9,00. Wat gaat u doen?

- Ik ga niet minder roken
- Ik ga minder roken

Bij antwoord "Ik ga niet minder roken" gaat respondent door naar het volgende punt in de boom aan de rechterkant:

De prijs van een pakje sigaretten wordt €11,00. Wat gaat u doen?

- Ik ga niet minder roken
- Ik ga minder roken

Bij antwoord "Ik ga minder roken" gaat respondent door naar de het volgende punt in de boom aan de linkerkant:

De prijs van een pakje sigaretten wordt €10,00. Wat gaat u doen?

- Ik ga niet minder roken
- Ik ga minder roken

Zo gaat de respondent door tot een eindpunt van de boom. Elke respondent krijgt 4 vragen met verschillende prijzen afhankelijk van het eerder gegeven antwoord. De dikgedrukte prijzen worden niet uitgevraagd, dit zijn de bedragen waarbij ze hun gedrag gaan aanpassen volgens de gegeven antwoorden. De prijzen in het blauwe vlak worden voorgelegd. Dit werkt hetzelfde voor boom B. Wanneer een respondent helemaal rechts, bij de hoogste prijs aangeeft niet te stoppen/minderen/overstappen op goedkoper product/naar buitenland te gaan, wordt er een open vraag gesteld bij welke prijs de respondent dit wel zou doen. Voor elke van de vier gedragsopties krijgt de respondent een boom, in totaal $4 \times 4 = 16$ vragen, en daarnaast nog maximaal 4 open vragen wanneer iemand bij het hoogste bedrag aangeeft zijn gedrag niet aan te passen.

Open vraag wanneer iemand helemaal rechts bij het hoogste bedrag eindigt ($>15,00$ of $>28,00$):

Bij welk bedrag gaat u stoppen met roken / minder roken / overstappen op een goedkoper product / rookwaren in het buitenland kopen?

€.....

Een prijsstijging zal voor mij nooit een reden zijn om te gaan stoppen met roken / minder te gaan roken / rookwaren in het buitenland te kopen / over te stappen op een goedkoper product.

Wanneer de respondent bij de eerste vraag aangeeft zijn gedrag te gaan aanpassen (Dus voor boom A: bij een prijs van €9,00 ga ik stoppen/minderen/naar het buitenland/overstappen op een goedkoper product, bij boom B: bij een prijs van 17,00 ga ik stoppen/minderen/naar het buitenland/overstappen op een goedkoper product) dan is de boom meteen klaar voor deze persoon, en gaat hij door naar de volgende gedragsverandering.

46. Op 1 april 2023 en 1 april 2024 wordt de accijns op tabaksproducten verhoogd. Een pakje sigaretten (20 stuks) wordt ongeveer 1 euro duurder in april 2023, en nog een keer ongeveer 1 euro duurder in april 2024. Een pakje shag (50 gram) wordt ongeveer 3 euro duurder in april 2023, en opnieuw ongeveer 3 euro duurder in april 2024.

Bent u het eens met deze belastingverhogingen?

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Niet mee eens, niet mee oneens
- Mee eens
- Helemaal mee eens
- Weet ik niet

47. Zou u het eens zijn met een belastingverhoging op tabaksproducten als al het extra belastinggeld zou worden gebruikt om rokers te helpen stoppen?

- Helemaal mee oneens
- Mee oneens
- Niet mee eens, niet mee oneens
- Mee eens
- Helemaal mee eens

Weet ik niet

48. Wat is uw hoogst voltooide opleiding?

- Basisonderwijs
- Vmbo-b/k, mbo1
- Vmbo-g/t, havo- vwo-onderbouw
- Mbo2 en mbo3
- Mbo4
- Havo, vwo
- Hbo-, wo-bachelor
- Hbo-, wo- master, doctor

49. Wat zijn de vier cijfers van uw postcode?

50. Hebt u nog andere opmerkingen over uw rookgedrag of verandering in uw rookgedrag die in deze vragenlijst niet aan bod zijn gekomen? Dan kunt u deze hieronder invullen. U kunt het tekstvak ook leeg laten

Hartelijk dank voor uw medewerking.

Bijlage B Vragenlijst nameting

Belastingverhoging op tabak

In april is de prijs van een pakje sigaretten omhoog gegaan met ongeveer €1. De prijs van een standaard pakje shag (50 gram) is gestegen met ongeveer €3.

Het RIVM onderzoekt hoe mensen die roken omgaan met een prijsverhoging.

Afgelopen maart heeft u een vragenlijst ingevuld waarin we u vroegen hoe u zou reageren op een prijsverhoging van tabak. De vragenlijst die u nu gaat invullen is een vervolg op deze vragenlijst. De vragen gaan over uw rookgedrag van de afgelopen tijd. Het is niet belangrijk of u op dit moment wel of niet rookt. Ook als u in de tussentijd gestopt bent met roken kunt u deze vragenlijst invullen. Het beantwoorden van alle vragen zal ongeveer 7 minuten in beslag nemen.

1. Rookt u op dit moment?
 - Ja
 - Nee, ik ben gestopt met roken → ga naar vraag 9

2. Wat rookt u? (meerdere antwoorden mogelijk)
 - Sigaretten
 - Shag of hulzentabak (zelf gerold)
 - E-sigaret (vape)
 - Anders, namelijk: (open tekstveld)

3. Welk van onderstaande rookwaren rookt u het meest?
 - Sigaretten → door naar vraag 4
 - Shag of hulzentabak → door naar vraag 4
 - E-sigaret (vape) → door naar vraag 5
 - Anders, namelijk: (open tekstveld) → door naar vraag 6

4. Hoeveel sigaretten/gerolde sigaretten (shag of hulzentabak) rookt u gemiddeld per dag? (getal tussen 0 en 200)

5. Hoe vaak rookt u e-sigaretten / gebruikt u vapes? (vraag alleen voor mensen die bij vraag 2 aan hebben gegeven dat ze (ook) e-sigaretten gebruiken)
 - elke dag
 - niet elke dag maar wel elke week
 - niet elke week maar wel elke maand
 - minder dan eens per maand
 - weet ik niet

6. Bent u van plan in de toekomst te stoppen met roken?
 - Nee
 - Ja, binnen 1 maand
 - Ja, binnen 6 maanden

- Ja, maar niet binnen 6 maanden

7. Heeft u in het afgelopen half jaar geprobeerd te stoppen met roken? (ja/nee) (Bij ja → naar vraag 8, bij nee → naar vraag 12)

8. Hoe vaak heeft u geprobeerd te stoppen met roken in het afgelopen half jaar? Als u het niet precies weet mag u een schatting maken. (antwoord optie tussen 0 en 200)
→ ga naar vraag 9

9. Vraag 9 t/m 11 alleen voor respondenten die bij vraag 1 aangeven gestopt te zijn met roken, en vraag 10 en 11 ook voor respondenten die bij vraag 7 aangeven een stoppoging gedaan te hebben.

Hoe lang bent u nu al gestopt met roken?

- Korter dan 1 week
- 1-2 weken
- 3-4 weken
- 1-2 maanden
- Langer dan 2 maanden

10. Wat was de belangrijkste reden om te (proberen te) stoppen met roken? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Gezondheid
- Financiële redenen
- Sociale redenen / sociale druk (*bijvoorbeeld op verzoek van uw partner, familie of vrienden*)
- Kinderwens
- Anders, namelijk ...

11. Was de accijnsverhoging van 1 euro per pakje op 1 april 2023 een reden voor u om (te proberen) te stoppen?

- Ja, de belangrijkste reden
- Ja, maar niet de belangrijkste reden
- Nee
- Weet ik niet

Mensen die aangeven gestopt te zijn met roken, krijgen alleen nog vraag 26, 27 en 29 en zijn daarna klaar met de vragenlijst.

12. Koopt u uw rookwaren in het buitenland?

- Ja, altijd → ga naar vraag 13
- Ja, regelmatig → ga naar vraag 13
- Ja, als ik op vakantie ben → ga naar vraag 13
- Nee, nooit → ga naar vraag 20

13. Wanneer u uw rookwaren in het buitenland koopt, in welk land doet u dit dan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- België
- Duitsland

- Luxemburg
- Een ander land, namelijk ...

14.Hoe vaak heeft u uw rookwaren in het buitenland gekocht in het **afgelopen half jaar?**

- Meer dan eens per week
- Ongeveer eens per week
- Ongeveer 2-3 keer per maand
- Ongeveer eens per maand
- Minder dan eens per maand
- Geen enkele keer (vraag 19 overslaan, door naar vraag 23)

15.Als u rookwaren in het buitenland koopt, wat koopt u dan?
(meerdere antwoorden mogelijk)

- Pakjes sigaretten → ga naar vraag 16
- Sloffen sigaretten → ga naar vraag 17
- Pakjes shag → ga naar vraag 18
- Potten of bussen tabak → ga naar vraag 19
- Anders, namelijk ... (als alleen deze wordt aangekruist, door naar vraag 20)

16.Hoeveel pakjes sigaretten hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pakje
- 2-5 pakjes
- 6-9 pakjes
- 10-20 pakjes
- 21-40 pakjes
- 41-60 pakjes
- Meer dan 60 pakjes

17.Hoeveel sloffen sigaretten hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1-2 sloffen
- 3-5 sloffen
- 6-9 sloffen
- 10-20 sloffen
- Meer dan 20 sloffen

18.Hoeveel pakjes shag hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pakje
- 2-5 pakjes
- 6-9 pakjes
- 10-20 pakjes
- 21-40 pakjes
- 41-60 pakjes
- Meer dan 60 pakjes

19. Hoeveel potten/bussen tabak hebt u per keer gekocht, toen u uw rookwaren in het buitenland kocht?

- 1 pot of bus
- 2-5 potten of bussen
- 6-9 potten of bussen
- Meer dan 9 potten of bussen

20. Toen u rookwaren in het buitenland kocht, voor wie kocht u dan rookwaren? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Alleen voor mijzelf
- Voor mijzelf en gezinsleden/huisgenoten
- Voor mijzelf en vrienden/bekenden

21. Toen ik het afgelopen half jaar rookwaren in het buitenland kocht.. (meerdere antwoorden mogelijk)

- ging ik speciaal voor rookwaren naar het buitenland
- combineerde ik dit met andere aankopen (zoals benzine, alcohol, drogisterij-artikelen)
- combineerde ik dit met een uitje (familiebezoek, markt, bezoek aan een stad)
- was ik in het buitenland op vakantie
- was ik in het buitenland voor werk
- Anders, namelijk...

22. Welk deel van de tabaksproducten die u gebruikt, is gekocht in het buitenland? (door uzelf of door anderen)

- Alles
- Het grootste deel
- (Ongeveer) de helft
- Een klein deel
- Niets

Op 1 april 2023 is de belasting op tabak gestegen. Een standaard pakje sigaretten van 20 stuks is ongeveer €1 duurder geworden. Een standaard pakje shag van 50 gram is ongeveer €3 duurder geworden. De volgende vragen gaan over uw reactie op deze prijsverhoging.

23. Heeft u uw rook- of koopgedrag aangepast door de belastingverhoging van 1 april 2023?

Hier kunt u bijvoorbeeld denken aan minder roken, een ander product roken, rookwaren in het buitenland halen of stoppen met roken.

- Ja → ga naar vraag 21
- Ik heb mijn rookgedrag wel aangepast sinds 1 april, maar om een andere reden dan de prijsverhoging → ga naar vraag 21
- Nee → ga naar vraag 23

24. Op wat voor manier heeft u uw rookgedrag aangepast? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik heb geprobeerd te stoppen met roken → ga naar vraag 23
- Ik ben minder gaan roken → ga naar vraag 23
- Ik ben overgestapt op een ander product/merk → ga naar vraag 22
- Ik koop mijn rookwaren (vaker) in het buitenland → ga naar vraag 23
- Ik ben minder (gerolde) sigaretten gaan roken, en gebruik nu andere producten / andere rookwaren → ga naar vraag 22
- Anders, namelijk ... → ga naar vraag 23

25. Op welk product bent u overgestapt, of welk product bent u meer gaan gebruiken? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Ik rook nog steeds sigaretten, maar een ander merk
- Ik rook nog steeds shag, maar een ander merk
- Ik rookte eerst sigaretten, en ben overgestapt op shag
- Ik rook nu (ook) e-sigaretten / vapes
- Ik gebruik nu (ook) verhitte tabaksproducten
- Ik ben zelf sigaretten gaan schieten (met tabak uit een pot of bus)
- Ik gebruik nu (ook) cigarillo's
- Anders namelijk ...

26. De regering heeft de belasting op tabak verhoogd in april 2023, en zal in april 2024 de belasting opnieuw verhogen met €1. Bent u het eens met deze belastingverhogingen?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Niet eens, maar ook niet oneens
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Weet ik niet

27. Zou u een belastingverhoging op tabaksproducten steunen als al het extra belastinggeld zou worden gebruikt om een gezonde leefstijl te bevorderen, bijvoorbeeld het helpen van rokers om te stoppen met roken?

- Helemaal mee eens
- Mee eens
- Niet eens, maar ook niet oneens
- Mee oneens
- Helemaal mee oneens
- Weet ik niet

28. Is de belastingverhoging die in april 2024 gaat plaats vinden een reden voor u om na te denken over stoppen met roken?

- Helemaal niet
- Een beetje
- Heel erg
- Weet ik niet

29. Heeft u nog andere opmerkingen over uw rookgedrag of verandering in uw rookgedrag die in deze vragenlijst niet aan bod zijn gekomen?

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Bijlage C Aanvullende kenmerken onderzoekspopulatie
voormeting t.o.v. tabel 2 hoofdrapport, uitgesplitst voor
sigaretten- en shagrokers

Kenmerk	Categorie	Sigaretten -rokers (%) n=1156	Shag- rokers (%) n=497	Totaal n=1653
Wel eens stoppoging gedaan	Ja	73,0	71,8	72,7
	Nee	27,0	28,2	27,3
Hoe vaak geprobeerd te stoppen	Gemiddelde (standaarddeviatie)	3,7 (5,2)	3,8 (6,8)	3,7 (5,7)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	3 (2;4)	2 (2;4)	3 (2;4)
Hoe vaak rookwaren in het buitenland gekocht*	Geen enkele keer	16,4	10,5	14,6
	Minder dan eens per maand	25,4	20,5	24,0
	Ongeveer eens per maand	8,1	12,5	9,4
	Ongeveer 2-3 keer per maand	2,8	2,4	2,7
	Ongeveer eens per week	1,0	3,6	1,8
	Meer dan eens per week	0,6	0,8	0,7
Indien rookwaren in het buitenland gekocht, voor wie dan? ¹ (n=438 sigaretten; n=198 shag; n=636 totaal)	Voor mijzelf	94,5	90,4	93,2
	Voor gezinsleden	26,3	30,8	27,7
	Voor vrienden	12,1	15,7	13,2
Indien rookwaren in het buitenland gekocht, wat dan? ¹ (n=438 sigaretten; n=198 shag; n=636 totaal)	Pakjes sigaretten	50,2	11,6	38,2
	Sloffen sigaretten	49,1	14,1	38,2
	Pakjes/sloffen shag	5,5	79,3	28,5
	Potten of bussen tabak	15,3	18,7	16,4
	Anders, namelijk: sigaren, pijptabak, waterpijptabak, losse tabak of vape	1,1	1,5	1,3
Hoeveel pakjes sigaretten gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? n=243	1 pakje	-	-	19,8
	2-5 pakjes	-	-	42,4
	6-9 pakjes	-	-	8,2
	10-20 pakjes	-	-	18,1
	21-40 pakjes	-	-	5,8
	41-60 pakjes	-	-	3,3
	Meer dan 60 pakjes	-	-	2,5
Hoeveel sloffen sigaretten gekocht	1-2 sloffen	-	-	62,6
	3-5 sloffen	-	-	26,3

Kenmerk	Categorie	Sigaretten -rokers (%) n=1156	Shag- rokers (%) n=497	Totaal n=1653
toen u rookwaren in het buitenland kocht? n=243	6-9 sloffen	-	-	7,8
	10-20 sloffen	-	-	2,9
	Meer dan 20 sloffen	-	-	0,4
Hoeveel pakjes shag gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? n=169	1 pakje	-	-	7,7
	2-5 pakjes	-	-	20,7
	6-9 pakjes	-	-	11,8
	10-20 pakjes	-	-	46,7
	21-40 pakjes	-	-	10,1
	41-60 pakjes	-	-	1,2
Hoeveel potten / bussen tabak gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? n=104	Meer dan 60 pakjes	-	-	1,8
	1 pot of bus	-	-	34,6
	2-5 potten of bussen	-	-	51,9
	6-9 potten of bussen	-	-	5,8
	Meer dan 9 potten of bussen	-	-	7,7
Als rookwaren in het buitenland gekocht, welk land ¹ (n= 628 sigaretten; n=250 shag; n=878 totaal)	België	22,9	28,8	24,6
	Duitsland	34,2	54,0	39,9
	Luxemburg	18,5	15,6	17,7
	In andere landen, namelijk: Europese landen, landen buiten Europa en/of vakantielanden	49,2	23,2	41,8
	Toen ik het afgelopen half jaar rookwaren in het buitenland kocht... ¹ (n=438 sigaretten; n=198 shag; n=636 totaal)	... ging ik speciaal voor rookwaren naar het buitenland	8,2	19,7
... combineerde ik dit met andere aankopen (zoals benzine, alcohol, drogisterij artikelen)		39,0	56,1	44,3
... combineerde ik dit met een uitje		17,4	16,2	17,0
... was ik in het buitenland op vakantie		50,0	23,7	41,8
... was ik in het buitenland voor werk		7,3	7,6	7,4
Anders, namelijk: iemand heeft het voor me meegenomen, ik kon meerijden, off shore		4,8	5,1	4,9
Afstand tot de grens (per 5 kilometer, hemelsbreed) ^{2*}	Gemiddelde (standaarddeviatie)	46,8 (33,3)	41,0 (33,1)	45,0 (33,4)
	Mediaan (min-max)	40 (0-140)	35 (0-135)	40 (0-140)
Afstand tot de grens - kwartielen (gemiddelde (standaarddeviatie),	Kwartiel 1(dichtst bij)	8,0 (4,7)	5,7 (3,6)	7,3 (4,4)
	Kwartiel 2	30,6 (7,8)	23,1 (7,0)	28,2 (8,0)
	Kwartiel 3	57,2 (7,5)	47,8 (9,4)	54,4 (8,6)

Kenmerk	Categorie	Sigaretten -rokers (%) <i>n=1156</i>	Shag- rokers (%) <i>n=497</i>	Totaal <i>n=1653</i>
hemelsbreed gemeten) ^{3*}	Kwartiel 4 (verst weg)	93,5 (17,8)	89,5 (18,3)	92,5 (17,8)
Hoeveel van vrienden en bekenden roken?*	Niemand	4,7	6,6	5,3
	Een paar	60,1	57,3	59,3
	De helft	15,7	17,9	16,3
	De meeste	14,0	10,3	12,9
	Allemaal	1,1	0,6	1,0
	Weet ik niet	2,6	4,2	3,1
Hoeveel van familieleden roken?	Niemand	23,4	21,3	22,7
	Een paar	55,4	55,5	55,5
	De helft	8,5	10,7	9,1
	De meeste	7,4	5,0	6,7
	Allemaal	0,6	0,4	0,5
	Weet ik niet	2,6	3,6	2,9
Hoeveel van directe collega's roken?*	Niemand	9,6	5,6	8,4
	Een paar	44,6	30,0	40,2
	De helft	9,3	9,3	9,3
	De meeste	6,7	5,2	6,3
	Allemaal	1,4	0,2	1,0
	Weet ik niet	3,0	3,6	3,2
Rookt uw partner?	Niet van toepassing	25,3	46,1	31,6
	Ja	32,4	33,0	32,5
	Nee	38,1	44,3	36,8
Rookt uw beste vriend(in)?*	Niet van toepassing	29,5	33,4	30,7
	Ja	41,6	34,6	39,5
	Nee	46,4	44,3	45,7
Rookt minstens 1 van uw kinderen?*	Niet van toepassing	12,0	21,1	14,8
	Ja	16,1	28,4	19,8
	Nee	47,1	41,4	45,4
GSES (general self-efficacy scale) score	Niet van toepassing	36,8	30,2	34,8
	Gemiddelde (standaarddeviatie)	31,2 (4,7)	31,4 (5,2)	31,3 (4,8)
Hoeveel van de rokers die u regelmatig ziet hebben de laatste drie maanden geprobeerd om te stoppen?*	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	31 (29;35)	31 (29;35)	31 (29;35)
	Niemand	33,5	34,4	33,8
	Een paar	27,9	19,1	25,3
	De helft	1,9	0,6	1,5
	De meeste	1,9	1,4	1,8
	Allemaal	0,5	0,0	0,4
Wat zouden de mensen die belangrijk voor u zijn (bijvoorbeeld familie of vrienden) er van vinden als u de	Weet ik niet	31,1	38,8	33,4
	Niet van toepassing	3,2	5,6	3,9
	Daar zouden ze helemaal niet blij mee zijn	1,1	0,4	0,9
van vinden als u de	Daar zouden ze niet blij mee zijn	1,7	1,0	1,5

Kenmerk	Categorie	Sigaretten- rokers (%) n=1156	Shag- rokers (%) n=497	Totaal n=1653
komende drie maanden stopt met roken?	Het zou hen niet uitmaken	28,0	36,8	30,7
	Daar zouden ze blij mee zijn	36,9	37,0	36,9
	Daar zouden ze heel blij mee zijn	32,3	24,7	30,0
Hoe acceptabel is het wanneer iemand ...				
...rookt op straat*	Zeer onacceptabel	4,2	4,2	4,2
	Onacceptabel	8,5	4,6	7,3
	Neutraal	23,7	20,1	22,6
	Acceptabel	46,7	49,1	47,4
	Zeer acceptabel	16,9	21,9	18,4
...rookt als er kinderen bij zijn*	Zeer onacceptabel	27,2	24,7	26,4
	Onacceptabel	40,3	36,4	39,1
	Neutraal	26,3	28,8	27,0
	Acceptabel	5,2	7,6	5,9
	Zeer acceptabel	1,0	2,4	1,5
...rookt als er niet-rokende volwassenen bij zijn	Zeer onacceptabel	9,1	9,1	9,1
	Onacceptabel	18,9	22,3	19,9
	Neutraal	42,6	40,4	41,9
	Acceptabel	25,1	23,7	24,7
	Zeer acceptabel	4,4	4,4	4,4
...rookt wanneer hij/zij op bezoek is bij niet-rokers*	Zeer onacceptabel	24,7	26,0	9,1
	Onacceptabel	23,6	39,4	19,9
	Neutraal	26,3	23,7	41,9
	Acceptabel	14,3	8,9	24,7
	Zeer acceptabel	2,2	2,0	4,4
...rookt terwijl hij/zij op trein of bus wacht	Zeer onacceptabel	7,0	6,4	6,8
	Onacceptabel	14,0	13,3	13,8
	Neutraal	31,5	35,4	32,7
	Acceptabel	38,5	36,8	38,0
	Zeer acceptabel	9,0	8,0	8,7
...rookt op een terras waar veel anderen zitten	Zeer onacceptabel	6,0	5,8	5,9
	Onacceptabel	16,1	12,7	15,1
	Neutraal	34,7	34,2	34,5
	Acceptabel	35,5	38,6	36,4
	Zeer acceptabel	7,8	8,7	8,0

¹Meerdere antwoorden mogelijk.

²Om herleidbaarheid te voorkomen, hebben de panels de afstand tot de Duitse en Belgische grens aangeleverd per 5 kilometer. Dit is gebaseerd op een tabel van het RIVM met postcodes en kilometers afstand (hemelsbreed) tot beide grenzen. Op basis van deze variabelen is voor elke deelnemer de kortste afstand tot de grens berekend per 5 kilometer.

³Voor deze variabele zijn de afstanden per 5 kilometer ingedeeld in vier kwartielen. Per kwartiel is de gemiddelde afstand weergegeven. De kwartielen zijn apart berekend voor sigaretten- en shagrokers

*Waarden variabele zijn statistisch significant verschillend tussen sigaretten- en shagrokers.

Bijlage D Combinaties van gedragsopties waarvoor sigaretten- en shagrokers aangeven prijsgevoelig te zijn

Combinaties van gedragsopties waarvoor men aangeeft prijsgevoelig te zijn	Gedragsopties waarvoor men aangeeft prijsgevoelig te zijn				Sigarettenrokers		Shagrokers	
	Minderen	Stoppen	In het buitenland kopen	Overstappen	N	%	N	%
Voor geen optie prijsgevoelig					110	9,5	40	8,0
Alleen prijsgevoelig voor overstappen				x	25	2,2	10	2,0
Alleen prijsgevoelig voor in het buitenland kopen			x		97	8,4	64	12,9
Alleen prijsgevoelig voor stoppen met roken		x			1	0,1	1	0,2
Alleen prijsgevoelig voor minderen	x				26	2,2	7	1,4
In het buitenland kopen en overstappen			x	x	30	2,6	41	8,2
Minderen en overstappen	x			x	26	2,2	19	3,8
Minderen en in het buitenland kopen	x		x		37	3,2	7	1,4
Minderen en stoppen	x	x			194	16,8	45	9,1
Stoppen, in het buitenland kopen, overstappen		x	x	x	1	0,1	1	0,2
Minderen, in het buitenland kopen, overstappen	x		x	x	63	5,4	44	8,9
Minderen, stoppen, overstappen	x	x		x	168	14,5	59	11,9
Minderen, stoppen, in het buitenland kopen	x	x	x		69	6,0	22	4,4
Voor alle opties prijsgevoelig	x	x	x	x	309	26,7	137	27,6

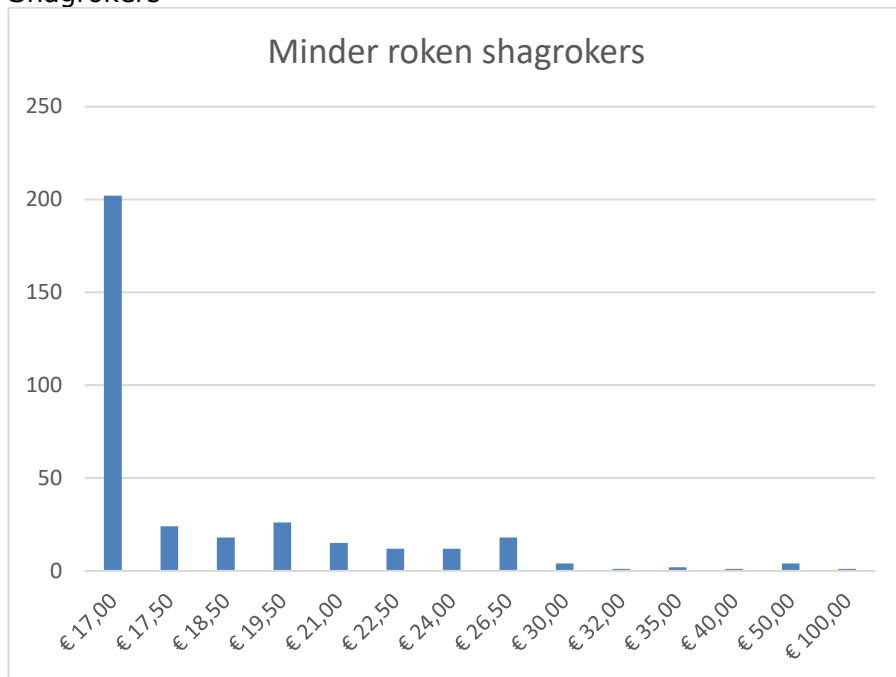
Bijlage E Bedragen waarbij prijsgevoelige sigaretten- en shagrokers overgaan op het uitgevraagde gedrag, per gedragsoptie

Minder roken

Sigarettenrokers

Shagrokers

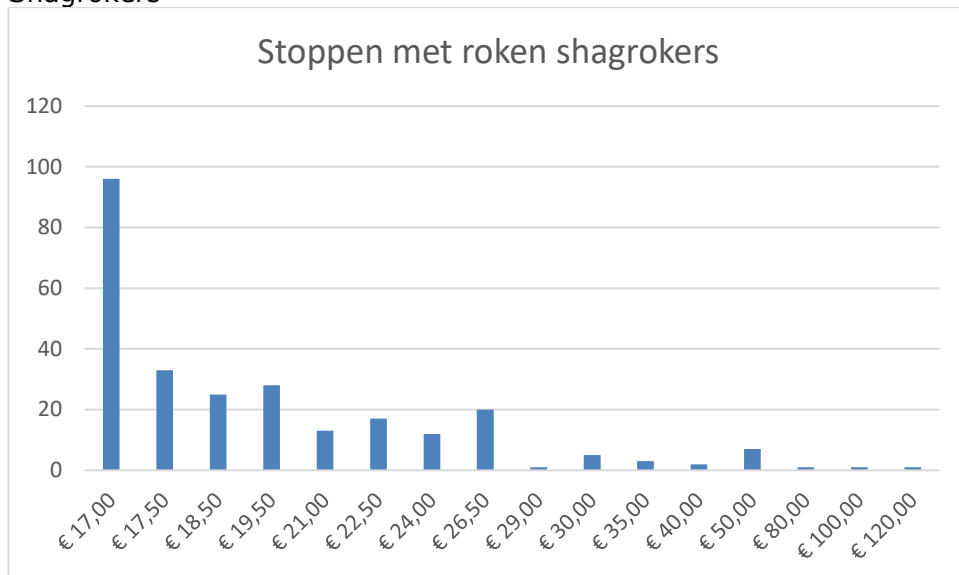

Stoppen met roken

Sigarettenrokers

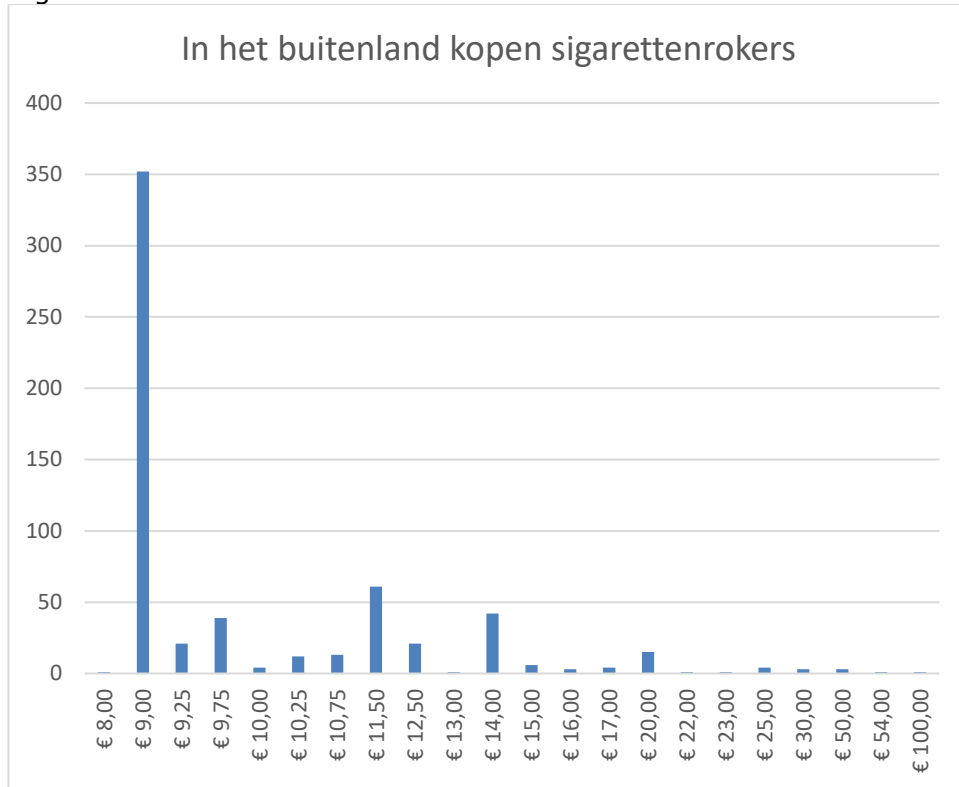

Shagrokers

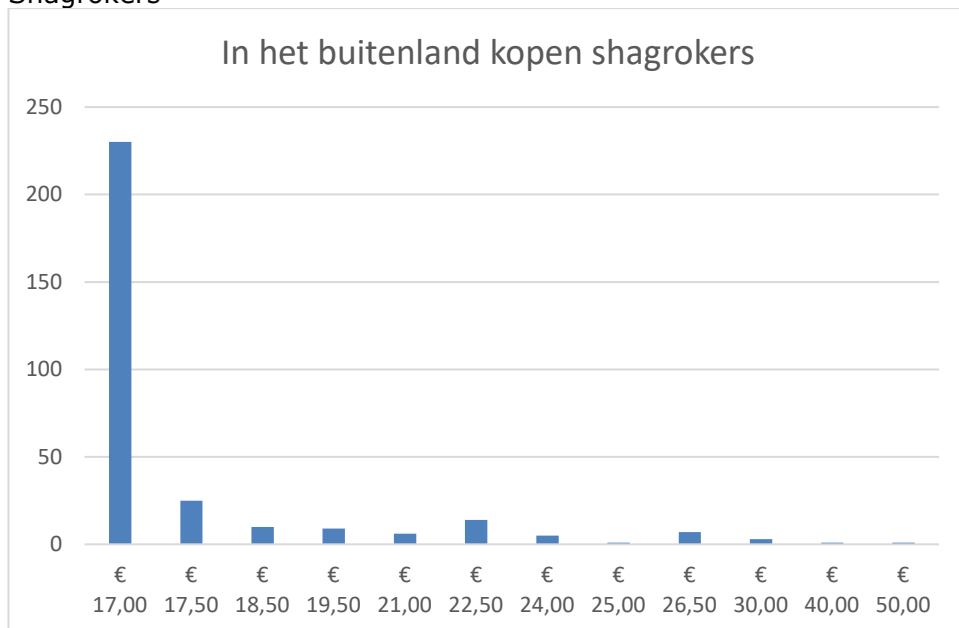

In het buitenland kopen

Sigarettenrokers

Shagrokers

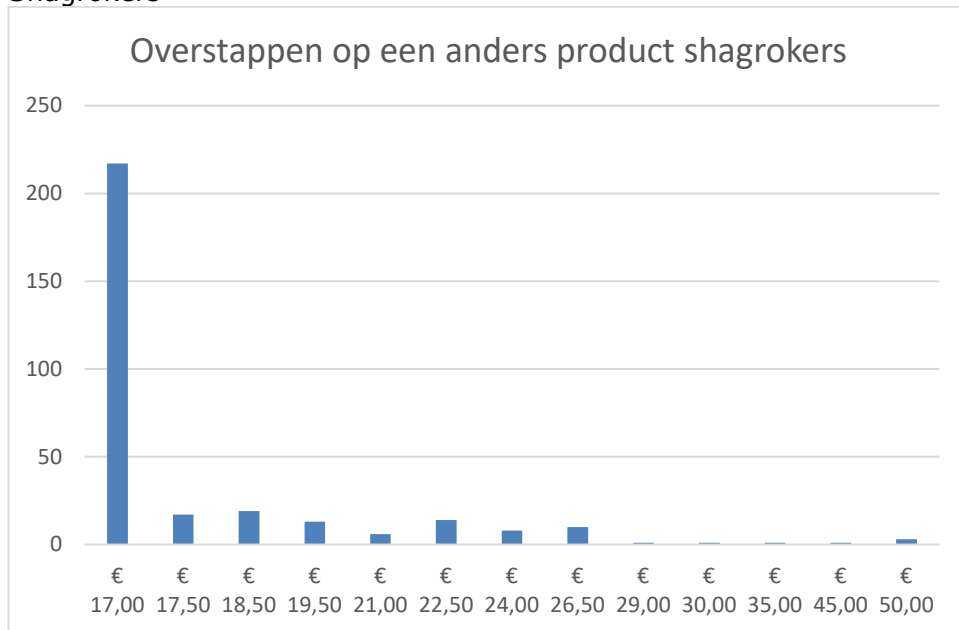

Overstappen op een ander product

Sigarettenrokers

Shagrokers

Bijlage F Analyses naar mate van prijsgevoeligheid van rokers

Tabel F1 Aandeel van de sigarettenrokers (n=1156) dat bij het laagst uitgevraagde bedrag, bij een hoger bedrag en nooit over gaat op de vier gedragsopties

Gedragsoptie	Gaat bij het laagst uitgevraagde bedrag over op het gedrag (%)	Gaat bij een hoger bedrag over op het gedrag (%)	Gaat nooit over op het gedrag (%)
Minder gaan roken	33,0	44,2	22,8
Stoppen met roken	18,1	46,1	35,8
Sigaretten/shag kopen in het buitenland	30,4	22,2	47,3
Overstappen op een goedkoper product	27,6	26,2	46,2

Tabel F2 Aandeel van de shagrokers (n=497) dat bij het laagst uitgevraagde bedrag, bij een hoger bedrag en nooit over gaat op de vier gedragsopties

Gedragsoptie	Gaat bij het laagst uitgevraagde bedrag over op het gedrag (%)	Gaat bij een hoger bedrag over op het gedrag (%)	Gaat nooit over op het gedrag (%)
Minder gaan roken	40,6	27,8	31,6
Stoppen met roken	19,3	34,0	46,7
Sigaretten/shag kopen in het buitenland	46,3	16,5	37,2
Overstappen op een goedkoper product	43,7	18,9	37,4

Tabel F3 Aandeel van de rokers (n=1653) dat bij het laagst uitgevraagde bedrag, bij een hoger bedrag en nooit over gaat op de vier gedragsopties

Gedragsoptie	Gaat bij het laagst uitgevraagde bedrag over op het gedrag (%)	Gaat bij een hoger bedrag over op het gedrag (%)	Gaat nooit over op het gedrag (%)
Minder gaan roken	35,3	39,3	25,5
Stoppen met roken	18,5	42,5	39,1
Sigaretten/shag kopen in het buitenland	35,2	20,5	44,3
Overstappen op een goedkoper product	32,4	24,0	43,6

Bijlage G Kenmerken deelnemers nameting versus kenmerken deelnemers voormeting

Kenmerk	Categorie	Totale steekproef voormeting (%)	Totale steekproef nameting (%)
		<i>n= 1653</i>	<i>n= 1342</i>
Rookt	Ja	100,0	90,0
	Nee, is gestopt	0,0	10,0
Indien gestopt: Hoe lang al gestopt? (n=134)	Korter dan 1 week	-	3,0
	1-2 weken	-	9,0
	3-4 weken	-	8,2
	1-2 maanden	-	18,7
	Langer dan 2 maanden	-	61,2
Indien rookt: Wat rookt u? ¹ (n nameting=1206)	Sigaretten	76,0	63,7
	Shag of Hulzentabak	35,3	44,0
	E-sigaret (Vape)	-	9,9
	Anders (bijv. sigaren)	-	2,6
Indien sigaretten of shag: Aantal sigaretten per dag (n nameting=1153)	Gemiddelde (standaarddeviatie)	11,7 (7,9)	12,8 (7,8)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	10 (6-15)	12 (7-18)
Indien e-sigaretten: Hoe vaak rookt u e-sigaretten/gebruikt u vapes? (n=119)	Elke dag	-	63,9
	Niet elke dag, maar wel elke week	-	23,5
	Niet elke week, maar wel elke maand	-	11,8
	Minder dan eens per maand	-	0,8
Indien rookt: Geprobeerd te stoppen afgelopen half jaar? (n=1206)	Ja	-	19,7
	Nee	-	80,3
Indien geprobeerd te stoppen: Hoe vaak geprobeerd te stoppen afgelopen half jaar? (n=238)	Gemiddelde (standaarddeviatie)	-	1,8 (2,2)
	Mediaan (1 ^{ste} en 3 ^{de} kwartiel)	-	1 (1-2)
Indien rookwaren in het buitenland gekocht: Hoe vaak rookwaren in het buitenland gekocht (n=878 voormeting, n=728 nameting)	Geen enkele keer	27,2	14,3
	Minder dan eens per maand	45,1	49,6
	Ongeveer eens per maand	17,8	20,5
	Ongeveer 2-3 keer per maand	5,0	8,8
	Ongeveer eens per week	3,3	5,1

Kenmerk	Categorie	Totale steekproef voormeting (%)	Totale steekproef nameting (%)
		<i>n= 1653</i>	<i>n= 1342</i>
	Meer dan eens per week	1,3	1,8
Indien rookwaren in het buitenland gekocht: wat gekocht (n=636 voormeting, n=624 nameting) ¹	Pakjes sigaretten	38,2	28,2
	Sloffes sigaretten	38,2	42,9
	Pakjes/sloffes shag	28,5	31,9
	Potten of bussen tabak	16,4	16,8
	Anders, namelijk: sigaren, pijptabak, vloeistoffen e-sigaret	1,3	2,7
Hoeveel pakjes sigaretten gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? (n=243 voormeting, n=176 nameting)	1 pakje	19,8	14,8
	2-5 pakjes	42,4	43,2
	6-9 pakjes	8,2	13,1
	10-20 pakjes	18,1	15,9
	21-40 pakjes	5,8	7,4
	41-60 pakjes	3,3	4,0
	Meer dan 60 pakjes	2,5	1,7
Hoeveel sloffes sigaretten gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? (n=243 voormeting, n=268 nameting)	1-2 sloffes	62,6	58,6
	3-5 sloffes	26,3	28,4
	6-9 sloffes	7,8	9,7
	10-20 sloffes	2,9	2,6
	Meer dan 20 sloffes	0,4	0,7
Hoeveel pakjes shag gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? (n=169 voormeting, n=191 nameting)	1 pakje	7,7	3,7
	2-5 pakjes	20,7	19,4
	6-9 pakjes	11,8	12,0
	10-20 pakjes	46,7	50,3
	21-40 pakjes	10,1	9,4
	41-60 pakjes	1,2	1,6
Hoeveel potten / bussen tabak gekocht toen u rookwaren in het buitenland kocht? (n=104 voormeting, n=105 nameting)	Meer dan 60 pakjes	1,8	3,7
	1 pot of bus	34,6	26,7
	2-5 potten of bussen	51,9	58,1
	6-9 potten of bussen	5,8	7,6
	Meer dan 9 potten of bussen	7,7	7,6
Indien rookwaren in het buitenland gekocht: in welk land (n=878 voormeting, n=728 nameting) ¹	België	24,6	23,6
	Duitsland	39,9	47,3
	Luxemburg	17,7	19,6
	In andere landen, namelijk: Europese landen, landen buiten Europa en/of vakantielanden	41,8	30,9
Indien rookwaren in het buitenland gekocht,	Alleen voor mijzelf	-	67,3
	Voor mijzelf en gezinsleden	-	30,6

Kenmerk	Categorie	Totale steekproef voormeting (%)	Totale steekproef nameting (%)
		<i>n= 1653</i>	<i>n= 1342</i>
voor wie dan? ¹ (n=624)	Voor mijzelf en vrienden/bekenden	-	12,3
Toen ik het afgelopen half jaar rookwaren in het buitenland kocht... (n voormeting=636) ¹	... ging ik speciaal voor rookwaren naar het buitenland	11,8	11,1
	... combineerde ik dit met andere aankopen (zoals benzine, alcohol, drogisterij artikelen)	44,3	48,6
	... combineerde ik dit met een uitje	17,0	14,7
	... was ik in het buitenland op vakantie	41,8	42,9
	... was ik in het buitenland voor werk	7,4	5,0
	Anders, namelijk: bijv. iemand heeft het voor me meegenomen	4,9	2,4
De regering gaat de belasting op tabaksproducten verhogen in april 2023 en april 2024. Bent u het eens met deze belastingverhogingen?	Helemaal mee oneens	43,9	45,0
	Mee oneens	20,9	21,1
	Niet mee eens, niet mee oneens	17,2	17,6
	Mee eens	8,2	8,2
	Helemaal mee eens	7,6	6,0
	Weet ik niet	2,1	1,4
	Niets ingevuld	-	0,7
Zou u het eens zijn met een belastingverhoging op tabaksproducten als al het extra belastinggeld zou worden gebruikt om rokers te helpen stoppen?	Helemaal mee oneens	22,8	23,8
	Mee oneens	13,4	15,4
	Niet mee eens, niet mee oneens	25,2	26,3
	Mee eens	20,3	21,3
	Helemaal mee eens	12,8	9,6
	Weet ik niet	5,5	2,5
	Niets ingevuld	-	1,1
Is de belastingverhoging die in april 2024 gaat plaats vinden een reden voor u om na te denken over stoppen met roken?	Helemaal niet	-	41,1
	Een beetje	-	32,3
	Heel erg	-	8,7
	Weet ik niet	-	6,6
	Niets ingevuld	-	11,3

¹Meerdere antwoorden mogelijk.

Bijlage H Aandeel van de rookwaren dat afkomstig was uit het buitenland bij de voor- en nameting onder rokers die nog rookten tijdens de nameting

Tabel H1 laat zien hoe respondenten bij de voor- en nameting (alleen de respondenten die bij de nameting aangaven nog te roken) antwoordden op de vraag welke deel van hun rookwaren uit het buitenland afkomstig was, ongeacht of ze deze rookwaren zelf gekocht hebben of door anderen voor hen is meegebracht. De antwoordopties waren kwalitatief. Desondanks waren er drie antwoordopties die gemakkelijk om konden worden gezet naar een kwantitatief percentage van aandeel rookwaar uit het buitenland, namelijk 'niets' (0 procent), (ongeveer) de helft (50 procent) en alles (100 procent). Omdat er meerdere kwantitatieve interpretaties mogelijk zijn voor de antwoordopties 'een klein deel' en 'het grootste deel', hebben we op basis van meerdere kwantitatieve interpretaties van deze kwalitatieve antwoordopties een schatting gemaakt van het totale aandeel rookwaren dat uit het buitenland afkomstig is.

Tabel H1 Overzicht van informatie die gebruikt is voor het omzetten van de kwalitatieve vraag over aandeel rookwaren uit het buitenland naar een kwantitatieve schatting

Kwalitatieve labels	Kwantitatieve interpretatie labels (%)	Aandeel steekproef ¹ (%)		Aantal sigaretten/shagjes per dag (gemiddelde (mediaan))	
		Voor-meting	Name-ting	Voor-meting	Nameting
Niets	0	56,3	43,9	11,4 (10)	12,7 (10)
Een klein deel (ongeveer) de helft	a	17,0	18,7	11,2 (10)	11,8 (10)
Het grootste deel	50	6,3	6,6	12,0 (10)	13,1 (11)
Alles	b	8,6	12,0	12,6 (12)	12,4 (11,5)
	100	11,8	18,7	14,1 (15)	14,0 (15)

¹De percentages zijn berekend voor de 1206 rokers die zowel de voor- als nameting hebben ingevuld en die bij de nameting nog rookten.

Het aandeel rookwaren uit het buitenland is berekend door, eerst, het aandeel van de steekproef dat een bepaald kwalitatief antwoord heeft aangekruist op de vraag welk aandeel van de rookwaren uit het buitenland afkomstig was te vermenigvuldigen met de kwantitatieve interpretatie van dit antwoord. Voor het label 'een klein deel' is achtereenvolgens gerekend met de percentages 10, 20, 30 en 40. Voor het label 'het grootste deel' is gerekend met de percentages 60, 70, 80 en 90. Voor de andere antwoorden is gerekend met de vaste percentages 0 (niets), 50 (de helft) en 100 (alles). Vervolgens is het aandeel voor elk van de kwalitatieve antwoorden bij elkaar opgeteld om

een schatting te krijgen van het totale aandeel rookwaren dat uit het buitenland komt. Dit is afzonderlijk gedaan voor de voormeting en de nameting. Zie tabel H2 voor de uitkomsten van deze berekeningen.

Ook is op individueel niveau gecorrigeerd voor het absolute aantal sigaretten of shagjes dat per dag gerookt werd. Eerst is, op basis van de kwantitatieve interpretaties van de kwalitatieve antwoorden op de vraag welk aandeel van de rookwaren afkomstig was uit het buitenland, voor iedere roker het absolute aantal sigaretten/shagjes per dag berekend dat uit het buitenland afkomstig is. Dit absolute aantal sigaretten/shagjes per dag dat uit het buitenland afkomstig is, is vervolgens voor de hele steekproef bij elkaar opgeteld. Om te berekenen welk aandeel van de rookwaren uit het buitenland afkomstig was, is vervolgens het absolute aantal sigaretten/shagjes per dag dat uit het buitenland afkomstig was voor de hele steekproef, gedeeld door het absolute aantal sigaretten/shagjes dat door de hele steekproef per dag werd gerookt. Dit is afzonderlijk gedaan voor de voormeting en de nameting. Zie de uitkomsten van deze berekeningen in tabel H2.

Tabel H2 Kwantitatieve schatting van het aandeel van de rookwaren dat bij de voor- en de nameting uit het buitenland afkomstig was, voor vier kwantitatieve interpretaties van de kwalitatieve labels en met en zonder correctie voor aantal sigaretten/shagjes dat iemand rookt per dag

Zonder correctie voor aantal sigaretten/shagjes per dag

Meetmoment	Kwantitatieve interpretaties kwalitatieve labels 'een klein deel' (a) en 'het grootste deel' (b) (%)			
	a=10, b=90	a=20, b=80	a=30, b=70	a=40, b=60
Voormeting	24,4	25,23	26,1	26,9
Nameting	34,7	35,34	36,0	36,7
Vershil	10,3	10,1	9,9	9,8

Met correctie voor aantal sigaretten/shagjes per dag op individueel niveau

Meetmoment	Kwantitatieve interpretaties kwalitatieve labels 'een klein deel' (a) en 'het grootste deel' (b) (%)			
	a=10, b=90	a=20, b=80	a=30, b=70	a=40, b=60
Voormeting	26,1	26,9	27,6	28,4
Nameting	36,9	37,5	38,0	38,5
Vershil	10,8	10,6	10,4	10,2

De verschillende interpretaties van de kwalitatieve labels leveren verschillen op voor het absolute aandeel rookwaren dat uit het buitenland afkomstig is. Zonder correctie voor het absolute aantal gerookte sigaretten kwam dat aandeel bij de voormeting uit op 24 tot 27 procent, met correctie voor het absolute aantal gerookte sigaretten op 26 tot 28 procent. Bij de nameting was dit opgelopen tot 35 tot 38 procent. Ongeacht de kwantitatieve interpretatie van de kwalitatieve antwoorden komt het verschil in aandeel rookwaren uit het buitenland tussen de voor- en nameting uit op circa 10 tot 11 procent (tabel H2).

In tabel H2 is het aandeel rookwaren uit het buitenland berekend voor vier kwantitatieve interpretaties van de kwalitatieve antwoorden. Om de robuustheid van onze schatting te onderzoeken, is in tabel H3 voor nóg eens 12 kwantitatieve interpretaties van de kwalitatieve antwoorden het aandeel rookwaar dat afkomstig was uit het buitenland berekend. De laagste schattingen komt uit op 23,5 procent tijdens de voormeting en 33,4 procent tijdens de nameting. In de hoogste schatting zijn deze cijfers 31 procent tijdens de voormeting en 42,1 procent tijdens de nameting. Tabel H3 laat zien dat het verschil van circa 10 tot 11 procent tussen de voor- en de nameting in het aandeel rookwaren dat uit het buitenland afkomstig is robuust is, onafhankelijk van de precieze interpretatie van de kwalitatieve antwoorden.

Tabel H3 Kwantitatieve schatting van het aandeel van de rookwaren dat bij de voor- en de nameting uit het buitenland afkomstig was, voor twaalf alternatieve kwantitatieve interpretaties van de twee kwalitatieve labels, met een individuele correctie voor aantal sigaretten/shagjes dat iemand rookt per dag

Meetmoment	Kwantitatieve interpretaties kwalitatieve labels 'een klein deel' (a) en 'het grootste deel' (b) (%)			
	a=10, b=60	a=10, b=70	a=10, b=80	a=20, b=60
Voormeting	23,5	24,4	25,3	25,2
Nameting	33,4	34,6	35,8	35,1
Vershil	10,1	10,2	10,5	9,9

Meetmoment	Kwantitatieve interpretaties kwalitatieve labels 'een klein deel' (a) en 'het grootste deel' (b) (%)			
	a=20, b=70	a=20, b=90	a=30, b=60	a=30, b=80
Voormeting	26,1	27,8	26,8	28,5
Nameting	36,3	38,7	36,8	39,2
Vershil	10,2	9,9	10,0	9,7

Meetmoment	Kwantitatieve interpretaties kwalitatieve labels 'een klein deel' (a) en 'het grootste deel' (b) (%)			
	a=30, b=90	a=40, b=70	a=40, b=80	a=40, b=90
Voormeting	29,4	29,3	30,1	31,0
Nameting	40,4	39,7	40,9	42,1
Vershil	11,0	10,4	10,8	11,1

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven

Nederland

www.rivm.nl

april 2024

De zorg voor morgen
begint vandaag